

Univerzita Pardubice

Fakulta Filozofická

Královny zdobené korunou

Korunovace českých královen v 16. a 17. století

Diplomová práce

2023

Kateřina Lašová

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2021/2022

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Bc. Kateřina Lašová**
Osobní číslo: **H20342**
Studijní program: **N7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Kulturní dějiny: Gender history**
Téma práce: **Královny zdobené korunou**
Zadávací katedra: **Ústav historických věd**

Zásady pro vypracování

Královské korunovace patřily k nejvýznamnějším slavnostem doby raného novověku. Panovnické dynastie napříč celým evropským kontinentem jich využívaly jako médií k vizualizaci svého sociálního, mocenského a ekonomického postavení. V korunovačním aktu se zároveň symbolicky upevňoval vztah mezi panovníkem a ovládanou zemí. Zatímco korunovace českých králů barokní doby neunikly pozornosti českých historiků, korunovace královen stály doposud spíše stranou jejich badatelského zájmu. Cílem diplomové práce bude proto představit průběh korunovačních slavností českých královen, v době vlády habsburské dynastie, a to za pomoci metodologických východisek tzv. symbolické komunikace. Stranou zájmu však autorka neponechá ani politický význam těchto festivit, či jejich genderové aspekty. Práce bude vycházet ze studia vydaných i nevydaných pramenů, především dobových zpráv a relací.

Rozsah pracovní zprávy:

Rozsah grafických prací:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

Prameny (výběr):

- Národní archiv Praha, Sběrka rukopisů, *Relace o korunovaci Eleonory Gonzágové za českou královnou 1627*
- Österreichisches Staatsarchiv, FA Harrach, Fam. in spec 171.1, *Biographica, Krönung der Königin Eleonore zur Königin von Böhmen, 1627.*
- Österreichisches Staatsarchiv, OMeA ÄZA 5-16, *Zeremoniell bei der Krönung der Kaiserin Eleonora zur Königin von Böhmen und Beschreibung der Krönung, 1656.*
- Österreichisches Staatsarchiv, FA Harrach Fam. in spec 172.5, *Biographica, Krönung der Kaiserin Eleonore zur böhmischen Königin, 1656-1657*
- *Warhafftige Beschreibung welcher gestalt die Königliche wurde Maximilian und Frewlin Maria geborne Koenigin auß Hispanien dero Gemahel zu Behemischen König und Königin in Prag den 20. Septembris dieses 1562, Franckfurt am Mayn 1563.*
- Jiří Závěta ze Závětic, *Korunowánj Gegmilosti cýsařowé Vherské a České králowny Anny, za králownu Českau, Praha 1616.*

Literatura (výběr):

- Bůžek, Václav – Smíšek, Rostislav (edd.), *Habsburkové 1526-1740. Země Koruny české ve středoevropské monarchii*, Praha 2017.
- Berning, Benita, *"Nach alitem löblichen Gebrauch". Die böhmischen Königskrönungen der Frühen Neuzeit (1526–1743)*, Köln 2008.
- Edelmayer, Friedrich– Kammerhofer, Leopold – Mandlayr, Martin C. – Prenner, Walter– Vocolka, Karl G. (Hrsg.), *Die Krönungen Maximilians II. zum König von Böhmen, Römischen König und König von Ungarn (1562/63) nach der Beschreibung des Hans Habersack*, Wien 1990 (=Fontes Rerum Austriacarum 13).
- Hrbek, Jiří, *České barokní korunovace*, Praha 2010.
- Novák, Emil, *Korunovace a korunovační ražby habsburské monarchie v letech 1526-1918. 1. díl, Korunovační klenoty, obřady a ražby. Soupis korunovačních ražeb. Ferdinand I. – Fridrich Falcký 1526-1620*, Štítý 1991.
- Pacovský, Karel, *Úloha svatojiřských abatyšů při korunovacích českých královen*, Folia Historica Bohemica 32, 2017, s. 151-178.
- Stuchlik, Ludwig, *Die Alttschechischen Handschriften Zur Krönungsordnung Der Böhmischen Könige*, Kiel 2014.
- Štípková, Vladimíra Agnes Maria, *Lateinische Huldigungsgedichte für böhmische Krönungen der Habsburger von 1527 bis 1617*, Wien 2003 (= diplomová práce, UW)
- Vorel, Petr, *Vlivné ženy a dívky Království českého v předvečer českého stavovského povstání. královský dámský banket na Pražském hradě v lednu roku 1616*, in: Tomáš Jiránek – Karel Rýdl – Petr Vorel (edd.), *Gender history – to přece není nic pro feministky*, Pardubice 2017, s. 49-68.

Vedoucí diplomové práce:

doc. Mgr. Pavel Marek, Ph.D.
Ústav historických věd

Datum zadání diplomové práce: **30. března 2022**

Termín odevzdání diplomové práce: **30. března 2023**

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Pavel Marek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2022

Prohlašuji:

Práci s názvem *Královnny zdobené korunou. Korunovace českých královen v 16. a 17. století* jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne

31.3.2023

Poděkování

Ráda bych poděkovala své rodině, jež mě na studiích podporovala a též přátelům s nimiž jsem mohla strávit nezapomenutelná léta na vysoké škole, kde i mimo školní třídy přetrvávaly diskuse pojící se s naším studiem.

A samozřejmě bych ráda poděkovala též doc. Pavlu Markovi, za rady a hlavně trpělivost, jakou měl s mou závěrečnou prací.

Anotace

Královské korunovace patřily k nejvýznamnějším slavnostem doby raného novověku. Panovnické dynastie napříč celým evropským kontinentem jich využívaly jako médií k vizualizaci svého sociálního, mocenského a ekonomického postavení. V korunovačním aktu se zároveň symbolicky upevňoval vztah mezi panovníkem a ovládanou zemí. Zatímco korunovace českých králů barokní doby neunikly pozornosti českých historiků, korunovace královen stály doposud spíše stranou jejich badatelského zájmu.

Klíčová slova

Korunovace, královna, Habsburkové, raný novověk, České království, rituály, ceremonie, symbolická komunikace

Title

Queens adorned with a Crown

Annotation

Royal coronations were one of the most important celebrations of the early modern period. Ruling dynasties across the European continent used them as a medium to visualize their social, power and economic status. The coronation act also symbolically reinforced the relationship between the monarch and the ruled country. While the coronations of the Czech kings of the Baroque period have not escaped the attention of Czech historians, the coronations of queens have so far been more on the sidelines of their scholarly interest.

Key words

Coronation, Queen, Habsburg, early modern history, Bohemian kingdom, ritual, ceremony, symbolic communication

Obsah

| | |
|--|----|
| Úvod..... | 1 |
| 1 Korunovace v českých zemích | 13 |
| 2 Cesta pro korunu..... | 22 |
| 3 Anna Jagelonská – z české princezny českou královnou | 28 |
| 4 Marie Habsburská – Španělka na českém trůně | 39 |
| 5 Anna Tyrolská – jediná korunovace roku 1616 | 47 |
| 6 Alžběta Stuartovna – zimní královna | 57 |
| 7 Eleonora Gonzagová – pražské představení..... | 60 |
| 8 Eleonora II. Gonzagová – poslední královna 17. století | 66 |
| 9 Pět habsburských korunovací | 73 |
| 10 Na návštěvě v Uhrách..... | 80 |
| Závěr | 82 |
| Resumé..... | 86 |
| Seznam pramenů a literatury..... | 89 |
| Přílohy..... | 98 |

Úvod

Křty, svatby a pohřby patřily do souboru přechodových rituálů a slavností dotýkajících se obyvatel napříč křesťanským světem. V životě těch nejvýše postavených se do výčtu přidávaly též korunovace králů a královen. Jinak tomu nebylo ani na dvorech Habsburků. Slavnosti neboli festivity byly a jsou nedílnou součástí lidské každodennosti jednotlivce i celé skupiny. Korunovace byly pouze jedním z bodů dějin slavností. Badatelský zájem o ně se v českém prostředí dostal do popředí spíše až ke konci dvacátého století, společně s publikacemi věnujícími se kultuře na českých šlechtických dvorech i spolu s festiviti s spojenými s vládnoucím habsburským rodem.¹

Slavnosti jsou součástí každé kultury. Ať již mluvíme o slavnostech soukromých, veřejných, světských nebo církevních. Veřejné oslavy se týkaly široké skupiny obyvatel napříč celou společností. Slavnosti v sobě nesly poselství, které se snažily předat co největšímu množství lidí prostřednictvím rituálu, jenž byl zárukou legitimacy aktu, vyjadřoval mocenskou autoritu a upevňoval společenský řád v předmoderní společnosti. Snoubil v sobě odkaz minulosti, kupříkladu opakováním předem stanovených úkonů, a současně zavazoval aktéry do budoucnosti k plnění slíbených závazků. To vše bylo sdělováno pomocí mluvených i psaných slov, symbolů, gest i alegorických obrazů.² Jako obal toho všeho sloužila v nejvyšších kruzích společnosti ceremonie, jež slavnosti dodávala patřičnou důležitost v očích lidových vrstev. Slavnostní okamžiky panovnické rodiny se dotýkaly celého jimi spravovaného území, neboť mohly v budoucnu ovlivnit

¹ Tématům festivit se v české historiografii zabývali, Václav BŮŽEK, Pavel KRÁL (eds.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku*, České Budějovice 2000.; Miroslav KINDL, *Maškaráda a díl komedie. Slavnosti, ceremonie a jejich obrazové a grafické dokumentace na habsburském dvoře ve střední Evropě v~17. století*, Olomouc, 2018, Disertační práce. Univerzita Palackého v Olomouci.; Kateřina FAJTLOVÁ, Miroslav KINDL (edd.), *Koně v piškotech. Slavnosti na dvoře Leopolda I.*, Olomouc 2017.; Josef VÁLKA, *Barokní slavnosti*, in: *Kultura baroka v Čechách a na Moravě*, Praha 1992, s. 53-63.

² Josef HRDLIČKA, Pavel KRÁL, Rostislav SMÍŠEK, *Symbolické jednání v kultuře raného novověku. věnováno Václavu Bůžkovi k jeho životnímu jubileu*, Praha 2019, s. 9-12.

osud a směřování celé země. Ať již se jednalo o narození dítěte, potencionálního dědice trůnu, nebo úmrtí členů rodu. Přítomnost českého krále a jeho blízkých však nebyla samozřejmá na všech slavnostech, ve všech koutech ovládaných zemí, zvláště kvůli veliké rozloze říše. Proto byly informace týkající se Habsburků do zbytku spravovaného území pouze předávány bez přítomnosti panovnické rodiny. Samotná rodina se jich neúčastnila, avšak mohla být do oslav zapojena a zpodobněna symbolicky. Příkladem jsou pohřby habsburských panovníků od 17. století v Praze. Zatímco středoevropští Habsburkové 16. století byli převážně pohřbeni v Praze, členové rodu od 17. století našli místo svého posledního odpočinku v nově zřízené vídeňské hrobce.³ Posledním Habsburkem pohřbeným v Praze byl roku 1612 Rudolf II. Další český král Matyáš a jeho manželka Anna Tyrolská již nebyli pohřbeni v Praze ale ve Vídni.⁴ V prostoru českých zemí a samozřejmě i dalších území patřících pod správu Habsburků probíhalo od smrti Matyáše Habsburského rozloučení s panovníkem pouze zprostředkovaně. V zemi byly za císaře slouženy mše a jeho fyzické tělo symbolizovalo honosně zdobené *Castum doloris*.⁵ Veškerá reprezentace Habsburků v ovládaných zemích ať již slavnostní nebo smuteční byla symbolickou komunikací mezi nimi a poddaným lidem a měla memorativní i legitimační úlohu.⁶

Klíčovým prvkem slavnostních aktů byla komunikace pomocí symbolů. Převážně se jednalo o prvky neverbální komunikace. Zařadit sem můžeme různé projevy chování,

³ Ostatky Habsburků vládnoucích v 17. století, jsou uloženy v císařské hrobce ve Vídni pod kostelem Panny Marie náležejícímu ke klášteru Kapucínů. Prvním pohřbeným císařským párem zde byli Matyáš Habsburský a Anna Tyrolská. Karl VOCELKA, Lynne HELLER, *Život Habsburků. kultura a mentalita jednoho rodu*, Praha 2012, s. 296.

⁴ Pohřbům prvních Habsburků, Ferdinanda I. a jeho synů se věnoval Václav BŮŽEK, *Smrt a pohřby Ferdinanda I. a jeho synů. Reprezentace katolické víry, politické moci a dynastické paměti Habsburků*, Praha 2020.

⁵ Dekorativní stavby, jež byly vystavěny kolem katafalku při pohřbu významných osob, například panovníků. Miloš SLÁDEK, *Vitr jest život člověka aneb život a smrt v české barokní próze*, Praha 2000, s. 209.

⁶ Například nesení symbolů připomínající země, které panovník spravoval. V. BŮŽEK, *Smrt*, s. 99.

gesta, oblečení nebo posloupnost s jakou hosté přicházeli na řadu v jednotlivých ceremoniích. Ačkoli se to může zdát z hlediska dnešní doby nepodstatné, měly tyto drobné detaily ve společnosti svůj důležitý význam a pomáhaly pochopit její fungování. Symbolickou komunikaci si můžeme představit jako divadlo. Na jedné straně nacházíme aktéry, kteří dodržovali různá pravidla, například svým uspořádáním v rámci veřejných procesí či zasedání dávali přítomní najevo své místo v hierarchii v rámci skupiny. To se určovalo dle jejich postavení, titulu, funkce i věku. Hierarchie, a tedy i vážnost zúčastněných osob byla dávána na odiv během slavnostních hostin a průvodů, kde se významnější osoby nalézaly blíže ústřední postavě oslav, například panovníkovi během slavnostních vjezdů. Hierarchie byla důležitá za každých okolností. I během ponurých událostí, jakou byla poprava dvaceti sedmi českých pánů. Nejprve přicházeli příslušníci panského stavu, následně rytířského a na závěr krutého představení čekala smrt na příslušníky měšťanské vrstvy.⁷ Na druhé straně divadla stáli diváci, kteří celou ceremonii sledovali a reagovali na ni. Aby mohlo toto divadlo fungovat a sloužit k reprezentaci, musela znázorňované symbolice rozumět široká veřejnost. Jednotlivé komunikační prvky se ale mohly lišit napříč společenskými vrstvami. Například symbolická komunikace a ceremonie vyšších vrstev byla mnohem složitější než ta, která se týkala prostého lidu žijícího ve městech či na vesnicích. Symbolika mohla ale také sloužit k vyjádření nesouhlasu svého postoje, aniž by došlo k výraznějšímu narušení rituálu. Benita Berning ve své knize *Nach alitem löblichen Gebrauch*⁸ to demonstuje na příkladu korunovací v rámci Svaté říše římské po vystoupení Martina Luthera v roce 1517. Během korunovací v říši odešli protestanští stavové na část obřadu z prostoru katedrály, čímž vyjádřili svůj nesouhlas s katolickým průběhem korunovace. Avšak korunovace jako takové se účastnili. Dali tedy najevo souhlas s panovníkem a udržovali pospolitost země, ale zároveň vyjádřili svůj nesouhlas s celkovým rituálem, který nekorespondoval s jejich vírou.⁹

⁷ Josef PETRÁŇ, *Staroměstská exekuce*, Praha 1972, s. 8.

⁸ Benita BERNING, „*Nach alitem löblichen Gebrauch*“. *Die böhmischen Königskronungen der Frühen Neuzeit (1526–1743)*, Köln 2008.

⁹ Tamtéž.

Obsah veřejných oslav Habsburků byl často náboženský a ukazoval na provázanost dvorského ceremoniálu a církevní liturgie. Zbožnosti panovníka byla již od středověku dáována veliká vážnost. Zbožnost krále byla základním pilířem jeho dobrého panování. V myšlení představitelů habsburského rodu se měl panovník řídit ve vztahu k Bohu slovy „*Per me reges regnant, et legum conditores justa decernunt*“¹⁰. To znamená, nejen že Bůh panovníka k vládnutí vyvolil, ale že při něm také bude stát a vést jej k spravedlivému vládnutí, pokud se jím tedy panovník nechá vést. Král měl vše činit tak, aby se ničím neprovinil proti Bohu a působil ve prospěch svého lidu a k rozmnožení slávy své země i svého úřadu. I proto se již při korunovaci objevují prosby o Boží milost. Odkaz na pověření vládou císaře a krále nad lidmi od Boha mohla být předána i skrze výtvarné umění. Například na vídeňském morovém sloupu v ulici Graben je zpodobněn císař, jemuž insignie vladařské moci přináší od Boha anděl.¹¹

Samotné korunovace probíhaly do jisté míry veřejně. Ačkoli bezprostřední přístup do míst, kde rituál probíhal, měla pouze omezená skupina osob. Důsledek korunovace se dotýkal celé společnosti napříč Českým královstvím. Korunovační akt navíc nebyl pouze světskou záležitostí odkazující na převzetí politické moci v zemi společně se závazky, které s královským úřadem přicházely. Korunovace zasahovaly též do duchovního světa, jež byl nedílnou součástí života v předmoderní společnosti.

Téma korunovací není v českém prostředí úplně novým tématem. Doposud se však historici zaměřovali více na korunovace králů. I proto tedy literatura využívaná pro tuto práci bude zaměřena více na panovnické korunovace. Nicméně korunovace krále a královny často probíhaly společně, v témže čase a mnohé prvky byly tedy shodné. Například cesta, která se týkala celého dvora, i hosté, již mohli být přítomni oběma korunovacím. Korunovacím králů, jejich přípravám, cestě i průběhu se věnoval Jiří Hrbek v publikacích *Barokní korunovace*¹² a *Panovnický majestát*¹³. První a také starší z obou publikací *Barokní korunovace* se věnuje korunovacím panovníků, z nichž nejdetailněji je

¹⁰ Skrze mne kralují králové a knížata nařizují spravedlnost.

¹¹ Anna CORETOVÁ, *Pietas Austriaca. Fenomén Rakouské barokní zbožnosti*, Olomouc 2013, s. 10-17.

¹² Jiří HRBEK, *České barokní korunovace*, Praha 2010.

¹³ Týž, *Panovnický majestát. Habsburkové jako čeští králové v 17. a 18. století*, Praha 2021.

v knize popsaná poslední korunovace v autorem vymezeném časovém období, tedy korunovace Karla VI. Korunovace českých královen jsou zde zmíněny především v souvislosti s korunovačním řádem Karla IV. Popisována je též korunovační cesta, jež absolvoval celý dvůr, ubytování po cestě i v Praze, výzdoba chrámu byla mnohdy pro obě krátce po sobě jdoucí korunovace, shodná. Druhá publikace *Panovnický majestát* vyšla teprve v nedávné době. Kniha se věnuje reprezentaci panovníka směrem k českým zemím během všedních i slavnostních dní. Zde je největší důraz kladen samozřejmě na osobu panovníka, reprezentanta moci. V celém tomto reprezentačním divadle ale hrála svou podstatnou roli každá osoba z panovnické rodiny. Druhá kniha zahrnuje mnohem širší témata ze života dvora. V rámci korunovacích uvádí především závěry publikované již v knize *Barokní korunovace*.

O korunovacích se také zmiňuje dvoudílná publikace kolektivu autorů *Habsburkové, země Koruny české ve středoevropské monarchii*¹⁴. Dlouhá éra vládnutí Habsburků nad českými zeměmi je rozdělena do dvou svazků. První se díl věnuje letům 1526-1740 a druhý zachycuje období od počátku vlády Marie Terezie 1740 do konce habsburské monarchie 1918. Kniha se však věnuje velmi širokému spektru témat ze života Habsburků. České korunovace králů i královen jsou zde představeny ve dvou krátkých kapitolách společně s korunovacemi uherskými. Autorem obou těchto kapitol je Jiří Hrbek společně s maďarským historikem Gézou Pálffyem. Pasáže věnované českým korunovacím jsou tak velmi blízké Hrbkově publikaci *České barokní korunovace*. Podrobnější informace o průběhu uherských korunovacích přináší opět Géza Pálffy s Jánosem Bakem v knize *Crown and Coronation in Hungary 1000-1916 A. D.*¹⁵ Publikace se zabývá vývojem uherských korunovacích od jejich počátků ve středověku. Pozornost věnuje též jednotlivým korunovačním místům, jež se nacházejí na území dnešního Maďarska i Slovenska. Takovou kapitolu obvykle v knihách věnovaných českým korunovacím nenacházíme, neboť se v Českém království na rozdíl od Uherského místo

¹⁴ Václav BŮŽEK, Rostislav SMÍŠEK (eds.), *Habsburkové. Země koruny české ve středoevropské monarchii 1526-1740*, Praha 2017.; Ivo CERMAN, *Habsburkové. Vznikání občanské společnosti 1740-1918*, Praha 2016.

¹⁵ János BAK, Géza PÁLFFY, *Crown and Coronation in Hungary 1000–1916*, Budapešť 2020.

korunovací neměnilo. Část publikace je též zaměřena na korunovační klenoty, svatoštěpánskou korunu, žezlo, jablko i zvláštní korunu, jež byla určena královně. Samostatnou kapitolu zde mají též korunovace uherských královen. Avšak stejně jako Jiří Hrbek ve svých Českých barokních korunovacích, ani publikace dvojice maďarských autorů neobsahuje detailněji popsané korunovace královen. Část kapitoly se navíc věnuje královským manželstvím a samotným korunovacím je vyhrazena pouze polovina z nepříliš rozsáhlé kapitoly.

Svým dílem přispěl v posledních letech také Miroslav Kindl svou disertační prací, obhájenou před čtyřmi lety na univerzitě Palackého v Olomouci, který se zaměřil zejména na slavnosti a ceremonie a jejich zobrazení ve výtvarném umění.¹⁶ Ze zahraničních autorů se českým korunovacím v raném novověku věnovala Benita Bering nebo Ludwig Stuchlík.¹⁷ Zvláště dílo Benity Berning „*Nach alldem löblichen Gebrauch*“. *Die böhmischen Königskrönungen der Frühen Neuzeit (1526–1743)*¹⁸ velice podrobně popisuje korunovace v Českých zemích s využitím místních pramenů i dříve vydané české literatury. Zachycuje nejen vývoj českých korunovací, ale též představuje průběh a přípravu korunovací v Českém království. Věnuje se mimo jiné též korunovačním mincím, jež byly raženy u příležitosti nastolovacího aktu. Kniha se však zabývá opět především korunovacemi králů, královny jsou zde stejně jako v mnohých dílech pouze okrajovou záležitostí.

Některé popisy jednotlivých starších pražských korunovací jsou spojeny se zprávami o poslední pražské korunovaci Ferdinanda V. a jeho manželky Marie Anny Karolíny roku 1836. Ačkoli je v textech největší prostor věnován právě těmto dvěma posledním korunovacím, můžeme zde nalézt i návraty k předešlým korunovacím, které

¹⁶ M. KINDL, *Maškaráda*.

¹⁷ Ludwig STUHLIK, *Die Altschechischen Handschriften Zur Krönungsordnung Der Böhmischen Könige*, Kiel 2014.; Friedrich EDELMARYER, Leopold KAMMERHOFER, – Martin C. MANDLMAYR, Walter PRENNER, Karl G. VOCELKA (edd.), *Die Krönungen Maximilians II. zum König von Böhmen, Römischen König und König von Ungarn (1562/63) nach der Beschreibung des Hans Habersack*, Fontes Rerum Austriacarum13, Wien 1990.

¹⁸ B. BERNING, „*Nach alldem löblichen Gebrauch*“.

autoři uvádí pro kontext svého díla.¹⁹ Počátkem dvacátého století bylo též vydáno několik publikací. Zvláště ve třicátých letech dvacátého století, u příležitosti stého výročí poslední pražské korunovace onoho roku 1836.²⁰ S příchodem čtyřicátých let dvacátého století však zájem o korunovace upadá a během následujících desetiletí, i vlivem totalitního režimu, zájem historiků o korunovace pozvolna mizí.²¹ Mezi lety 1991 a 1997 vydal Emil Novák pětidílnou edici, věnující se korunovacím a korunovačním ražbám v habsburské monarchii. Autorovi se podařilo shromáždit korunovační mince, které se dochovaly. Ačkoli většina z nich ukazuje především korunovace panovníků, můžeme zde nalézt i dvojportréty, a to v případě krátce po sobě jdoucích korunovací. Mince však jsou pouze okrajovou, ačkoli nedílnou součástí korunovací. Dvacáté první století pak přineslo již výše zmiňované publikace od Jiřího Hrbka, ale také publikace popisující korunovace 18. a 19. století, ty se však odehrávají v jiném období, než bude stěžejní pro tuto práci.²²

Důležitou a nedílnou součástí korunovací je korunovační řád, který nechal roku 1347 zhotovit Karel IV. před svou korunovací českým králem. Jeho rozbořem se zabýval již ve 30. letech 20. století český historik Josef Cibulka v díle *Český řád korunovační a*

¹⁹ Václav Michal PEŠINA Z ČECHORODU, *Zprávy o Korunování vévodů a králů českých. s církevním obřadem Korunování Jejich Císařských Majestátnů Ferdinanda I. za krále Českého, a Marie Anny Karoliny Piy za královnu Českou*, Praha 1836.; Antonín REZEK, *Zvolení a korunovace Ferdinanda I. za krále Českého*, Praha 1877.; Karel ADÁMEK, *České korunovační slavnosti*, Praha 1890.

²⁰ Jan MUK, *Poslední korunovace českého krále roku 1836*, Praha 1936.; Augustin SEIFERT, *Sté výročí poslední korunovace českého krále*, Praha 1936.; Gustav ERNHART, *Poslední korunovace českého krále a oficiální účast královského města Pelhřimova. K stému výročí 7. září*, Pelhřimov 1936.

²¹ Václav BŮŽEK, *Šlechta raného novověku v českém dějepisectví devadesátých let*, in: *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*, České Budějovice 1999, s. 5-28, zde s. 10.

²² Eduard MAUR, *12.5. 1743 korunovace na usmířenou. Marie Terezie*, Praha 2003.; Milada SEKYRKOVÁ, *7.9.1836 poslední pražská korunovace. Ferdinand V.*, Praha 2004.; Štěpán VÁCHA a kol, *Karel VI. a Alžběta Kristýna. česká korunovace 1723*, Praha 2009.; František KOP, *Odvěký doklad naší státní svrchovanosti. K začátku českého práva korunovačního*, Praha 1947.

jeho původ.²³ Hlavním tématem knihy jsou české korunovace s důrazem právě na korunovační řád Karla IV., jeho obsah a rozbor. Josef Cibulka však české korunovace dává též do kontextu se středověkými rituály Byzance a západní Evropy, zvláště pak s korunovacemi francouzských a římských králů.²⁴ Další zpracování korunovačního řádu nalzáme i v publikaci Martiny Jamborové²⁵ nebo v prvním díle edice již zmíněného Emila Nováka.²⁶ Samotný korunovační řád podrobně popisuje postup při korunovaci krále a následně i královny. Je důležitým podkladem pro studium českých korunovačních obřadů, neboť na jeho základě probíhaly korunovace po staletí od jeho vydání. Oba obřady probíhaly dle korunovačního řádu velice obdobně. V případě korunovace královny však do celého procesu vstupovala další osoba, a to abatyše svatojiřského kláštera na Pražském hradě.²⁷

V práci je využito zvláště textů a zápisů, jež byly ke korunovaci sepsány. Převážně se jedná o prameny vydané v době historické události nebo později, například v díle Václava Vladivoje Tomka²⁸. Dále o korunovacích informují kronikáři Václav Hájek

²³ Josef CIBULKA, *Český řád korunovační a jeho původ*, Praha 1934. V posledních letech vyšla práce Josefa Cibulky také jako součást publikace: Jiří KUTHAN, Miroslav ŠMIED (edd.), *Korunovační řád českých králů*, Praha 2009.

²⁴ Tamtéž.

²⁵ Martina JAMBOROVÁ (ed.), *Korunovační řád Karla IV.*, Praha 2020.

²⁶ Emil NOVÁK, *Korunovace a korunovační ražby habsburské monarchie v letech 1526-1918*, I-V, Praha 1991-1997.

²⁷ Karel PACOVSKÝ, *Úloha svatojiřských abatyší při korunovacích českých královen*, In: *Folia Historica Bohemica*. Roč. 32, č. 1-2, Praha 2017, s. 151-178.

²⁸ Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy X*, Praha 1894.; Týž, *Dějiny Města Prahy XI*, Praha 1897.; Týž, *Dějepis Města Prahy*, díl XII, Praha 1901.

z Libočan²⁹, Jan František Beckovský³⁰, Marek Bydžovský z Florentina,³¹ Mikuláš Dačický z Heslova,³² Pavel Skála ze Zhoře³³ nebo Jiří Závěta ze Závětic.³⁴ Poslední zmiňovaný je rovněž autorem záznamu o korunovacích Matyáše Habsburského a také korunovace jeho manželky Anny Tyrolské z roku 1616. Jeho zápis je velice podrobný, obsahuje detailní popis místa i obřadu. Díky zápisu též známe a dokážeme určit většinu korunovačních hostů, zvláště dam z řad české šlechty.

Ke korunovaci Eleonory Gonzagové v roce 1627 bude využito dvou popisů. První psaný česky je uložen v Archivu hlavního města Prahy.³⁵ Na rozdíl od jiných zápisů, které se nalézají v Národním archivu. Druhý popis téže korunovace, psaný německy, je poněkud podrobnější, obsahuje jména některých osob, jež se korunovace účastnily, a detailněji popisuje též podobu obřadu.³⁶ Jednou z nejlépe zaznamenaných je ale korunovace poslední královny korunované ve stanoveném období, tedy v 16. a 17. století.

²⁹ Václav HÁJEK Z LIBOČAN, Jan LINKA (ed.), *Kronika česká*, Praha 2013.

³⁰ Jan František BECKOVSKÝ, *Poselkyně starých časů*, díl II., Praha 1880.

³¹ Marek BYDŽOVSKÝ Z FLORENTINA, Jaroslav KOLÁR (ed.), *Svět za tři českých králů. Ferdinand, Maxmilián, Rudolf II. výbor z kronikářských zápisů o letech 1526-1596*, Praha 1987.

³² Mikuláš DAČICKÝ Z HESLOVA, *Prostpravda paměti*, Praha 1955.

³³ Pavel SKÁLA ZE ZHOŘE, *Historie česká. od defenestrace k Bílé Hoře*, Praha 1984.

³⁴ Jiří ZÁVĚTA ZE ZÁVĚTI, *Korunovánj Její milosti cýsařowé uherské a české králowny Anny, za králownu českau, kteréž se stalo na Hradě pražském léta M.D.C.XVI. w neděli po památce s. třj králůw, ginák desátého dne měsýce ledna*, Praha 1616.

³⁵ AHMP, Sbirka rukopisů, sign 8304, *Korunovační řád ke korunovaci Eleonory, manželky Ferdinanda II. (1627)*.

³⁶ Bömische Crönungs Relation. Welcher Gestalt der Röm. Kay. auch zu Hungern und Böhmen koeniglichen Mäystät etc. Ferdinandi I. Käyserliche Fraw Gemahlin Eleonora, geborne Hertzogin zu Mantua etc. zu einer Bömischen Königin etc. Und die zu Hungern Königl. Mayst. Ferdinandus III. zu einem Königin in Böhmen etc. den 21. und 25. November. des 1627 Jahrs. In Prag solenniter gecönet worden, Praha 1627, dostupné z: https://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=facsimile&pid=NKCR__-NKCR__50_E_000015_ODOW348-csIMG_PART30_00000001.

Zápis vydaný tiskem u příležitosti korunovace Eleonory II. Gonzagové obsahuje opět velmi podrobný popis chrámu, samotného obřadu a zaznamenání jsou též hosté, zvláště šlechtičny přítomné během korunovační hostiny.³⁷ Seznam dam je sám o sobě velmi zajímavým zdrojem mapujícím provázanost především české šlechty. Bohužel nejsou tyto seznamy zapsány u všech korunovacích nebo nejsou vždy úplně přesné.

Zajímavým pramenem jsou též zápisy ze zemských sněmů, případně korespondence mezi panovníkem a Prahou.³⁸ Zápisy poskytují informace například o cestě panovníka, jeho ubytování a informace o přípravách korunovace v Praze. Texty dále obsahují jména šlechticů, kteří se účastnili sněmů, během nichž byly domlouvány podrobnosti průběhu korunovací a jejich příprav, stejně jako výše částky, jež bude českými zeměmi na korunovaci poskytnuta. Tito šlechtici se pak povětšinou jakožto představitelé české šlechty a úřadů účastnili i následné korunovace. Ačkoli je později nenacházíme jmenovitě v zápisech z korunovacích, můžeme jejich přítomnost zde předpokládat.

Předložená diplomová práce se bude skládat ze celkem deseti částí. První kapitola bude představovat korunovace a jejich stručný vývoj do počátku habsburské vlády roku 1527. Tato kapitola bude postavena zvláště na dostupné literatuře, jež popisuje obecně české korunovace, včetně korunovačního řádu. Nesmí zde též chybět představení korunovačních klenotů, jimiž byli král i královna korunováni. Koruna, žezlo i jablko, jakožto viditelné symboly královského majestátu, jsou dodnes významnými předměty, jež je možné spatřit pouze za výjimečných okolností. Druhá kapitola nastíní průběh příprav a cestu habsburského dvora k pražské korunovaci i ubytování po cestě a v hlavním městě království.

Následující kapitoly budou představovat samotné korunovace českých královen z rodu Habsburků: Anny Jagellonské, Marie Habsburské, Anny Tyrolské, Eleonory Gonzagové a její jmenovkyně Eleonory II. Gonzagové. Krátká část bude věnována též

³⁷ NA, Česká dvorská kancelář, sign I A-2, *Eleonora römische kaiserin königliche krönung in Bohemia*.

³⁸ Do dokumentů je možné nahlédnout skrze portál manuscriptorium, případně webové stránky poslanecké sněmovny, kde lze nalézt jejich prepis. <https://www.manuscriptorium.com/apps/index.php>; <https://www.psp.cz/eknih/snemy/>.

Alžbětě Stuartovně, která se od ostatních královen odlišuje nejen příslušností k jiné panovnické dynastii, ale též náboženstvím. Postupně budou popsány jednotlivé korunovace dle dostupných dochovaných záznamů a zápisů kronikářů. Jednotlivé kapitoly jsou podobné ve svém obsahu. Však i definice rituálu, aby mohl být uznán širokou veřejností, je jednota v důležitých okamžicích. Přesto jsou vidět drobné nuance, které jednotlivé akty odlišují. Většinou se nejedná o pasáže zásadní pro korunovaci a tedy ty, kterých si zapisovatelé podrobněji všímají. Jednotlivé korunovace budou popsány již od jejich příprav, tedy jednání sněmů, cesty královského páru, či celého vídeňského dvora do Prahy a jejich slavnostního vjezdu do hlavní města království. Následovat bude popis samotného korunovačního obřadu tak, jak byl zaznamenán, včetně dalších oslav, hostin, turnajů i divadelních představení. V závěru práce bude využito komparativní metody a jednotlivé korunovace budou porovnány a zdůrazněny jejich podobnosti i odlišnosti. Poslední kapitola přinese letmý pohled na východ od českých zemí do Uher, neboť všechny korunované české královny byly též královnami uherskými.

Cílem této práce tedy bude nejen představit korunovace českých královen od jejich příjezdu až po korunovační oslavy, ale zachytit též průběh obřadu, najít mezi jednotlivými akty podobnosti i rozdíly. Autorka se též bude snažit postihnout výzdobu katedrály a její proměny v čase, stejně tak jako oblečení královny, bude-li mu v zápisech věnován prostor. V rámci obřadu si autorka bude všímat, promítá-li se do korunovací fakt, že se jedná o korunovaci královny. Například skrze složení hostů a osoby jež při korunovačním aktu asistovaly. Nesmíme zapomínat také na to, že královna na rozdíl od krále nebyla většinou součástí vládnoucího rodu. Ačkoli ve vymezeném období nacházíme dvě výjimky, Marii Habsburskou a Annu Tyrolskou, jež obě pochází z habsburského rodu, avšak jiných linií.³⁹ Otázkou tedy je, zdali se jejich původní rod promítl v rámci obřadu, nebo zdali byly vazby zprerušeny a královna tedy byla již součástí

³⁹ Marie vyrůstala ve Španělsku, kde vládla starší habsburská větev a Anna se narodila v Tyrolsku, jež se od Rakouska a Českých zemích odštěpilo po smrti Ferdinanda I., který středoevropské habsburské državy rozdělil mezi své syny. V průběhu 17. století se však obě vrátily zpět pod hlavní linii rakouských Habsburků sídlících ve Vídni. Ivana ČORNEJOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české, Svazek VIII., 1618-1683*, Praha 2008, s. 11.

pouze habsburského rodu a reprezentovala pouze ten. Další zajímavou záležitostí je také vliv korunovace královny na politiku Habsburků. Jakou roli královna hrála a čím tedy byla důležitá její korunovace pro zemskou šlechtu i zahraniční delegace. Odrazil-li se právě politický význam korunovace na jejím financování i na složení hostů. Celkově se práce pokusí analyzovat vybrané prameny a na jejich základě popsat průběh korunovací a prostředky symbolické komunikace, jichž bylo ve vztahu k okolí využito. Právě interpretace symbolů je klíčem k pochopení a porozumění společnosti raného novověku. V českém prostředí se symbolickému jednání v raném novověku věnoval sborník věnovaný Václavu Bůžkovi k jeho životnímu jubileu.⁴⁰

⁴⁰ J. HRDLÍČKA, P. KRÁL, R. SMÍŠEK, *Symbolické jednání*.

1 Korunovace v českých zemích

Již od éry prvních přemyslovských králů byla korunovace důležitým aktem pro fungování státu a jeho nejvyšších představitelů. Byla garancí legitimacy nového krále, k jehož uznání se akceptací obřadu přihlásila politicky a vojensky nejsilnější část obyvatel, tedy šlechta, jež zároveň zastupovala i své poddané. Bylo nanejvýše žádoucí, aby korunovace nového panovníka proběhla v co nejkratším čase po převzetí vlády, nejlépe krátce po smrti předešlého krále. Podíváme-li se ale do historie, je patrné, že korunovace proběhla mnohdy ještě dříve, než vládnoucí král zemřel. České země tak po nějakou dobu měly, alespoň formálně, dva panovníky současně.⁴¹

První královská korunovace se v českých zemích konala roku 1086. Získaný královský titul byl vázán pouze na osobu Vratislava I., byl nedědičný. Českému státu tedy nadále vládli panovníci z pozice knížete. Dědičný královský titul získal pro sebe a své nástupce až Přemysl Otakar I. v roce 1212 dokumentem známým jako Zlatá bula sicilská. Korunovací jako akt dosazení nového vládce máme povětšinou spojenou s úřadem královským. To ale neznamená, že v době, kdy čeští panovníci nadrželi královskou hodnost, žádný úvodní rituál neexistoval. Nový vládce byl podroben nastolovacímu rituálu, který můžeme chápat jako starší obdobu korunovačního aktu.⁴²

Nastolovací rituál můžeme vysledovat již u starověkých a raně středověkých vládců a sledovat lze i paralely mezi oběma akty. Stejně jako u pozdějších korunovací byli aktu přítomni velmoži jakožto zástupci lidu žijícího v zemi. Přítomní muži nejprve formálně zvolili nového knížete, jehož následně uvedli na kamenný trůn. Novému knížeti poté přítomní velmoži složili hold a slavnostní akt zakončili bujarou hostinou. S postupujícím křesťanstvím se i do nastolujících rituálů promítá sakrální prvek v podobě mší konaných u příležitosti nastolení nového knížete. Tyto prvky byly zapracovány i do pozdějšího korunovačního rituálu, přítomní šlechtici formálně udělují souhlas s korunovací, čímž se zavazují novému panovníkovi svou věrností. Nový král je taktéž uveden a usazen na trůn a korunovační akt je zakončen oslavnou hostinou a dalšími

⁴¹ Václav ŽŮREK, *Korunovace českých králů a královen*, in: Martin Nodl – František Šmahel (edd.), *Slavnosti, ceremonie a rituály v pozdním středověku*, Praha 2014, s. 15–65. zde s. 19.

⁴² Tamtéž, s. 18-25.

kratochvílemi. S postupujícím časem však stále více nabývá významu duchovní rozměr aktu. Nedílnou součástí celého rituálu se stává mše. Hlavní úkony jsou z rukou světských představitelů země předány do rukou vysokých duchovních hodnostářů. Vláda nového krále tak není na rozdíl od knížat starších časů stvrzena pouze světskými představiteli moci ve státě, ale také před Bohem, jenž krále pro účel vlády nad pozemskými statky vyvolil.⁴³

Již v úvodu kapitoly bylo uvedeno, že korunovace měla ideálně proběhnout krátce po převzetí moci novým králem. Přemysl Otakar však nehodlal podstupovat riziko, že by královský titul nebyl děděn v jeho rodové linii, kdyby se po jeho smrti zmocnil trůnu někdo mimo jeho syny. Proto ještě za svého života nechal korunovat svého syna Václava I. a zajistil mu tak postavení plynoucí z královského titulu. Nebyl však jediný, kdo se k tomuto kroku v českých dějinách uchýlil. V průběhu středověku nalezneme několik korunovací, které proběhly ještě za života staršího krále. Jako příklad uveďme Karla IV. jenž svého syna korunoval ještě v jeho batolecím věku. Rovněž po celé 16. a 17. století zajišťují a přihlíží čeští králové korunovacím svých následníků. Ferdinand I. nechal svého syna Maxmiliána II. a jeho manželku Marii Habsburskou korunovat ještě před svou smrtí, aby měl jistotu dalšího pokračování svého rodu na českém trůně. Za života Maxmiliána II. pak proběhla korunovace jeho nejstaršího syna Rudolfa.⁴⁴ Výjimkou není ani Ferdinand II., který byl korunován ještě za života svého předchůdce a vzdáleného

⁴³ Demeter MALAŤÁK, *Korunovace přemyslovských králů*, in: Martin Wihoda – Demeter Malaťák (edd.), *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku: problémy, názory, otázky*. Sborník příspěvků z konference konané dne 18. října 2005 v Brně, Brno 2006, s. 47–66, zde s. 60–61.

⁴⁴ Ferdinand I. rozdělil říši mezi své tři přeživší syny Maxmiliána, jenž získal království České, Uherské a Rakousy, Ferdinanda Tyrolského, jemuž svěřil Tyroly a nejmladšího Karla Štýrského, jež po otci převzal území Štýrska, Korutan a Kraňska. Ferdinandův prvorozený syn Maxmilián však již nechtěl připustit další rozdělení země a vládu tak svěřil pouze nejstaršímu Rudolfovi. Václav BŮŽEK, *Habsburkové uprostřed Evropy 16. století*, in: Blanka Kubíková, Jaroslava Hausenblasová, Sylva Dobilová (edd.), *Arcivévoda Ferdinand II. Habsburský: renesanční vladař a mecenáš*. Mezi Prahou a Innsbruckem, Praha 2017, s.15.

příbuzného krále Matyáše II.⁴⁵ Starší král tak dohlédl na zvolení svého dědice českým králem a také na jeho korunovaci, jež byla až do vydání Obnoveného zřízení zemského vnímána jako formální potvrzení volby. Po roce 1627 byly české země považovány za dědičné v habsburském rodě, avšak potřeba korunovace nevymizela, neboť byla stále vnímána jako potvrzení. Již však ne jako potvrzení volby, nýbrž dědičnosti.⁴⁶

Ať již se korunovace konala za života předešlého krále anebo po jeho smrti a stvrzovala předání moci, její průběh byl velmi podobný. Shodný průběh obřadu můžeme s jistotou vysledovat od poloviny 14. století. Roku 1347 nechal Karel IV. před svou korunovací a korunovací své první manželky Blanky z Valois vypracovat nový korunovační řád. Na jeho základě pak byly vykonávány korunovace po zbytek středověku a celý novověk, včetně poslední pražské korunovace Ferdinanda V. roku 1836. Ačkoli je korunovační řád Karla IV. první zapsaný, jehož podoba se nám dochovala až do dnešních dní, nebyl jistě prvním využívaným na území našeho státu. Zvláště proto, že korunovační obřady se na našem území prokazatelně konaly již více než 200 let před nástupem Karla IV. Lucemburského na trůn.

Původní korunovační řád Karla IV. v sobě nese odkazy na korunovační tradice jiných významných středověkých států, které spojuje s akty pocházejícími z domácího prostředí. Na podobu nového českého korunovačního řádu měla v dílčích prvcích vliv korunovace francouzských panovníků, jejichž dvůr poskytoval domov Karlu IV. během jeho dětských let. Paralela s Francií je patrná například v pasážích zdůrazňujících sakrální rozměr královské hodnosti v podobě obětování chleba, vína a zlata v závěru korunovačního obřadu. Jisté paralely však lze vidět také s korunovacemi římských králů. Zvláště v části obřadu, kdy je nový panovník pomazán křížmem, během čehož arcibiskup pronáší "*Ungo te in regen de oleo sanctificato [...]*" Celkově bližší ve struktuře i pořadí je český korunovační řád římským královským korunovačním řádům. Shodné bylo pomazání na čtyřech místech těla či odevzdání insignií, ačkoli jak upozorňuje Josef Cibulka, se jejich počet lišil. Následovalo požehnání a závěrečné *Te Deum*, po němž

⁴⁵ V. ŽŮREK, *Korunovace*, s. 19.; D. MALÁČEK, *Korunovace*, s. 60–61.

⁴⁶ Hermenegild JIREČEK, *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého. Verneuerte Landes-Ordnung des Erb-Königreichs Böhmen 1627*, Vídeň 1888.

panovník složil slib.⁴⁷ Francouzský model korunovace krále je tak vzdálenější než římské královské korunovace. Odlišuje se i v podstatném detailu, pomazání krále. To nalezneme samozřejmě i v korunovačním procesu Francie. Francouzský model je však odlišný ve velmi zásadním detailu, ke korunovací francouzských králů a královen je používán svatý olej.⁴⁸

Karlův korunovační řád nepřenáší jen prvky rozpoznatelné v korunovačních aktech dalších evropských států, ale nese v sobě taktéž prvky domácí, odkazující na historii českých zemí. Výrazně je zdůrazněna návaznost na vymřelý přemyslovský rod, jehož byl Karel IV. skrze svou matku Elišku Přemyslovnu potomkem. Úcta a návaznost panovníka na přemyslovskou tradici je zdůrazněna již od počátku procesu, kdy nový panovník navštívil předměty, které dle legendy patřily bájnemu zakladateli přemyslovské dynastie Přemyslu Oráči. Tento prvek se však postupně z korunovačního aktu vytratil.⁴⁹

Významnou roli hrála i osoba sv. Václava. Světec, český patron a příslušník přemyslovského rodu, byl ideálním propojením královského obřadu s českými zeměmi a její minulostí. Český patron sv. Václav, tedy jeho ostatky, byly přítomny korunovačnímu obřadu. Svatému Václavovi byly navíc svěřeny do ochrany korunovační klenoty. Koruna, jež dodnes nese označení po sv. Václavovi, byla v době, kdy nebyla využívána, uchovávána právě na lebce světce z přemyslovského rodu. Navíc i Svatováclavská kaple v prostoru Chrámu sv. Víta na Pražském hradě, hrála v korunovačním procesu významnou roli. Před samotnou korunovací v ní byly uschovány korunovační klenoty po jejich převezení na Pražský hrad a kaple byla také první zastávkou nového krále či královny během korunovačního dne.⁵⁰

Dle korunovačního řádu Karla IV. měl celý proces započít v předvečer korunovace na pravém břehu řeky Vltavy na Vyšehradě. Nový král zde měl symbolicky navázat na Přemyslovce a jejich bájněho předka Přemysla Oráče. Král měl dle Karla IV. obout obyčejné lýkové střevíce a vzít si mošnu, jež měly patřit jednomu z prvních knížat.

⁴⁷ J. CIBULKA, *Český řád*, s. 98-102.

⁴⁸ B. BERNING, *Nach alitem löblichen Gebrauch*, s. 34.

⁴⁹ Tamtéž; M. JAMBOROVÁ (ed.), *Korunovační řád*, s 85-120.

⁵⁰ B. BERNING, *Nach alitem löblichen Gebrauch*, s. 34.

Na Vyšehradě však nový král zůstal pouze krátce, na večerní nešpory se vracel zpět na Pražský hrad, místo, kde se následujícího dne měly odehrát nejdůležitější části dosazení krále na trůn.⁵¹

Druhý den v ranních hodinách byl budoucí král za doprovodu šlechty a zvonění zvonu odveden do chrámu ležícího v srdci Pražského hradu. Společně s králem byly do chrámu doneseny též královské korunovační insignie, koruna, žezlo, jablko a meč. Jakmile všichni hosté došli do chrámu, započala korunovační mše, jejíž součástí byla samozřejmě kázání, modlitby, včetně takzvaných skrutinií, kdy král vyjádřil vůli plnit své povinnosti. Následovala aklamace, během níž přítomní zástupci lidu, šlechta a duchovní veřejně souhlasili s přijetím nového krále. Panovník se ještě před samotnou korunovací zavázal, že bude ochraňovat svěřený lid a spravedlivě vládnout. Přítomní šlechtici naopak novému panovníkovi přísahali svou poslušnost a věrnost. Důležitou součástí obřadu bylo pomazání krále na hlavě, prsou, hrudi a ramenou.⁵² Pomazáním panovník nabyl svého nového postavení, duchovního, které legitimizovalo jeho vládu. Až po jeho provedení se korunovaná osoba stala právoplatným králem a měla být v království bezpodmínečně uznána za legitimního vládce, k čemuž došlo ještě v rámci obřadu.⁵³ Takto pomazaného panovníka nebylo teoreticky možno sesadit, neboť byl právoplatným vládcem. Nicméně vzpomene-li si na počátky třicetileté války v Čechách, nabízí se případ korunovaného a pomazaného Ferdinanda II., který byl stavy sesazen a místo něj byl zvolen a korunován zimní král Fridrich Falcký.

Pomazanému králi bylo následně oblečeno požehnané roucho. Z rukou duchovních obdržel též Svatováclavský meč, náramky a prsten. Meč, jež byl součástí chrámového pokladu, sloužil k pasování nových rytířů v závěru obřadu. V této fázi jej však panovník záhy po obdržení vrací zpět na hlavní oltář chrámu. Panovníkovi bylo arcibiskupem dále předáno jablko a žezlo a v závěru byl král ozdoben i honosnou svatováclavskou korunou. Svatováclavská koruna byla viditelným symbolem převzetí moci, z toho důvodu bylo její nasazení vrcholem korunovačního rituálu. Společně

⁵¹ M. JAMBOROVÁ (ed.), *Korunovační řád*, s. 85-120.

⁵² Tamtéž.

⁵³ B. BERNING, *Nach alldem löblichen Gebrauch*, s. 108.

s jablkem a žezlem tak byla nedílnou součástí korunovace a odznakem panovnické důstojnosti. Ostatní zmíněné předměty již nedosahovaly takové váhy, snad až na Svatováclavský meč, jež byl využit ještě v závěru obřadu. Naproti tomu náramky, zmiňované v korunovačním řádu, se z korunovací s nástupem Habsburků vytrácí.⁵⁴

Krále ozdobeného odznaky jeho moci odvedla dvojice vybraných duchovních k trůnu, jenž pro něj byl připraven v blízkosti hlavního oltáře. Tato dvojice duchovních nebyla korunovačním řádem Karla IV. přesně definována. Většinou role tzv. „královských asistentů“ zastávali duchovní vedlejších zemí Koruny české, biskup olomoucký reprezentující Moravu a biskup vratislavský, jež přijel ze Slezska. Nicméně tuto roli mnohdy přebíraly i jiné osoby. U korunovace Ferdinanda IV. roku 1646 asistovali probošt svatovítské kapituly Johann Franz Rasche von Aschenfeld a strahovský opat Kryšpín Fuck.⁵⁵ Přítomní stavové následně vzdali hold novému, právě korunovanému vládci. Ten potom opět převzal Svatováclavský meč a u příležitosti slavnostní korunovace proběhlo pasování nových rytířů, jejichž počet nebyl přesně daný. Akt pasování rytířů byl čistě symbolický a formální, pasovaného rytíře nepovyšoval nad ostatní. Dle Benity Berning bylo pasování projevem nově nabyté moci panovníka spojené s mečem jakožto vojevůdce. Samotný Svatováclavský meč jinak nebyl běžně využíván a sloužil pouze jako obřadní.⁵⁶

Po korunovaci krále měla dle řádu následovat korunovace královny. Korunovační obřad královny byl kratší než obřad nastupujícího krále. Pro královnu započaly úkony spojené s korunovací až v den obřadu. Neúčastnila se tedy návštěvy Vyšehradu. Pravděpodobně proto, že u královny není potřeba zdůraznit návaznost na přemyslovskou dynastii. Na rozdíl od krále, který se k přemyslovskému odkazu hlásil a snažil se vystupovat jako jeho dědic. U královny to nebylo třeba, neboť sama nevládne a je pouze družkou krále. Oproti králi také nepodstupovala obřadnou volbu, skrutinium ani aklamaci a přísahu stavů. Důvodem může být právě rozdílnost v povinnostech partnerů vůči státu. Zatímco u krále byl primární důraz kladen na povinnosti vést lid a spravovat zemi,

⁵⁴ J. CIBULKA, *Korunovační klenoty Království českého*, Praha 1969, s. 40.

⁵⁵ J. HRBEK, *České barokní korunovace*, s. 87.

⁵⁶ B. BERNING, *Nach alitem löblichen Gebrauch*, s. 117.

královniným primárním úkolem bylo přivést na svět legitimního potomka a nového následníka trůnu. Během korunovace královny je sice zmíněna i povinnost spravovat zemi a vést poddaný lid, avšak v praktické rovině toto poslání ustupovalo do pozadí. Podstatné části obřadu však zůstaly stejné jako během korunovace krále. Královna byla pomazána a na hlavu jí byla vložena koruna a předány insignie panovnické moci. Během korunovace královny byla přítomna abatyše svatojiřského kláštera. Jelikož byla královna pomazána na čele, prsou a lopatkách, měla být oděna v otevřeném šatu nebo takovém, který byl vpředu i vzadu rozstřižený. Posléze jí byly předány insignie panovnické moci, koruna, prsten, žezlo a proběhlo královnino uvedení na trůn neboli intronizace. Po obou korunovacích král i královna obětovali u oltáře zlatý chléb, plný pohár vína a zlato. Korunovace byly zakončeny hostinami a turnaji, na nichž byli přítomni významní šlechtici království. Korunovace královny více nežli korunovace krále odpovídala francouzským korunovacím.⁵⁷ Královna byla stejně jako král usazena na trůn.⁵⁸

Ačkoli měla královna dle řádu podstoupit korunovaci v týž den jako její manžel, stalo se tak prakticky pouze jednou, a to při korunovaci Karla IV. a jeho manželky Blanky z Valois. V následujících stoletích byly pořádány dva oddělené obřady. Mnohdy z toho důvodu, že si ženy braly již korunovaného krále a jejich společná korunovace tak nebyla možná. Nejčastěji se jednalo o druhé a další manželky panovníka, například tři manželky Karla IV., Anna Falcká, Anna Svídnická a Alžběta Pomořanská. Dalším důvodem mohlo být korunování krále v batolecím či dětském věku, jako u Václava IV. nebo Ludvíka Jagellonského. K dětským korunovacím nedocházelo často. V případě tehdy dvouletého Václava IV. mohla být podle historika Jiřího Spěváčka důvodem snaha Karla IV. zabezpečit Václavův nárok na trůn v boji s případnými sourozenci, jež by se mohli narodit z nového svazku. Karla IV. s mladou Alžbětou Pomořanskou.⁵⁹ Zajímavé je, že ani

⁵⁷ J. CIBULKA, *Český řád*, s. 145-148. Například při posazování koruny na hlavu královny. Korunu nenasazuje pouze arcibiskup, ale též zástupci zemských stavů.

⁵⁸ M. JAMBOROVÁ (ed.), *Korunovační řád*, s. 85-120.; Dana DVOŘÁČKOVÁ – Malá, Jan ZELENKA a kol., *Přemyslovský dvůr*, Praha 2014, s. 380-382.; J. CIBULKA, *Český řád*, s. 92-94; Karel Pacovský, *Úloha* s. 151-153.

⁵⁹ Jiří SPĚVÁČEK, *Václav IV. 1361-1419. K předpokladům husitské revoluce*, Praha 1986, s. 45-46.

v případech, kdy partneři byli korunováni společně, neproběhly oba akty v rámci jednoho obřadu. Vždy byly rozděleny do dvou dnů. Nejprve se konala korunovace krále a v následujícím dni korunovace královny.

V rámci obou obřadů hrály důležitou roli korunovační klenoty, neboť sloužily jakožto viditelný odznak panovnické důstojnosti. Byly symbolem panovnického majestátu a jsou pro lid odznakem královské moci. Zároveň však mohly mít vnitřní poselství i pro samotného krále, případně královnu, jelikož mohly sloužit jako symbol připomínající jejich závazky a povinnosti, k nimž se vůči spravované zemi zavázali.⁶⁰ České korunovační klenoty tvoří soubor předmětů, z nichž nejznámější a nejpodstatnější jsou koruna, žezlo a jablko. Ke klenotům patří také meč, korunovační kříž, jenž měl v průběhu korunovace stát na hlavním oltáři, a nádoba na olej, jímž byla korunovaná osoba pomazána.⁶¹

Nejvýznamnějším klenotem byla korunovační koruna. Sloužila nejen jako symbol nejvyšší politické důstojnosti ve státě, ale také jako znak Boží vyvolenosti, tedy odkaz na duchovní základ světské moci.⁶² Zároveň v sobě nesla i prvek, který z ní činil předmět sakrální a sloužil jako zhmotněný obraz božského rozměru panovnické moci. Svatováclavskou korunu ze 14. století využívanou během habsburských korunovací nechal před svou vlastní korunovací vyrobit Karel IV. Koruna spočívala na lebce sv. Václava. Králi či královně měla být pouze propůjčena ke slavnostní korunovaci za úplatu 200 hřiven, tato částka byla věnována Chrámu sv. Víta. Ještě týž večer po korunovaci však měl panovník korunu opět vrátit pod ochranu sv. Václava.⁶³

Svatováclavská koruna má podobu čelenky tvořené ze čtyř částí, které jsou zakončené liliemi. Jednotlivé části jsou nahoře propojeny dvěma oblouky, na jejichž

⁶⁰ B. BERNING, *Nach allem löblich Gebrauch*, s. 29.

⁶¹ J. CIBULKA, *Korunovační klenoty Království českého*, Praha 1969, s. 40.; J. HRBEK, *České barokní korunovace*, s. 55-57.

⁶² J. HRBEK, *České barokní korunovace*, s. 51-52.

⁶³ Tamtéž; J. CIBULKA, *Korunovační klenoty*, s. 40.; Jiří KUTHAN, Jan ROYT, *Karel IV. Císař a český král – vizionář a zakladatel*, Praha 2016, s. 632.

vrcholu je umístěn kříž. Zlatá koruna je zdobena safíry, smaragdy spinely, rubíny, akvamaríny a perlami.⁶⁴ Žezlo a jablko, jež jsou dnes součástí korunovačních klenotů, byly vyrobeny pravděpodobně na příkaz Ferdinanda I. u augšpurského zlatníka Hanse Hellera na počátku 30. let 16. století. Jablko se skládá ze dvou zlatých polokoulí, které zdobí perly a drahokamy. Žezlo je tvořeno válcovou rukojetí pokrytou barevnými emailovými úpony, doplněné perlami. Hlavice žezla je ukončena volutovou kytkou posázenou perlami, spinely a safíry a z vrcholu vyčnívá obdélníkový spinel. Kameny jsou nejspíše starší než žezlo, mohly by tedy pocházet ze starších klenotů.⁶⁵ Jablko a žezlo se součástí pokladu staly až za vlády Ferdinanda II. po roce 1627, neboť ještě během korunovace krále Matyáše bylo dle obrazu Hanse von Aachena použito původní žezlo a jablko.⁶⁶

Klenoty měly být vystavovány jen během významných událostí, jimiž byly myšleny především korunovace. Většinu času byly uschovány mimo zraky lidí nejprve na Pražském hradě a později na Karlštejně. Z karlštejnského hradu byly klenoty přivezeny vždy před korunovací a uloženy do Svatováclavské kaple, kde zůstávaly až do korunovačního ceremoniálu. Klenoty, jakožto významný předmět českého státu, byly převáženy též v případě ohrožení země cizími vojsky. Během třicetileté války byly z obavy před postupujícími armádami přesunuty nejprve na jih Čech do Českých Budějovic a odtamtud putovaly do vídeňské císařské klenotnice, kde zůstaly až do konce 18. století, kdy byly natrvalo navraceny do Českého království. Mezitím byly do Čech klenoty převáženy pouze za účelem korunovace nového krále či královny.⁶⁷

⁶⁴ *České korunovační klenoty*, Praha 1993, s. 54-62.

⁶⁵ J. HRBEK, *České barokní korunovace*, s. 63.

⁶⁶ Tamtéž; J. CIBULKA, *Korunovační klenoty*, s. 40.; J. KUTHAN, J. ROYT, *Karel IV.*, s. 632.

⁶⁷ Tamtéž.

2 Cesta pro korunu

Pro vykonání legitimní korunovace bylo nutné dostavit se na určené místo. Pro České země to byl Chrám sv. Víta v Praze, hlavním městě království. Cesta za českou korunou byla velice náročná a dlouhá, pokud panovník a jeho dvůr nepobývali trvale v Praze. Dlouhodobě žil v Praze v podstatě pouze Rudolf II., který se sem ale přestěhoval až jedenáct let po své české korunovaci. Na rozdíl od Vídně, která se nacházela nedaleko neklidné hranice s Osmanskou říší, nabízela Praha mnohem větší bezpečí. V Českém království zůstal Rudolf II. až do své smrti roku 1612. Ze stejného důvodu jako Rudolf II. pobýval často v Praze již jeho otec Maxmilián.⁶⁸ Na cestu do hlavního města Českých zemí bylo důležité se důkladně připravit, aby průjezd královstvím proběhl bez větších komplikací, silnice byly sjízdné a po celou dobu bylo zajištěno dostatečné zásobování. Panovníci 16. a 17. století byli většinou zvyklí často cestovat. Výjimkou je Rudolf II., kde bylo jeho rezidenční chování nejspíše ovlivněno jeho vášní pro sběratelství, povahou, ale zvláště zhoršujícím se zdravotním stavem, který mu již nedovoloval vydávat se na dlouhé a náročné cesty.⁶⁹ Ani Rudolfovi nástupci se již v takové míře nevypravovali na cesty, nejčastějším důvodem ke změně sídla byly například korunovace, holdování sněmu nebo útěk před morem a Turky.⁷⁰

Cesta panovnické rodiny musela být naplánována do největších detailů. Jednotlivá zastavení byla rozvržena tak, aby dvůr zastavil ve významných městech království, kde se mu dostane adekvátní ubytování, a zároveň aby bylo každý den ujetu průměrně 30 kilometrů, tudíž aby celá cesta i se zastávkami trvala přibližně deset dní. Celý panovnický průvod můžeme chápat jako určitý prostředek neverbální komunikace směrem k obyvatelům Českého království. Lidé českých i moravských měst měli alespoň na okamžik možnost spatřit lesk vídeňského dvora, a hlavně nejvyšší vrstvy společnosti. Zvláště v místech, kde se panovnický dvůr měl zdržet přes noc nebo i po několik dní, byli vybráni zástupci města, kteří panovníkovi vyjeli vstříc před městské hradby. Vždy se dbalo na to, aby tito měšťané a šlechtici byli co nejlépe oděni a vhodně před panovníkem

⁶⁸ Václav VEBER a kol, *Dějiny Rakouska*, Praha 2009, s. 243-244.

⁶⁹ Václav BŮŽEK, Pavel MAREK, *Smrt Rudolfa II.*, Praha 2015, s. 14-19.

⁷⁰ J. HRBEK, *Panovnický majestát*, s. 241-247.

reprezentovali své město i České království. Jakási snaha o reprezentaci je tak viditelná na obou stranách.⁷¹

Ubytování panovnického dvora muselo být vyřešeno před tím, než se panovník vydal na cestu. Často se nocleh zajišťoval jen pro panovníka a jeho nejbližší, neboť zajistit ubytování celého doprovodu by bylo velice těžko proveditelné a také pochopitelně velice nákladné. Zatímco v Rakousích se k ubytovávání využívaly především kláštery, v zemích Koruny české se královská rodina ubytovávala spíše v prostorách zámků a hostinců, které byly adekvátně přizpůsobeny pobytu významných osob. Později se počet osob, které se s panovníkem a jeho rodinou vydávaly na cesty, snižoval. Velký vliv na to pravděpodobně měl rozvoj poštovních služeb, které značně usnadnily přenos informací. Díky tomu tak nebylo třeba, aby společně s panovníkem cestoval i celý úřednický aparát státu. Potřeba bylo také zajistit dostatečné zásobování v průběhu cesty, a také během pražského pobytu. Často se tak využívalo zásobování z komorních panství královské rodiny, která se nacházela převážně v Polabí.⁷² Jenže v průběhu cesty se ne vždy dalo využít této možnosti. I z toho důvodu s dvorem cestovala živá zvířata, která mohla být kdykoli poražena. Převážení již připraveného masa by bylo velice náročné, protože by se rychle kazilo, stejně jako další výrobky živočišného původu.

Vzhledem k náročné cestě musela být pečlivě zvážena doba, kdy ke korunovaci, a tedy i přesunu dvora dojde. Ideálním časem proto byla druhá polovina kalendářního roku, pozdní část léta a podzim. Pro cestování bylo potřeba dobré počasí, ani moc horké, ani moc chladné. Při zimních cestách se muselo řešit nákladné vytápění a zateplení kočárů a ubytování, jak v průběhu cesty, tak v místech, kde se dvůr zdržoval. V letních měsících byl problém opačný. Ve vysokých teplotách se obtížněji udržovaly potraviny čerstvé, a navíc vrcholilo období polních prací a domácí šlechta, která nebyla pevně vázaná ke dvoru, se věnovala správě svých rodových statků v důležité části zemědělského roku.

⁷¹ B. BERNING, *Nach alitem löblichen Gebrauch*, s. 84.

⁷² Mezi takzvaná komorní panství v polabském kraji patřilo Poděbradsko, Brandýs nad Labem a od druhé poloviny 16. století také Pardubice. Zuzana VLASÁKOVÁ, *Mezi normou a každodenní praxí. Správa komorních panství Pardubice, Pobebrady a Kolín v letech 1614–1702*, Pardubice 2023, disertační práce, Univerzita Pardubice, fakulta filozofická.

Jarní měsíce sice nebyly tak náročné, co se zemědělských prací týče, avšak časté menší záplavy, které se v této roční době vyskytovaly, znemožňovaly hladký průběh cest. Ideálním časem tak skutečně byl podzim.⁷³ Ve sledovaném období 16. a 17. století proběhly na podzim čtyři korunovace, Maxmiliána II. a Marie Španělské, Rudolfa II., Ferdinanda III. a Eleonory Gonzagové a korunovace Leopolda I. a Eleonory ml. Gonzagové. V zimním období naproti tomu došlo ke dvěma korunovacím, a to u prvního Habsburka na českém trůně Ferdinanda I. a jeho manželky Anny Jagellonské a v 17. století u královny Anny Tyrolské.

Před cestou dvora na korunovaci se musel zajistit také dostatek peněz, jimiž bude financován průběh cesty, ubytování i samotná korunovace. Financování těchto nákladů mělo být rozděleno mezi různé fondy. Obecně mělo platit, že výdaje realizované v Praze a blízkém okolí měla platit česká komora a o další náklady se měly podělit města, vrchnostenská správa na venkově nebo stavovský domestikální fond. Ne vždy však byla jednoznačná hranice mezi subjekty. Některé výdaje mohly být placeny z militárního kvanta, určeného na armádu. Jednalo se zvláště o přípravné úkony, například přesuny a ubytování doprovodných jednotek dvora. Další podstatnou položkou, na níž bylo třeba vynaložit finanční prostředky, byla oprava cest. Tyto prostředky pocházely z kamerální složky berně určené pro provoz habsburského dvora nebo z domestikálního kvarta.⁷⁴ Další finanční prostředky pak byly využity na následné veselí v podobě hostin a turnajů. Rytířské turnaje zpočátku sloužily primárně k přípravě na skutečný boj, avšak ještě v průběhu středověku se více stávaly kratochvílí urozených. Do Čech se fenomén turnajů dostal koncem 13. století. Roku 1278 se nedaleko Jihlavy konal první prokazatelný turnaj na našem území ku příležitosti svatby budoucího krále Václava II. a Guty Habsburské. Stejně jako svatební veselí mohlo být doplněno turnajovým kláním, byly tyto kratochvíle součástí i dalších významných oslav, například korunovací. Roku 1297 se konal turnaj u příležitosti korunovace Václava II. v Praze na březích řeky Vltavy. Většinou se však

⁷³J. HRBEK, *Panovnický majestát*, s. 282-283.

⁷⁴ Tamtéž.

turnaje odehrávaly v Praze na Staroměstském rynku, v Královské oboře, v interiérech i exteriérech Pražského hradu nebo na sídlech zemské šlechty.⁷⁵

Nezbytné také bylo najmout dostatek personálu, číšníků, kuchařů, malířů, řemeslníků. Finanční prostředky musely být vynaloženy i na úpravu prostor katedrály sv. Víta, do něhož byly přidány tribuny pro přihlízející měšťany, dvořany i císařovnin fraucimor,⁷⁶ který panovníci doprovázel.⁷⁷ Finance na slavnost mohl částečně hradit habsburský dvůr, dále zemský sněm, který za účelem korunovace mohl vyhlásit mimořádné berně. Tak tomu bylo například roku 1549, kdy byl novým českým králem zvolen Maxmilián II. Roku 1611 byla pro účel korunovace Matyáše českým králem vyhlášena berně ve výši půl úroku svatohavelské berně.⁷⁸ Otázka výběru korunovační berně mohla být také jediným důvodem, aby byl zemský sněm během roku svolán.⁷⁹ Dále se finance půjčovaly a mohlo se přistoupit i k případnému odprodání majetku. Neméně složitým bodem v rámci příprav byl seznam hostů, již budou přítomni korunovačnímu obřadu. Bylo potřeba seznat zástupce významných evropských panovníků i spřízněných rodů tak, aby na nikoho významného nebylo pozapomenuto. Naproti tomu seznání příliš velkého množství hostů znamenalo velké finanční náklady na ubytování a stravu. Informován o připravující se korunovaci musel být i prostý lid Českého království, často se tak dělo skrze korunovační patenty, které byly vyvěšeny ve městech či veřejně čteny. Lidé se měli dozvědět, kdy bude korunovace probíhat, případně měli být informováni, zdali bude panovník projíždět jejich obcí a jestli mu budou veřejně

⁷⁵ Karolína SCHNELLGROVE, *Rytířské turnaje a klání ve středověké a raně novověké Praze a jejich obraz ve sbírkách pražských muzeí*, *Museum. Muzejní a vlastivědné práce* 59/2, 2021, s. 25–38.

⁷⁶ Fraucimor je označení pro skupinu žen, jež dělaly společnost manželce šlechtice, či panovníka. Josef JANÁČEK, *Ženy české renesance*, Praha 1996, s. 77-85.

⁷⁷ J. ZÁVĚTA ZE ZÁVĚTIC, *Korunování Její Milosti*.

⁷⁸ Jan Bedřich NOVÁK, *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 15 Sněmy roku 1611, Praha 1929, s. 674.

⁷⁹ Josef ZIMOLA, *Relátoři českých zemských sněmů před propuknutím stavovského povstání*, České Budějovice 2020, Bakalářská práce, Jihočeská univerzita České Budějovice, s. 28.

skládány poklony.⁸⁰ V samotné Praze bylo navíc třeba vydat příslušná opatření související s bezpečností ve městě, protože se v jednom okamžiku ocitlo v Praze více lidí než obvykle. Pobyt panovnického dvora mohl být pro město a jeho obyvatele chvílí, kdy si mohli ekonomicky přilepšit právě díky velikému přílivu osob. Obchodníci zvyšovali ceny za komodity, které lidé přijíždějící společně s panovníkem potřebovali, hlavně tedy ubytování a potraviny. I z toho důvodu vcházela v platnost nařízení regulující ceny, aby nedocházelo k jejich velikému navyšování. Nejen pražští obchodníci, ale i ti z jiných částí Čech i zbytku habsburského území se snažili přivydělat si a zajistit si v korunovačním městě povolení k prodej. Do Prahy přijížděli i vídeňští obchodníci, kteří si takto chtěli vynahradiť ztracený zisk, způsobený absencí dvora ve Vídni.⁸¹

Po příjezdu do hlavního města bylo potřeba zajistit ubytování, což bylo již organizačně snazší než v průběhu cesty. V hlavním městě Českého království měly některé české šlechtické rody své vlastní sídlo, díky čemuž nemusely během návštěv panovnického dvora v Praze shánět adekvátní ubytování a mohly využít komfortu vlastních paláců. Šlechtici z panovníkova okolí, jež své paláce v Praze neměli, museli často hledat ubytování. Oblíbenou lokalitou byla dnešní Malá Strana, jelikož nabízela urozeným pobyt v blízkosti panovníkova. Šlechta se snažila najít ubytování co nejbližší panovníkovi, čímž reprezentovala svou společenskou důležitost, avšak ne vždy se podařilo najít adekvátní místo ubytování.⁸²

Hosté byli přítomni korunovačnímu aktu v chrámu sv. Víta, kde i díky rozloze katedrály a stavebním úpravám mohlo přihlížet velké množství lidí. Ti nejvýznamnější byli hosty i na následné korunovační hostině, která nebyla na rozdíl od korunovačního vjezdu veřejnou událostí a účastnila se jí pouze úzká skupina vybraných osob. Účast na hostinách ukazovala na příslušnost hosta k elitní společnosti. Tedy pozvání na hostinu v nejvyšších společenských kruzích mělo veliký společenský význam. Na korunovace králů a královen byli zváni nejen důležití hosté, jimž patřilo nejvýznamnější místo u stolu, tedy u toho, u něhož seděl český královský pár, ale také dvořané, zemští úředníci a další

⁸⁰ B. BERNING, *Nach alitem löblichen Gebrauch*, s. 73.

⁸¹ Tamtéž, s. 77-78.

⁸² Tamtéž, s. 84-94.; J. HRBEK, *České barokní korunovace*, s. 80-81.

páni a dámy Království českého, případně dalších zemí habsburské monarchie. U korunovací královen se jednalo zvláště o dámy a jejich doprovod.⁸³ Ani lidé, jež po dobu korunovace čekali v prostoru před Chrámem sv. Víta, nepřišli zkrátka. Samozřejmě nebyli přítomni korunovační hostině v hodovní síni, ale bylo pro ně připraveno víno a chléb na nádvoří Pražského hradu. Díky tomu se i veřejnost mohla alespoň částečně zapojit do oslav u příležitosti korunovace.⁸⁴

⁸³ Tamtéž, s. 79.

⁸⁴ A. REZEK, *Zvolení*, s. 123-124.

3 Anna Jagelonská – z české princezny českou královnou

Dlouhá éra Habsburků na českém trůně započala po smrti Ludvíka Jagellonského v bitvě u Moháče 29. srpna 1526. Po panovníkově tragickém skonu se o uvolněný český a uherský trůn ve střední Evropě ucházelo několik mužů pocházejících z významných knížecích rodů. Nikdo z nich však nemohl majetkem konkurovat mladému arcivévodovi Ferdinandu Habsburskému, manželovi sestry zemřelého krále a bratrovi královny vdovy Marie. Svůj nárok na trůn uplatňoval zvláště na základě smluv z Vídně z roku 1515, jež zaručovaly Habsburkům nebo Jagelloncům vzájemná nástupnická práva.⁸⁵ Jeho přijetí provázely mnohé komplikace, neboť čeští stavové neuznali Ferdinandova dědická nástupnická práva s tím, že jeho manželka Anna svým provdáním ztratila veškeré nároky na České království. I přesto Ferdinand nakonec na český a následně i uherský trůn usedl. Jeho korunovací a korunovací jeho manželky Anny Jagellonské započala dlouhá éra Habsburků na českém trůně.⁸⁶

Anna Jagellonská se narodila roku 1503 v Budíně jako prvorozené dítě českému a uherskému králi Vladislavu Jagellonskému a jeho manželce Anně z Foix. V Budíně se na počest novorozené princezny konaly bujaré oslavy. Naproti tomu Praha mlčela a narození princezny nebylo tolik důležité.⁸⁷ Již v dětství byla Anna zaslíbena jednomu z vnuků císaře Maxmiliána Habsburského, Karlovi nebo Ferdinandovi. Do manželství nakonec vstoupila s mladším Ferdinandem, zatímco její bratr a následník trůnu Ludvík Jagellonský se oženil s vnučkou Maxmiliána Marií Habsburskou. Díky královskému

⁸⁵ Kongresu ve Vídni se zúčastnil císař Maxmilián I. Habsburský, český a uherský král Vladislav Jagellonský a polsko-litevský velkokníže Zikmund I. Starý. V rámci setkání byly dohodnuty vzájemné sňatky mezi dětmi Vladislava Jagellonského a vnučaty Maxmiliána I. Ludvíkem Jagellonským a Marií Habsburskou a Annou Jagellonskou a jedním z vnuků Maxmiliána Karlem, nebo Ferdinandem. Uzavřené smlouvy také zaručovaly vzájemná nástupnická práva na český a uherský trůn mezi rodem Habsburků a Jagellonců. V. VEBER, *Dějiny*, s. 204-205.

⁸⁶ Petr VOREL, *Velké dějiny země Koruny české. 1526-1618*, Praha 2005, s. 27-43.

⁸⁷ Následník Vladislava Jagellonského Ludvík se narodil roku 1506. Josef MACEK, *Tři ženy krále Vladislava*, Praha 1991, s. 163-164, 235.

mandátu z ledna roku 1510, podle něhož měla v případě Ludvíkova úmrtí přejít dědická práva na jeho starší sestru Annu, mohl Ferdinand vznést dědický nárok na český a uherský trůn. Když však k této situaci skutečně došlo, zdráhali se čeští stavové uznat Annina dědická práva a Ferdinanda českým králem zvolili, na rozdíl od moravských stavů, jež Ferdinanda právě na základě Anina dědictví přijali za českého krále. Situace však nebyla lehká ani v Uhrách, kde se o korunu ucházel šlechtic Jan Zápoľský. Kvůli bojům došlo k uherské korunovaci a potvrzení nástupu Habsburků na trůn až v listopadu 1527. Česká korunovace Ferdinanda a Anny se uskutečnila dříve, a to počátkem roku 1527, několik měsíců po přijetí a zvolení Ferdinanda českým králem. To proběhlo 24. října 1526, tedy čtyři měsíce před jejich pražskou korunovaci.⁸⁸ V době pražské korunovace manželského páru byla na světě již prvorozená dcera Ferdinanda a Anny - Alžběta Habsburská, budoucí královna Polsko-litevské unie a manželka Zikmunda II. Augusta.⁸⁹ Po dobu trvání manželství se narodilo celkem patnáct dětí, z nichž třináct se dožilo dospělosti.⁹⁰ Porod posledního dítěte, dcery Johany, nakonec královnu Annu stál život. Její ostatky byly uloženy v katedrále sv. Víta v Praze, kam ji o sedmnáct let později následoval i Ferdinand I. Královnu Annu, českou princeznu a následně i královnu, v Praze dodnes připomíná letohrádek Belveder, dnes zvaný Letohrádek královny Anny, který leží v zahradách Pražského hradu.⁹¹

Česká korunovace Ferdinanda Habsburského a Anny Jagellonské se konala v zimních měsících na počátku roku 1527. Pro korunovaci bylo zvoleno zimní datum, ačkoli toto roční období nebylo ideálním pro velké přesuny dvora. Důvodem, proč byla cesta podniknuta v lednu roku 1527, mohla být reakce na situaci v Uhrách, kde si v listopadu 1526 zvolila uherská šlechta za svého krále Jana Zápoľského. Můžeme tedy

⁸⁸ P. VOREL, *Velké dějiny*, s. 7.-14.

⁸⁹ Brigitte HAMANN, *Habsburkové. Životopisná encyklopedie*, Praha 1996, s. 55.

⁹⁰ Děti Maxmilián II., Anna, Ferdinand II., Marie, Magdalena, Kateřina, Eleonora, Markéta, Jan, Barbora, Karel III. Johana, Helena a Johana. Alfréd KOHLER, *Ferdinand I (1503-1564). Kníže Král a Císař*, České Budějovice 2017, s. 78-80.

⁹¹ V. BŮŽEK, R. SMÍŠEK (eds.), *Habsburkové*, s. 221-223.; Jan BAŽANT, *Pražský Belvedér a severská renesance*, Praha 2006.

předpokládat, že se Ferdinand Habsburský k zimní korunovaci uchýlil i kvůli problematičkému nástupu v českých zemích a ve snaze zabránit obdobným komplikacím k jakým došlo v Uhrách.⁹²

Ferdinand a Anna Jagellonská se vydali na cestu k české korunovaci koncem ledna 1527 z Vídně přes rakouský Stetten, Stockerau, Hollabrun a Guntersdorf a českou hranici překročili 25. ledna 1527 u Znojma. Na hranice Českého království přijela novému panovnickému páru v ústrety delegace desítek jezdců oděných v černém.⁹³ Vzdát hold panovnickému páru přišli také obyvatelé města Znojma. Panovnický pár uvedli do města, kde král s královnou zůstali i následujícího dne, než se vydali směrem k zámku Brtnice vlastněném Valdštejny. Obdobná situace se konala u Jihlavy, kde nejprve panovnický dvůr přivítali obyvatelé města, a následně za Jihlavou, na pomezí Moravy a Čech je uvítala i delegace českých pánů vyslaná z Prahy. Panovníka a jeho družinu očekávala delegace šesti set jezdců společně se zástupci Českého království, nejvyšší český purkrabí Zdeněk Lev z Rožmitálu, nejvyšší zemský komoří Jaroslav ze Šelmberka, nejvyšší sudí Zdislav Berka z Dubé, nejvyšší kancléř Adam z Hradce, další vysocí zemští hodnostáři a významní šlechtici Království českého. Panovník zde na pomezí Čech a Moravy pronesl slavnostní přísahu českým stavům v českém jazyce. Cesta panovnického páru vedla přes Kutnou Horu, kde se panovník opět déle zdržel, směrem ku Praze. Poslední zastávkou, kde královská rodina strávila noc, byl Brandýs nad Labem, oblíbené místo mnohých členů habsburského rodu i v následujících generacích. Když se družina blížila k Praze, vyjeli jim v ústrety zástupci pražských měst s nejvyšším purkrabím Českého království. Všech zmíněných vítání se účastnila samozřejmě i Anna Jagellonská a její doprovod dvorních dam. Jelikož byl pro království důležitější král, který bude zemi spravovat, nebyla role královny Anny v průběhu cesty v dobových pramenech sledována

⁹² Tamtéž.

⁹³ Černá barva oděvu renesančního muže byla velmi hojně používána. Černá barva byla již od středověku vnímána jako barva moci, moudrosti a učenosti. Též by však tato barva mohla vyjadřovat smutek, jež království drželo za nedávno zemřelého krále Ludvíka Jagellonského Milena HAJNÁ, *Šaty chodící. Každodennost a symbolika ve šlechtickém šatníku raného novověku*, Praha 2016, s.46.

tolik jako jednání Ferdinanda I. Na závěr cesty čekala dvůr nejslavnostnější část, vjezd do hlavního města království, Prahy.⁹⁴

Vjezd do města byl částečným vyvrcholením korunovační cesty, alespoň pro lidové vrstvy, neboť běžní lidé již neměli přístup na následující korunovační rituál probíhající na Pražském hradě. Naproti tomu vjezdu panovnické rodiny do města se mohl účastnit v podstatě každý. Panovníkovi se tak naskýtala možnost prezentovat svou moc před širokou vrstvou společnosti, ne pouze úzkému okruhu osob z řad šlechty. Mimo jiné je slavnostní vjezd panovníka dáván do souvislosti s vjezdem Krista do Jeruzaléma, čímž byl zdůrazňován posvátný charakter panovnického majestátu.⁹⁵ Již před vstupem do města bylo vytvořeno korunovační procesí, které odráželo společenské uspořádání zúčastněných osob. V čele průvodu kráčel Zdeněk Lev z Rožmitálu, následován doprovodem markraběte Kazimíra Braniborského, bratrance Anny Jagellonské, biskupa Tridentského, pánů Jana a Petra z Rožmberka, osobami, jež s dvorem přicestovali z Rakous, Štýrska, Tyrolska, i českými pány, kteří doprovázeli královský průvod již od Jihlavy. V průvodu procházela též pážata z řad šlechty i trubači a bubeníci následovaní královským párem. Čestné místo za královským párem náleželo cizím vyslancům a hostům. Za Ferdinandem a Annou kráčel markrabě Kazimír, vyslanec papeže, poslové anglického krále, šlechtici španělské, flanderští, burgundští, brabantští. Místo ke konci průvodu náleželo ženám od dvora i z řad české šlechty, služebnictvu, dvorské čeládce a na úplný závěr byli v průvodu vedeni velbloudi.⁹⁶

Společně projeli městem, včetně židovské čtvrti. Jelikož se Praha skládala z více měst, musela se cesta naplánovat tak, aby procesí navštívilo každé z nich a projelo se i kolem nejvýznamnějších světských míst jednotlivých měst, tedy radnic. Před každou branou do městské čtvrti očekával průvod purkmistr, který panovníkovi předal klíče od města. Ty byly purkmistrovi později opět vráceny a tím mu město svěřeno k ochraně. Skrze města dojeli král s královnou až na Pražský hrad, kde je očekával arcibiskup

⁹⁴ *Sněmy české od léta 1526 po současnost*, Praha 1877, s. 205-209.; František VLK, *Haberská cesta*, in:

Vlastivědný sborník, Moravské Budějovice 2005, s. 68-73.

⁹⁵ B. BERNING, *Nach allem löblichen Gebrauchen*, s. 87-89.

⁹⁶ V. V. TOMEK, *Dějiny Města Prahy XI*, s. 36-37.

s dalšími duchovními. Cesta byla zakončena mší, během níž zaznělo slavnostní Te Deum. Přítomní členové dvora se následně odebrali ubytovat. Putování po trase dlouhé více než 300 kilometrů trvalo deset dní. Průměrně bylo počítáno s třiceti až padesáti kilometry na den a naplánovány byly i zastávky v důležitých městech království.⁹⁷

Korunovace panovnického páru proběhla koncem února v katedrále sv. Víta za přítomnosti významných hostů, včetně biskupa olomouckého Stanislava Thurza, který celý obřad vedl. Zde se korunovace rozchází se zněním řádu Karla IV., dle něhož měl korunovaci vézt pražský arcibiskup, avšak pražský úřad nebyl vlivem husitských bouří vykonáván. K obnovení arcibiskupství pražského došlo až 23. prosince 1561. Dále byl přítomen biskup vratislavský Jakub ze Salzy, tridentský biskup Bernard z Cles a papežský nuncius. Ze světských hostů se korunovace účastnili markrabě Kazimír a jeho bratr Jiří, vyslanec anglického krále Jindřicha VIII. a během korunovace Anny Jagellonské byl přítomen i vyslanec císaře a španělského krále Karla V., který se po cestě zdržel a korunovaci Ferdinanda I. nestihl.⁹⁸

Korunovace Anny Jagellonské se konala v pondělí 25. února na svátek svaté Valburgy.⁹⁹ Konání korunovace na výroční den některého ze světců a světic nebylo náhodné. Nově korunovaný král či královna v tomto světci získávali dalšího patrona, jenž měl dohlížet na jejich život a spravedlivou vládu. Svatá Valburga, na jejíž svátek byla Anna korunována, je patronka šestinedělek, tedy matek po porodu. Hlavním úkolem manželky krále bylo především přivést na svět potomka a dědice trůnu. Anna Jagellonská byla v době své korunovace v očekávání. K prvorozené Alžbětě měl v blízkých měsících přibýt další potomek a dědic nově nabytých držav habsburského domu. Lze tedy předpokládat, že výběr patronky nebyl náhodný. V létě téhož roku se královský pár dočkal prvního mužského potomka, arcivévody a budoucího krále Maxmiliána II.¹⁰⁰

⁹⁷ *Sněmy*, s. 205-209.

⁹⁸ A. REZEK, *Zvolení*, s. 123-124.

⁹⁹ Svěťice abatyše a misionářka pocházející z anglosaského prostředí. Svatořečena byla v 9. století. *Velký národní kalendář pro čas a věčnost na obyčejný rok*, Vimperk 1890, s. 10.

¹⁰⁰ V. BŮŽEK, R. SMÍŠEK, *Habsburkové*, s. 70-71

Královnina korunovace proběhla v obdobné formě jako korunovace Ferdinanda o den dříve. Její průběh zapsal na stránky historie města Prahy Václav Vladivoj Tomek. Tento popis nicméně koresponduje s řádem Karla IV. o korunovaci českých králů a královen a z konceptu nijak zvláště nevybočuje. U následné korunovace královny Tomek zdůrazňuje přítomnost dam ve skvostných šatech.¹⁰¹ Královnu Annu s rozpuštěnými, ale zakrytými vlasy vedl k oltáři její bratranec markrabě braniborský Kazimír a společně s nimi kráčel i jeho bratr Jiří,¹⁰² jenž královně držel vlečku popelavě šedých šatů, složených z damaškových¹⁰³ sukní zdobených stříbrem a perlami.¹⁰⁴ Po královnině pravé ruce kráčel král Ferdinand s odznaky své moci, Korunovace započala modlitbami, po nichž byla Anna pomazána, ustrojena do zdobených šatů a následně jí byly předány

¹⁰¹ Renesanční móda v českých zemích byla ovlivněna především Itálií a blízkou Svatou říší římskou a s nástupem Habsburků se však do odění šlechty více projevuje španělský módní vliv. Ta také na další desetiletí vládne odívání v celé habsburské monarchii, nicméně do sebe vstřebává též prvky původu italského, vlámského, francouzského i německého. Výsledkem byly šaty s charakteristickým typem a střihem. Oděv byl stažen v oblasti trupu a vycpán v ramenou a na hrudi. M. HAJNÁ, *Šaty*, s. 45-46.

¹⁰² Bratřenci Anny Jagellonské, Kazimír a Jiří byli synové Fridricha I. Braniborsko-Ansbašský a Žofie Jagellonské, dcery Kazimíra IV. Jagellonského a sestry Anina otce Vladislava. Urszula BORKOWSKA, *Dynastia Jagiellonów w Polsce*, Warszawa 2012, s. 517.

¹⁰³ Damašek je jednobarevná žakárová tkanina s různorodými vzory.

¹⁰⁴ Darnach am Montag den 25. obgemelts Monats Februarii ist kön. Mt. Gemahel samt ihrem Frauenzimmer in aschenfarben damaskaten Röcken mit silberen Stuck verpremt und den link Ermel von gewunden silbrin und grau damaskaten Strichen verteilt und sameten Paneten mit Perlen auf zierlichst geschmückt, auch mit viel behemischen und andern Frauenzimmer, ein grosse Zahl in gülden und silberen Stucken zum höchsten geziert gewest; kön. Mt. zu der rechter Hand in einem gülden Stuck, mit guten Zobeln gefütterert und die Königin in einem silberen Stuck auch mit guten Zobeln gefütterert, darunter ein roth gulden Stuck mit köstlichen Perlen geschmückt, angehabt. *Sněmy*, s. 228.

insignie královské moci, žezlo, jablko a na závěr také koruna. Nová česká královna nakonec obětovala na oltář 50 dukátů a vrátila se zpět na své místo před oltářem.¹⁰⁵

Během korunovace Anny Jagellonské byla přítomna i abatyše svatojiřského kláštera pocházející z významného českého rodu Šelmbeků, Barbora ze Šelmberka. O její přítomnosti u korunovace a přítomnosti na Pražském hradě informoval i Zdeněk Lev z Rožmitálu v jednom z dopisů, v němž píše: „*což se panny abatyše kláštera svatého Jiří dotýče, i ta jest obyčejně na hradě Pražském, ta muože k jednání snadně hotova býti.*“¹⁰⁶ Abatyše svatojiřského kláštera, stojícího v areálu Pražského hradu, byla jedinou ženou, jež se aktivně účastnila obřadu korunovací českých královen. Abatyše byla po královnině boku po většinu korunovačního obřadu, od okamžiku kdy královna vstoupila do kaple svatého Václava, kde setrvala od svého příchodu až do začátku obřadu. Rolí abatyše bylo především asistovat během korunovace královny, doprovázela ji a pomáhala jí s úkony jako je oblékání po pomazání křížmem. Někteří autoři však uvádí, že abatyše královnu též sama korunovala, či dokonce pomazávala. Tuto informaci můžeme nalézt již ve spise barokního historika Johana Floriána Hammerschmida.¹⁰⁷ Hammerschmid uvádí, že abatyše byla *coronatries* královen, tedy že královně korunu na hlavu skutečně vkládala.¹⁰⁸

Asistence abatyše během korunovace je doložena řádem Karla IV. Abatyše zde však nevystupuje jako korunující osoba, tato pravomoc zůstává v rukou pražského arcibiskupa. „*A s královnou bude ctihodná paní abatyše kláštera svatého Jiří na Pražském hradě, z řádu svatého Benedikta, která kvůli svému důstojenství musí být povolána a požádána a korunovace královny se musí vždy účastnit.*“¹⁰⁹ Původní pasivní

¹⁰⁵V. V. TOMEK, *Dějiny města Prahy*, s. 265.; *Sněmy české od léta 1526 po současnost*, dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/snemy/v010/1527/t015800.htm> [citováno dne 20.1.2023].

¹⁰⁶ Josef KALOUSEK, *Archiv Český, čili Staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích*, Praha 1887, s. 155.

¹⁰⁷ Například v díle Johann Florian Hammerschmied, *Prodromus gloriae Pragenae*, Pragae 1723, s. 384.

¹⁰⁸ Některé zápisy skutečně popisují, že abatyše korunu nové královně předávala. Nikoli však sama společně s ní držel korunu též korunující arcibiskup.

¹⁰⁹ J. KUTHAN, M. ŠMIED (edd.), *Korunovační řád*, s. 259–261.

role se však postupem času vyvíjela. V pozdějších dobách abatyše více přebírala úkony, jež zastával korunující arcibiskup. Například se dotýkala koruny i dalších insignií před tím, než byly předány nové královně. Královnu také oblékala a některé zápisy uvádí, že královnu také pomazávala křížmem, neboť jak píše Jiří Hrbek, v průběhu 17. století se vlivem morálky již nehodilo, aby se královny dotýkal arcibiskup.¹¹⁰

Přítomnost abatyše při korunovaci královny se zdá být českým specifikem, v žádné jiné evropské monarchii není abatyše ani jiná žena obdobné hodnosti zapsána.¹¹¹ Během korunovace francouzské královny sice byla zaznamenána osoba, která dle zpodobnění na obraze připomíná ženu oděnou v řeholním šatu. Avšak již historik Josef Cibulka se v první polovině 20. století nakonec kloní k názoru, že se nejednalo o jeptišku, ale o ženu ve vdovském šatu, jež korunovaci přihlížela.¹¹² Ani v jiných evropských korunovacích královny není známa přítomnost abatyše či jiné ženy. Tudiž je nepravděpodobné, že přítomnost abatyše je inspirována zahraničními rituály. Nabízí se tak druhá možnost, že zapojení abatyše svatojiřského kláštera bylo spojeno se starší českou tradicí, vycházející z dob přemyslovských vládců, která ale byla poprvé zaznamenána až ve 14. století korunovačním řádem Karla IV. Na to by odkazovala i skutečnost, že abatyše byla *“kvůli své důstojnosti“* pouze přítomna korunovaci a korunovační řád jí nepřidělil žádné větší pravomoci.¹¹³ Ona *důstojnost*, o níž řád hovoří, by mohla odkazovat nejen na úřad, jež zastávala, ale mohl by odkazovat též na knížecí titul, jenž abatyši svatojiřského kláštera náležel po převzetí úřadu. Společně s titulem získala abatyše též právo nosit během slavnostních událostí korunu. Koruna abatyše během korunovace je doložena z obřadu Anny Tyrolské 1616, kdy úřad zastávala Žofie Albínka z Helfenburku. Jiří Závěta ze Závětic popisuje okamžik, kdy v kapli sv. Václava předává Polyxena z Lobkovic knížecí korunu abatyše představené kláštera sv. Jiří. Tato koruna, jež mohla být roku 1616 využita, se do dnešní doby dochovala. Vyrobena byla

¹¹⁰ J. HRBEK, *České barokní korunovace*, s. 98

¹¹¹ Tímto tématem se zabýval Josef Cibulka.

¹¹² J. CIBULKA, *Český řád*.

¹¹³ K. PACOVSKÝ, *Úloha*, s. 153.

roku 1553 pro abatyši Ludmilu Blíživskou.¹¹⁴ Proč však byla abatyše vůbec zapojena do obřadu a z jakého důvodu to byla právě abatyše svatojiřského kláštera? Klášter benediktýnek svatého Jiří byl vystavěn v prostorách Pražského hradu již v desátém století. Díky blízkosti centra království, jimž byl Pražský hrad, kde sídlil panovníkův dvůr, a kláštera, ležícího v jeho těsné blízkosti, měly veškeré ceremonie dotýkající se panovnické rodiny jistě vliv i na život v klášteře. Navíc abatyšemi, tedy představenými kláštera, se mnohdy stávaly členky přemyslovské rodiny. Tudíž byl vztah kláštera a světské panovnické moci v českých zemích velmi úzce propojen. Tato provázanost kláštera sv. Jiří s vládnoucím přemyslovským rodem je i dle Václava Žúrka důvodem přizvání abatyše ke korunovaci české královny.¹¹⁵ Osoba abatyše se však obřadu aktivně účastní i po vymření Přemyslovců a v době, kdy již neexistovala tato blízká příbuzenská provázanost.

Vraťme se ale zpět ke korunovaci Anny Jagellonské českou královnou. Přesnější průběh korunovace lze rekonstruovat jen obtížně. Dle záznamů se vycházelo stejně jako u korunovaci následujících z řádu Karla IV., což dokládá právě i přítomnost abatyše svatojiřského kláštera. „*Královna byla také pomazána, převlečena do královského roucha a byly jí předány královské insignie – podstatné je, že u tohoto aktu asistovala i abatyše. Poté se král, královna a přítomný fraucimor přesunul k hostině, kde opět kromě panovnického páru, duchovních a vysokých úředníků seděly i urozené dámy a fraucimor.*“¹¹⁶

O korunovaci krátce píše i Mikuláš Dašický z Heslova, ovšem zmiňuje pouze korunovaci Ferdinanda, „*jest týž Ferdinand, přijevše slavně do Prahy, na hradě pražském k témuž království českému korunován, v neděli den památky sv. Matěje. A byl turnaj pěšky na paláce hradu pražského, v kterémž král sám osobně byl; a velmi mnoho svéc hořelo.*“¹¹⁷ Korunovace Anny bohužel jeho pozornosti unikla. Její korunovace naopak

¹¹⁴ Jaroslav SOJKA a kol., *Ferdinand V. dobrotivý a umění jeho doby*, Praha 2012, s. 145.

¹¹⁵ Václav ŽŮREK, *Korunovační řád Karla IV. jako ritualizovaný panovnický program*, Časopis Národního muzea v Praze – řada historická, roč. 176, 2007, č. 3–4, s. 105–143.

¹¹⁶ *Sněmy*, s. 208.

¹¹⁷ M. DAČICKÝ Z HESLOVA, *Prostopravda*, s. 100.

krátkou větou zaznamenal Václav Hájek z Libočan „V neděli pak na den svatého Matěje, apoštola božího, král Jeho Milost, král Ferdinandus v kostele svatého Víta na hradě pražském s velikú slavností korunován a nazajtrí královna Anna Její Milost v témž kostele také touž korunú českú korunována.“¹¹⁸ Zajímavá je také zmínka v knize *Dějepis města Prahy* Václava Vladivoje Tomka, který popisuje, jak byla Anně vložena na hlavu česká koruna už v dětství, během korunovace jejího bratra Ludvíka. Malá dívka se měla rozplakat a král Vladislav, snažící se ji utišit, položil korunu i na hlavu své malé dcery Anny. Tomek se však v textu neodkazuje na žádný starší pramen, z něhož informaci převzal. Není tedy možné říci, nakolik se historika opírá o skutečné události. Nicméně v kontextu dalších událostí, kdy se Anna Jagellonská po smrti svého bratra stala jedinou dědičkou trůnu a byla skutečně korunována, se zdá, jako by se příběh snažil ukázat předurčenost vlády Habsburků v Čechách, skrze sňatek s Annou. Neboť její role české královny byla předurčena již dávno před nešťastným skonem Ludvíka Jagellonského v bitvě u Moháče.¹¹⁹

Avšak vraťme se nyní zpět k únorové korunovaci 1527. Oslavy započaly bezprostředně po korunovaci. Anna se s odznaky své moci odebrala do prostor Pražského hradu, kde následovala bohatá hostina, jíž se účastnili významní hosté i přítomní domácí šlechtici a šlechtičny. I následující dny se odehrávaly ve znamení veselí a zábavy. Ve velké síni osvětlené mnohými svícemi a loučemi se konal turnaj, kde šlechtici včetně krále předváděli před přihlížející královnou, dámami z jejího dvora a dalšími hosty své šermířské dovednosti. Společně s králem se turnaje účastnili i markrabě Kazimír a jeho bratr Jiří s deseti dalšími šlechtici na jedné straně, zatímco se proti nim postavil španělský šlechtic Pedro Fernández de Córdoba, důvěrník a nejvyšší štolba Ferdnanda Habsburského,¹²⁰ s pány pocházejícími ze Španělska a Nizozemí. Po turnaji se všichni přítomní odebrali k další zábavě, tanci. Král nejprve tančil se svou manželkou a novou českou královnou Annou a další tanec věnoval manželce nejvyššího kancléře Adama

¹¹⁸ V. HÁJEK Z LIBOČAN, J. LINKA (ed.), *Kronika*, s. 700.

¹¹⁹ V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy X*, Praha 1894, s. 266–267.

¹²⁰ Raúl Molina RECIO, *Pedro Fernández de Córdoba*, dostupné z:

<https://dbe.rah.es/biografias/29165/pedro-fernandez-de-cordoba> [citováno dne 19.3.2023].

z Hradce, Anně, rozené z Rožmitálu. O několik dní později třetího března se na Staroměstském náměstí konal druhý turnaj.¹²¹

¹²¹ V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy X*, s. 41-42.

4 Marie Habsburská – Španělka na českém trůně

Španělská infantka se za svého bratrance, budoucího císaře, českého a uherského krále Maxmiliána, vdala roku 1548 v rodném Španělsku, kde s manželem několik prvních let společného života pobývali a působili jako regenti po dobu nepřítomnosti Karla V. Tento úřad zastávali až do odjezdu do střední Evropy roku 1551.¹²² Během svého pobytu ve Španělsku byl Maxmilián zvolen českým králem, avšak k samotné korunovaci došlo až roku 1562. Společně s novým králem bylo doporučeno korunovat i novou českou královnu, v té době těhotnou Marii Habsburskou, která očekávala svého jedenáctého potomka. Arcivévoda, narozený tři měsíce před korunovací, zemřel v dětském věku.¹²³ Celkem se ze svazku Maxmiliána II. a Marie narodilo šestnáct potomků, z nichž deset se dožilo dospělého věku.¹²⁴ Manželé společně pobývali hlavně ve Vídni, avšak po Maxmiliánově smrti se Marie odstěhovala do Prahy, kam ji později následoval též nový císař a český a uherský král Rudolf II. Ani v Praze však Marie příliš dlouho nezůstala, roku 1581 se vrátila zpět do rodného Španělska, kde v klášteře v Madridu roku 1603.¹²⁵

O korunovaci krále Maxmiliána se začalo uvažovat již v březnu roku 1562 a plánována byla na letní měsíce téhož roku. Několik dní po rozhodnutí korunovat nového krále zažádal Maxmilián nejvyššího komorníka Českého království Viléma z Rožmberka

¹²² V. BŮŽEK, R. SMÍŠEK, *Habsburkové*, s. 235-237.; Rubén GONZÁLES CUERVA, *Maria of Austria. Holy Roman Empress*, London 2018.; Jaroslav PÁNEK, *Výprava české šlechty do Itálie v letech 1551-1552*, České Budějovice 2003.

¹²³ Korunovace se zúčastnili pouze čtyři nejstarší potomci královského páru Anna, Rudolf, Arnošt a Alžběta, kterým bylo mezi osmi a třinácti lety. F. EDELMAYER a kol, *Die Krönungen*, s. 120.

¹²⁴ Dospělého věku se dožili Anna, Rudolf, Arnošt, Alžběta, Matyáše, Maxmilián, Albrecht a Markéta. V dětském věku pak zemřeli Marie, Václav, Fridrich, Marie, Karel, Eleonora. V. BŮŽEK, R. SMÍŠEK, *Habsburkové*, s. 17.

¹²⁵ F. EDELMAYER a kol, *Die Krönungen*, s. 45.; Jaroslav ČECHURA a kol, *Královská trilogie*, Praha 2016, s. 101-106; V. BŮŽEK, R. SMÍŠEK, *Habsburkové*, s.235.

i o současnou korunovaci své manželky Marie Habsburské.¹²⁶ Původní datum korunovace Maxmiliána II. a Marie Habsburské však bylo odsunuto na září téhož roku. Důvodem k přesunu byly jednak probíhající jednání s říšskými stavy, ale také těhotenství Marie Habsburské.¹²⁷ Podrobnější plánování příjezdu nového krále, královny a jejich nejbližších začalo již začátkem měsíce července. Současně s tím bylo ustanoveno i nové datum korunovace Maxmiliána a Marie a hlavní město království se taktéž začalo připravovat na příjezd královského páru, jejich dvora a mnoha dalších domácích i zahraničních hostů, kteří se měli slavnostní korunovace účastnit. Bylo nutné zajistit dostatečné zásoby potravin, nápojů i obroku, ubytování i bezpečnost ve městě po čas, kdy se zde bude vyskytovat větší množství osob.¹²⁸ Zatímco pro hosty bylo zajišťováno ubytování v pražských městech, pro příslušníky habsburského dvora a jejich nejbližší byl určen Pražský hrad. Ten měl být opraven a přizpůsoben pro tento účel, zároveň ale byli listem od císaře Ferdinanda požádáni i šlechtici Vilém z Rožmberka, Jindřich ze Švamberka, Vratislav z Pernštejna a nejvyšší písař Volf z Vřesovic, již vlastnili paláce v prostorech Pražského hradu, o uvolnění svých domů k ubytování dvora.¹²⁹ Panovnická rodina nakonec skutečně využila ubytování v prostoru paláce jihočeského šlechtice Viléma

¹²⁶ *Sněmy české od léta 1526 po současnost*, dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/snemy/v030/1562/t007600.htm> [citováno dne 21.1.2023].

¹²⁷ Kateřina PRAŽÁKOVÁ, *Vláda Maxmiliána II. pohledem rožmberského zpravodajství*, *Folia Historica Bohemica* 29, č.2, 2014, s. 257-283, zde s. 264.

¹²⁸ Za tímto účelem byly tyto komodity osvobozeny od cel a mýt, aby se nezvyšovala cena. A zajistit bylo třeba také dostatek ubytovacích kapacit, proto byly v Praze a přilehlých obcích sčítány domy, které potenciálně mohly sloužit k ubytování. Devátého července byl vyhotoven seznam volných prostor v pražských městech a blízkém okolí. Na Starém a Novém městě, Vyšehradu, Malé straně, Hradčanech v Pohořelci a Úvoze bylo k dispozici 2918 domů, 563 světnic, 1352 komor, 2188 postelí a maštale pro 7231 koní. Dále v obcích Bubny, Holešovice, Ovenec, Břevnov se nabízelo volných 7 světnic, 16 komor, 30 postelí a 232 místo pro koně celkem v 71 domech. *Sněmy české od léta 1526 po současnost*, dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/snemy/v030/1562/t005400.htm> [citováno dne 21.1.2023].

¹²⁹ V. V. TOMEK, *Dějepis Města Prahy*, díl XII, s. 12.; *Sněmy české od léta 1526 po současnost*, dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/snemy/v030/1562/t005600.htm> [citováno dne 21.1.2023].

z Rožmberka, především kvůli většímu pohodlí, jež Rožmberský palác oproti královskému hradu nabízel. Zatímco prostory Pražského hradu obývané Habsburky byly dle soudu nejvyššího kancléře Království českého Jáchyma z Hradce „příliš těsné a malé, jak to ostatně Vaše Královská Výsost sama milostivě viděla. A dolní pokoje jsou ještě mnohem horší a teď, v letním čase, mají zcela špatný vzduch a jsou teplé. Takže podle mého soudu by Vaše Královská Výsost spolu s milovanou manželkou byla jimi velice špatně opatřena.“ Sídla předních českých šlechticů ležící v prostoru Pražského hradu uznal za adekvátní pro ubytování budoucího krále a jeho manželky.¹³⁰

Maxmilián a Marie spolu s arcivévodou Rudolfem, Arnoštem a arcivévodkyněmi Annou a Alžbětou se posledního srpnového dne roku 1562 vydali na cestu do Prahy z Lince, kde manželský pár pobýval. Cesta vedla přes Český Krumlov a přilehlá jihočeská panství Rožmberků, jež spravoval Vilém z Rožmberka.¹³¹ Cesta dále pokračovala královskými Českými Budějovicemi, Táborem, až k Benešovu. Všechna místa, jimiž měl nový panovník projíždět, musela být připravena na jeho příjezd a průjezd. Na celé přípravy dohlížel císař Ferdinand I. a místodržící Ferdinand II., jenž zajištěním hladkého průběhu cest pověřil šlechtice a správce, jejichž územím bude jeho syn a snacha z Lince do Prahy přijíždět.¹³²

¹³⁰ F. EDELMAYER a kol, *Die Krönungen*; Petr ULÍČNÝ, *The Making of the Habsburg Residence in Prague Castle. History of the Journey of the Imperial Palace from the centre to the Periphery*, Umění. časopis Ústavu dějin umění Akademie věd České republiky, Roč. 65, č. 4 (2017), s. 377-395, zde s. 381.

¹³¹ Vilém z Rožmberka se s královským párem setkal již ve svých 16 letech, krátce poté, co převzal rožmberská panství. Na naléhání místodržícího v Českém království Ferdinanda Tyrolského se zúčastnil výpravy, jež měla z Itálie doprovodit budoucího Českého krále Maxmiliána II. a jeho manželku Marii Habsburskou. J. PÁNEK, *Výprava*, s. 41–42.

¹³² Zajištění hladkého průběhu cesty se netýkalo jen obstarání adekvátního ubytování a dostatečné zásobování, ale také úpravě cest, aby bylo co nejlépe sjízdné. Tyto úpravy se netýkaly pouze cesty z Lince do Prahy, po níž se ubíral budoucí král a jeho dvůr, ale také cest od Znojma, jimiž ku Praze přijížděli stavové uherského království. *Sněmy české od léta 1526 po současnost*, dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/snemy/v030/1562/t006000.htm> [citováno dne 21.1.2023].

Šestého září, den před plánovaným vjezdem do hlavní města, dojel průvod k obci Štířín nedaleko Prahy. Naproti jim vyjeli mladší bratři budoucího krále, arcivévodové Ferdinand, v té době místodržící v Českém království, a nejmladší z bratrů Karel.¹³³ Následujícího dne ráno se u obce Jesenice k procesí připojil i Albrecht Bavorský se svou manželkou Annou a společně pokračovali k branám pražských měst.¹³⁴ Zde již nového krále očekávali zástupci jednotlivých měst i království. Bylo vytvořeno procesí, obdobně jako před téměř 40 lety během korunovace Ferdinanda a Anny, seřazené dle hodností, v jehož středu jel budoucí panovník a jeho nejbližší. V čele průvodu kráčeli stavové čeští i uherští. Zvláště uherští stavové budili zájem přihlížejících, neb společně s husary kráčela v průvodu i čtveřice exotických velbloudů, jejich zapojení napomáhalo k reprezentaci panovnického rodu. Vzbuzovali obdiv a přitahovali pozornost. Habsburkové navíc připomínali, že jsou rodem, nad jehož državami slunce nezapadá. Zatímco středoevropští Habsburkové ovládali střední Evropu od Uher po dnešní Německo, španělští Habsburkové, z nichž pocházela manželka Maxmiliána Marie, ovládali jih Evropy a bohaté zámožské državy.¹³⁵ Velbloudi byli následováni doprovodem z řad čeládky arcivévodů rakouských, trubači a bubeníky a také osobami z okolí Albrechta Bavorského. Následovaly kočáry s čtyřmi rakouskými arcivévodami, bratry budoucího krále Ferdinandem a Karlem a dvěma Maxmiliánovými syny Rudolfem a Arnoštem. Ve středu průvodu jel budoucí král Maxmilián, jehož kočár následovala manželka Marie s vévodkyní Annou Bavorskou, hned za nimi vjížděly do Prahy mladé arcivévodkyně s doprovodem dívek a žen z fraucimoru. Procesí uzavíral zástup 150 harcířů.¹³⁶ Skrze Nuselské údolí a kolem zdí Nového Města pražského dojel zástup ke Koňské bráně, kde

¹³³ V. BŮŽEK, R. SMÍŠEK, *Habsburkové*, s. 227-232.

¹³⁴ O přítomnosti vévody bavorského Albrechta Wittelsbašského a jeho manželky Anny v době pražské korunovace Maxmiliána a Marie je podložena i přítomností obou párů v důležitých rolích, jako kmotrů, na křtinách šestého dítěte Marie Marique de Lara a Vratislava z Pernštejna, dcery Anny Marie. Již právě oba urozené páry šli za kmotry a po obou dámách dívka dostala také jméno. Pavel MAREK, *Pernštejnské ženy*, Praha 2018, s. 93-94.

¹³⁵ V. BŮŽEK, R. SMÍŠEK, *Habsburkové*, s. 227-232.

¹³⁶ Neboli lukostřelci. *Ottův slovník naučný*. Desátý díl. Praha 1896. s. 880.

zástupci měst předali panovníkovi klíče od města, tak jako v roce 1527 jeho otci Ferdinandovi. Závěrem se budoucí král a jeho blízcí zúčastnili slavnostní mše v Chrámu sv. Víta a odebrali se do připravených komnat k odpočinku po náročné cestě.¹³⁷

Dva dny po příjezdu budoucího královského páru, devátého září, zasedl v Praze zemský sněm. Zemští úředníci zde museli dohodnou financování korunovací, tedy vyhlásit berně ku příležitosti korunovací a také museli zajistit dovezení korunovačních klenotů z Karlštejna do Prahy, k čemuž došlo 11. září 1562.¹³⁸

Korunovace se konaly v druhé polovině měsíce září. Nejprve byl v neděli 20. září korunován Maxmilián a následujícího dne se konala korunovace královny Marie Habsburské. Korunovace se uskutečnila 21. září na svátek apoštola Matouše. Na rozdíl od patronky Anny Jagellonské není sv. Matouš spojen s ženstvím ani mateřstvím. Matouš je patronem účetních či výběřčích daní, tedy povolání, jež nejsou primárně spojená s úlohou královny.¹³⁹ Korunovaci byla rovněž přítomna abatyše svatojiřského kláštera. Pravděpodobně se korunovace účastnila Ludmila Blíživská. Její život však skončil nedlouho poté, zemřela někdy v roce 1562 a na její místo nastoupila nová abatyše Apolena z Chvatliny.¹⁴⁰

Další ženou asistující při korunovaci Marie Habsburské byla Anna Bavorská. Přítomnost žen při korunovaci nebyla nic výjimečného. Ženy budoucí královně pomáhaly s oblékáním či ji zakrývaly před zraky přihlížejících během částí rituálu, kdy byla královna částečně odhalená. Většinou se jednalo o manželky nejvyšších zemských

¹³⁷ M. BYDŽOVSKÝ Z FLORENTINA, J. KOLÁR (ed.), *Svět*, s. 93.; V. V. TOMEK, *Dějepis Města Prahy díl XII*, s. 121-124.

¹³⁸ Též také berní, kteráž se při korunování krále českého od starodávna dávala, stavové království Českého J. M. králi Maximiliánovi, pánu našemu najmilostivějšímu, po puol ouroku svatohavelském od poddaných svých vyberouc, při Vánocích najprvé příštích dáti a vyplniti máme. *Sněmy české od léta 1526 po současnost*, dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/snemy/v030/1562/t007300.htm> [citováno dne 21.1.2023].

¹³⁹ Vera SCHAUBER, *Rok se svatými*, Praha 1994, s. 490.

¹⁴⁰ V. V. TOMEK, *Dějepis Města Prahy díl XII*, s. 128.

úředníků či ženy z královna dvora. Vévodkyně Anna Bavorská však nepatřila ani do jedné z těchto skupin. Anna byla sestrou nového krále Maxmiliána II. a manželkou vévody Albrechta V. Bavorského, a právě jejich svatba sblížila rody Habsburků a Wittelsbachů. Korunovací se běžně účastnili příbuzní, avšak vždy v roli pasivních účastníků. Důvod k aktivnímu zapojení Anny Bavorské na korunovaci její švagrové není zcela znám. Jedinou aktivní asistující ženou měla dle řádu být abatyše svatojiřského kláštera. Zapojení bavorské vévodkyně, rozené rakouské arcivévodkyně a české princezny, do obřadu mohlo být snahou přidat rodový prvek do českého aktu a zároveň zdůraznění důležitosti spojení s Wittelsbachy.¹⁴¹

V brzkých ranních hodinách v den korunovace vyšel průvod z Rožmberského paláce nacházejícího se ve východní části Pražského hradu. V průvodu kráčela i budoucí královna Marie Habsburská oděná v bílých atlasových šatech s dlouhými rozšířenými rukávy. Celé šaty byly zdobeny zlatem, šperky, závojem a ozdobami podle španělské módy. Bílá barva, kterou královna zvolila pro své šaty, byla jednou ze dvou barev království. Zároveň byla již od středověku chápána jako barva čistoty a pokory, byla spojována i s vírou v Boha. Do bílé barvy bývaly proto odívány také personifikace katolické víry. Právě katolická víra musela v Českých zemích i v době korunovace bigotní katoličky Marie Španělské stále soupeřit s rozšířeným protestanstvím. Zvolená barva královniných šatů tak mohla zdůrazňovat spojení Habsburků i samotné Marie Španělské s katolickou vírou. Bílá barva byla také vnímána jako barva svatební.¹⁴²

Královna po příchodu do kostela odešla v doprovodu dam do kaple sv. Václava, kde spočívaly korunovační klenoty českých zemí, jež sem byly několik dnů před obřadem přeneseny z Karlštejna. Co se dělo v čase, kdy královna pobývala v kapli, spis nereflktuje, věnuje se pouze chvílím, kdy se královna Marie Habsburská vyskytovala na hlavním dějišti. Korunovační obřad pokračoval návratem Marie Španělské k hlavnímu oltáři, doprovázena princeznami a vévodkyní bavorskou. Z kaple byly též přeneseny královské insignie a položeny na hlavní oltář. V tomto okamžiku dochází k první

¹⁴¹ F. EDELMAYER a kol, *Die Krönungen*. s. 120-129.

¹⁴² Markéta DLOUHÁ, *Symbolika barev ve středověku*, Kuděj: časopis pro kulturní dějiny 3, č. 1, 2001, s. 14-38, zde s. 16.; M. HAJNÁ, *Šaty*, s. 45.

rozdílnosti v korunovaci krále a královny. K oltáři přistoupil i předešlého dne korunovaný král Maxmilián, jenž měl pronést. „*Reverende pater, postulamus, ut hanc consortem nostram nobis a Deo conjunctam benedicere et corona regali decorare dignemini ad laudem et gloriam salvatoris nostri Jesu Christi.*“¹⁴³

Následující pasáž obřadu vyžadovala součinnost i přihlízejících, jež sborově odpovídali arcibiskupovi. Jejich promluvy se však omezovaly převážně na vyjádření souhlasu s prováděnou činností či s aktem samotným. Na sérii modliteb navazovalo pomazání nové královny. Následně se přistoupilo i k předání odznaků královské moci. Právě do této části poprvé výrazně zasáhla abatyše. Dle zápisu z korunovace Marie Španělské právě abatyše korunu zdvihla, předala ji arcibiskupovi a společně s ním, dalšími duchovními a zemským správcem ji vložili na hlavu nové panovnice.¹⁴⁴ Ze všech insignií měla právě koruna v očích veřejnosti nejvyšší váhu. Právě ona byla hlavním hmatatelným důkazem panovnické moci. O předání zbylých insignií se již pisatel více nerozepisuje. Pouze konstatuje, že byly královně předány z rukou arcibiskupa poté, co mu je z oltáře podala abatyše. Korunovaná a pomazaná královna byla odvedena za oltář, kam ji doprovázela i Anna Bavorská. Abatyše zde osušila královnu od svatého oleje a doprovodila ji zpět. V závěru obřadu královna opustila katedrálu i se svým doprovodem, následovaná dalšími korunovačními hosty, včetně dam, manželek nejvyšších zemských úředníků, které se účastnily i následné hostiny.¹⁴⁵

¹⁴³ Ctihodný otče, žádáme, abys požehnal této naší choti, kterou k nám připojil Bůh, a ozdobil ji královskou korunou ke chvále a slávě našeho Spasitele Ježíše Krista. F. EDELMAYER a kol, *Die Krönungen*, s. 120-121.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 120-129.

¹⁴⁵ Z partnerek nejvyšších zemských úředníků se účastnily: manželka nejvyššího zemského purkmistra Jana III. Popela z Lobkovic Anna Žehrovská z Kolovrat, manželka Nejvyššího purkrabího Jana mladšího Popela z Lobkovic Bohunka z Rožmberka, manželka nejvyššího zemského písaře Volfa z Vřesovic na Teplicích, manželka nejvyššího zemského podkomoří Buriana Trčky z Lípy a manželka karlstějnského purkrabího Viléma Muchka z Bukové na Chodově. Tamtéž, s. 127-129.

Je velice pravděpodobné, že se, stejně jako v ostatních případech, po korunovaci konala hostina v prostorech Pražského hradu, ta však autorem zapsána není.¹⁴⁶ Je ale nepravděpodobné, že by korunovace Marie nebyla hostinou zakončena. Zvláště proto, že Ferdinand II. Tyrolský, bratr nového krále, velmi dbal na přípravu pražských korunovací a po Maxmiliánově korunovaci předchozího dne uspořádal korunovační hostinu v prostorech soudné světnice.¹⁴⁷

Zapisovatel nebyl součástí korunovačního obřadu, ale byl pouze vnějším pozorovatelem. Byl přítomen všem probíhajícím úkonům, čímž by se dala vysvětlit jednak absence informací o korunovační hostině, ale také vynechání informací o dění v kapli svatého Václava v průběhu korunovačního aktu. Čeho si ale všímá, je turnaj, který zakončoval korunovační oslavy. Turnaje a závody se konaly 22. září v polích před starou královskou oborou po vykonání obou korunovací, tedy jak Maxmiliána, tak Marie, a účastnili se jich šlechtici z Čech i Rakous, včetně arcivévodů Ferdinanda a Karla.¹⁴⁸ Na rozdíl od předchozí korunovace se nyní kvůli hrozící epidemii moru nekonal turnaj na dnešním Staroměstské náměstí, jemuž by mohli přihlížet kromě urozených i obyvatelé Prahy.¹⁴⁹

¹⁴⁶ Na jídelníčku nejvyšších společenských kruhů se, zvláště během svátečních událostí, objevovalo velké množství masa, zvěřiny i drůbeže. Na tabuli též bylo pečivo, ovoce a nechybělo ani víno či pivo. Jídelníček se také přizpůsoboval svátkům spjatým s církevním kalendářem. Josef HRDLIČKA, *Hodovní stůl a dvorská společnost*, České Budějovice 2000, s. 248.

¹⁴⁷ Eliška FUČÍKOVÁ, *Pražský hrad a jeho výzdoba za arcivévodů Ferdinanda*, in: Blanka Kubíková, Jaroslava Hausenblasová, Sylva Dobalová (edd.), *Arcivévoda Ferdinand II. Habsburský: renesanční vladař a mecenáš. Mezi Prahou a Innsbruckem*, Praha 2017, s. 42.

¹⁴⁸ F. EDELMAYER a kol, *Die Krönungen*, s. 120-129.; V. V. TOMEK, *Dějepis Města Prahy* díl XII, s.129.

¹⁴⁹ E. FUČÍKOVÁ, *Pražský hrad*, s. 47.

5 Anna Tyrolská – jediná korunovace roku 1616

Marie Španělská zůstala ve střední Evropě po smrti svého manžela roku 1576 dalších pět let. Pobývala v Praze, kam se za ní později přestěhoval i její syn Rudolf II., korunovaný český král, jenž se za svůj dlouhý život nikdy neoženil. Trůn po něm převzal jeho mladší bratr Matyáš, korunovaný českým králem již roku 1611. Ještě téhož roku se oženil se svou sestřenicí Annou, dcerou Ferdinanda Tyrolského a jeho druhé manželky Anny Kateřiny Gonzagové. O tehdy šestadvacetiletou Annu se začal Matyáš ucházet krátce po převzetí moci nad Českým královstvím roku 1611 a ještě téhož roku byla slavena svatba. Nový český král neměl doposud legitimního potomka, a tak sňatek s Annou byl poslední možností, jak této linii Habsburků zajistit pokračování. Za sedm let manželství se však Matyášovi a Anně nenarodil žádný potomek.¹⁵⁰ Anna zemřela roku 1618, pouhé tři měsíce před svým manželem. Jejich ostatky spočinuly v nové kryptě pod vídeňským kapucínským kostelem, jejíž stavbu iniciovali.¹⁵¹ Hrobka pod klášterem kapucínů sloužila členům habsburského rodu i ve dvacátém prvním století, kdy byly do hrobky uloženy ostatky korunního prince Otty Habsburského, syna posledního rakouského císaře.¹⁵²

Ačkoli svatba nového krále Matyáše a Anny proběhla již roku 1611, s korunovací nové panovnice se příliš nespíchalo. O korunovaci své manželky požádal král Matyáš český zemský sněm v neděli po svátku Tří králů roku 1615. *„Při tomto Generálním Sněmě z některých jistých příčin korunována moci býti neráčila, že J.M.C. ráčí toho oumyslu býti, takové korunování, budeli v tom vůle Pána Boha, v Neděli po Třech Králích nejprve příštích, před sebe vzíti, a k té samé jediné potřebě Sněm Obecní vedle starobylého způsobu sem na hrad pražský rozepsati a položiti, jakž též J.M.C. Stavům*

¹⁵⁰ Po Matyášově smrti převzala Rakousko, český a uherský trůn poslední žijící linie rakouských Habsburků, potomci Karla Štýrského, syna Ferdinanda I.

¹⁵¹ Jelikož hrobka nebyla v domě smrti Matyáše a Anny dokončena byla jejich těla uloženy do krypty až později. K. VOCELKA, L. HELLER, *Život*, s. 296.

¹⁵² V. BŮŽEK, R. SMÍŠEK, *Habsburkové*, s. 238-239.

*přednější to v sobě šíř obsahuje a zavírá.*¹⁵³ Zemský sněm přijal žádost a začal připravovat Prahu na slavnostní událost a hlavně dovezení korunovačních klenotů z hradu Karlštejn, kde byly uloženy.¹⁵⁴ Anně byly také přiznány finanční prostředky na

¹⁵³ *Artikulové sněmu království českého 1615*, s. 196, dostupné z: https://www.Manuscriptorium.com/apps/~index.php?direct=record&pid=AIPDIG-NKCR__54C1521615__0PAUC10-cs [citováno dne 23.1. 2023].

¹⁵⁴ Sněmu se účastnili vysocí zemští úředníci Nejvyšší pražský purkrabí Adam ze Štemberka, nejvyšší hofmistr Českého království, císařský rada a komorník Adam z Valdštejna, dědičný kráječ a nejvyšší komorník království českého Jan Sezima z Ústí, Nejvyšší sudí království českého a císařský rada Jiří z Talmberka na Jankově, nejvyšší kancléř království českého a císařský rada Zdeněk z Lobkovic, Nejvyšší dvorský sudí království českého a president české komory Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka, dvorský hofmistr království českého Radslav starší Kinský z Tetova, velkopřevor řádu maltézských rytířů Matouš Děpold z Lobkovic, prezident apelačního soudu Jan Zbyněk z Hazmburka, dvorský maršálek Českého království Jaroslav Bořita z Martinic, hejtman německých lén Štěpán Jiří ze Štemberka, nejvyšší písař království českého Jan Klenovský z Janovic, podkomoří království českého Purkart Točnick z Křimic, karlštejnský purkrabí Adam Hrzán z Harasu, hradecký purkrabí Kašpar Kaplíř ze Sulevic, hejtman Pražského hradu Diviš Černín z Chudenic, prokurátor Českého království Oldřich Geršt z Gerštorfu, purkrabí Pražského hradu Zachariáš Kába z Rybňan, místokancléř Českého království Bohuslav z Michalovic, císařští radové Karel Mracký z Dubé, Theobald Švihovský z Rýzemberka, Linhart Colonna z Felsu, Bedřich z Donína, Kašpar Melichar ze Žerotína, Bohuslav Berka z Dubé a Lipé, Heralt Václav Libštejnský z Kolovrat, Sezima z Vrtby a na Vrchotových Janovicích, Václav Vilém z Roupova, Ladislav Zejdlic ze Šenfeldu, Jan Rudolf Trčka z Lípy, Jiří z Bílé, Jindřich Otta z Losu, Jan Vostrov z Královic, Kryštof Vratislav z Mitrovic, Purkhart Střela z Rokyc, Jan nejstarší z Vidršperku, Prokop Dvořecký z Olbramovic, Jiří Homut z Harasova, dále Jan Albín Šlik, Jaroslav mladší Libštejnský z Kolovrat, Jáchym Slavata, Kryštof Kokořov z Kokořova, Oldřich Bechyně z Lažan, Jindřich Černín z Chudenic, Václav Heraklius z Blíživky. *Tamtéž* s. 195-200.

korunovaci, částka činila čtvrt úroku svatojiřské berně a vybrána měla být nejdříve po slavnosti Božího Těla ve čtvrtek 2. června 1616.¹⁵⁵

Korunovaci Anny Tyrolské velmi detailně popsal Jiří Závěta ze Závětic,¹⁵⁶ Zápis obsahuje nejen popis jednotlivých kroků obřadu a seznam hostů, kteří se účastnili korunovačního veselí, ale zachycuje také podobu katedrály, včetně rozesazení důležitých osob.¹⁵⁷ Jiří Závěta ze Závětic měl ke dvoru Matyáše II. velmi blízko. Syn novoměstského měšťana a radního Lukáše Závěty a jeho manželky Alžběty budoval poměrně úspěšnou kariéru ve službách dvorské kanceláře. Po studiích započala jeho kariéra v České dvorské kanceláři, kde pracoval pod vedením osobního sekretáře Rudolfa II. Janem Myllnerem z Mylhauzu jako koncipista a později dosáhl i funkce písaře.¹⁵⁸ Během konfliktu mezi Rudolfem II. a Matyášem se přidal na stranu císařova bratra Matyáše a postupně začal působit u jeho dvora.¹⁵⁹ Nakonec se stal dvorním historiografem Matyáše a zaznamenával všechny důležité události v životě dvora pozdějšího krále Matyáše, včetně jeho

¹⁵⁵ *Artikulové sněmu království českého 1616*, dostupné z: [https://www.manuscriptorium.com/apps/](https://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=AIPDIG-NKCR__65_E_2451__2WI8ZL2-cs#search)

[index.php?direct=record&pid=AIPDIG-NKCR__65_E_2451__2WI8ZL2-cs#search](https://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=AIPDIG-NKCR__65_E_2451__2WI8ZL2-cs#search) [citováno dne 23.1.2023].

¹⁵⁶ J. ZÁVĚTA, *Korunování Její Milosti*.

¹⁵⁷ Tato detailnost je, zvláště zapsání všech žen a dívek, jež byly přítomny korunovaci i následné hostině, může být dle historika Petra Vorla také snahou navýšit rozsah tiskový rozsah stran a zvýšit tak prodejnost díla. Petr VOREL, *Vlivné ženy a dívky Království českého v předvečer českého stavovského povstání. Královský dámský banket na Pražském hradě v lednu roku 1616*, in: Tomáš Jiránek, Karel Rýdl, Petr Vorel (edd.), *Gender history. To přece není nic pro feministky*, Pardubice 2017, s. 49-68, zde s. 51.

¹⁵⁸ Syna Jana Myllnera z Mylhauzu Petra také Jiří Závěta doprovodil na studia v Basileji. Petra VEČEŘOVÁ, *Jiří Závěta ze Závětic (1575-1637?). cesta ambiciózního pražského měšťana do státní správy a na lobbvický vídeňský dvůr*, in: *Pražské městské elity středověku a raného novověku. Jejich proměny, zázemí a kulturní profil*, Praha 2004, s. 131-158.

¹⁵⁹ Jiří Závěta byl původně členem jednoty bratrské, není známo, že by konvertoval. Přesto jeho náboženství není překážkou k vykonávání funkcí v České dvorské kanceláři. Tamtéž.

korunovace a korunovace jeho manželky Anny.¹⁶⁰ Zápis Jiřího Závěty ze Závětic je kromě veliké detailnosti navíc na rozdíl od většiny ostatních zápisů napsán v českém jazyce. Předešlá korunovace Marie Habsburské je taktéž podrobně zaznamenána. Německý zápis korunovace krále Maxmiliána II. a královny Marie Habsburské byl edičně vydán v časopise *Fontes Rerum Austriacarum*.¹⁶¹ Zápis obsahující taktéž poměrně podrobný popis jednotlivých úkonů je navíc doplněn o modlitby, jež celou korunovaci provázely a v závěru jsou též uvedena jména přítomných dam. Je však patrné, že autor nebyl tolik znalý českých poměrů jako jeho nástupce Jiří Závěta ze Závětic. Zřetelné je to zvláště v jeho znalosti místní šlechty. Jména českých šlechtičen nejsou úplná a dámy z řad nižší šlechty jsou velmi často označeny pouze jménem rodu.¹⁶² Případně nepovažoval jména většiny hostů za důležitou informaci. Nakonec i Jiří Závěta ze Závětic ve svém popisu korunovace krále Matyáše, která se konala v květnu roku 1611, neudává podrobnější seznam osob účastnících se korunovační hostiny. „*připraveno bylo ještě jiných jedenáct tabulí, a to pro jednoho každého pánův úředníkův zemských [...] A jak z stavu panského tak i rytířského jeden každý k tabuli své, koho mu se dobře líbilo a vidělo zval a vzáti mohl.*“¹⁶³

Ačkoli korunovace Anny Tyrolské se svou strukturou nijak výrazně nelišila od korunovací jiných českých královen, jeden detail ji od jejích předchůdkyň i následovnic odlišuje. Korunovace Anny Tyrolské roku 1616 byla jedinou samostatně probíhající korunovací královny v českých zemích v raném novověku.¹⁶⁴ Po celý raný novověk probíhaly korunovace královny v obdobný čas jako korunovace krále. Spojením dvou obřadů do jednoho období se ušetřily finanční prostředky, jež by musely být v případě

¹⁶⁰ Tamtéž.

¹⁶¹ F. EDELMAYER, *Die Krönungen*.

¹⁶² Tamtéž.

¹⁶³ Jiří ZÁVĚTA ZE ZÁVĚTIC, *Korunovánj Gehomilosti Mathyásse krále uherského ec. toho jména druhého na Králowstwj české léta Páně, M.DC.XI. w pondělí Swatodussnj na hradě Pražském w kostele S.Wjta sstiačně wykonané*, Praha 1611.

¹⁶⁴ Samostatně byla korunována až v 18. století Marie Terezie, u ní však byla situace odlišná než u předchozích královen, neboť neměla být pouze manželkou panovníka, ale sama aktivně vládnout.

dvou samostatných korunovacích vynaloženy.¹⁶⁵ Proč se však s korunovací Anny Tyrolské čekalo tolik let po sňatku s Matyášem? Petr Vorel uvádí jako důvod náročný program manželského páru.¹⁶⁶ Svou roli mohla v odkladu korunovace Anny Tyrolské hrát i Matyášova volba a následná korunovace římským králem a císařem, jež vyvrcholila roku 1612 ve Frankfurtu nad Mohanem. Císař mnohým zemským stavům za svou podporu ve volbách sliboval věci, jež nebyl schopný splnit ani po stránce politické, ani ekonomické. Matyáš se tak po své pražské korunovaci 1611 českým stavům spíše vyhýbal. Nicméně finanční otázky, dluhy a potřeba peněz nakonec krále přiměly přijet do Prahy na delší čas a k tomuto byla využita právě korunovace královny Anny.¹⁶⁷ Jisté zabezpečení a finanční prostředky však mohla korunovace zajistit i královně Anně Tyrolské, neboť jako česká královna mohla využívat svých věnných měst, na něž by jako česká královna měla nárok. Od počátku 15. století patřila města královně automaticky po její korunovaci, která byla podmínkou pro jejich užívání. Tyto statky nesměly být prodány nebo být dány do zástavy, aby nedocházelo k úbytku majetku. Královně tento majetek náležel nejen po dobu života jejího manžela, ale zůstával jí i po nástupu nového krále. Královna měla právo tato sídla užívat až do své smrti nebo do doby dalšího sňatku.¹⁶⁸ Matyáš nakonec svou manželku přežil o několik měsíců, a tudíž svých věnných měst jako vdova využít nemohla, nelze proto říci, do jaké míry by byla Anna po Matyášově skonu závislá i na příjmu z českých věnných měst.

V den korunovace byly v katedrále přistaveny tribuny, jež byly zahaleny do sukna v zemských barvách, červené a bílé.¹⁶⁹ Naproti tomu kúr byl potažen látkou se zlatými a stříbrnými výšivkami. Zlaté a stříbrné látky byly využity také ve spojení s Matyášem a Annou. Pro císaře a krále byl přistavěn trůn s nebesy z hedvábného zlatohlavu. Pět loktů od něj byl umístěn trůn pro císařovnu a budoucí královnu Annu, zdoben stříbrohlavem a

¹⁶⁵ V. BŮŽEK, R. SMÍŠEK, *Habsburkové*, s. 111.

¹⁶⁶ P. VOREL, *Vlivné ženy*, s. 51-56.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 55-57.

¹⁶⁸ Dagmar KRŠKOVÁ, *Královny a jejich věnná města*, Dvůr Králové, s. 139.; Pavel STRÁNSKÝ, Bohumil RYBA, *Český stát*, Praha 1953, s. 245.

¹⁶⁹ Červenou barvu nenacházíme pouze ve znaku Českého království, ale též na rodovém erbu Habsburků.

s nebesy ze zlatohlavu fialové barvy. Před korunovací byly z Karlštejna převezeny korunovační klenoty, jež si budoucí královna v předvečer korunovace byla prohlédnout ve Svatováclavské kapli. O této návštěvě Svatováclavské kaple si zprávu do svého deníku zapsal Adam mladší z Valdštejna. „*Její Milost císařová ráčila jíti do kapli svatého Václava a tu ráčila kořtovati koruny český na hlavu, já sem ji Její Milosti třikráte na hlavu vstavil při přítomnosti nejvyšších pánů ouředníku a jinejho drahně osob.*“¹⁷⁰

Obřad započal v brzkých ranních hodinách průvodem z Pražského hradu. Nádvoří již bylo zaplněno obyvateli měst, kteří nesli znaky svých městských částí, z nichž pocházeli. Po sedmé hodině ranní se šlechtici sešli v zemské světnici a vysocí zemští úředníci se shromáždili v místnosti České kanceláře, odkud se v čele s pražským purkrabím Adamem ze Šternberka odebrali do králova předpokoje, aby jej doprovodili do místnosti nad komorním soudem. Zde byl Matyáš oblečen do císařského roucha. Zemští úředníci se pak odebrali též do prostoru, který obývala královna, aby i ji kolem deváté hodiny ranní doprovodili do Chrámu sv. Víta. Královna v den své korunovace oblékla brokátovou sukni ze zlatohlavu tělové barvy, hazuku neboli kutnu z černého aksamitu a krk si ozdobila halspantem¹⁷¹ vykládaným drahými kameny. K průvodu šlechticů a dvořanů se v prostoru katedrály připojila též abatyše svatojiřského kláštera Žofie Albína z Helfenburku a dvě mnišky, jež jí dělaly společnost, Anna Hrachovcová, převorka kláštera, a Rózina Preklová z Proksdorfu. Královnu kromě zemských úředníků, stejně jako její předchůdkyni Marii v 60. letech 16. století, doprovázely i manželky nejvyšších zemských úředníků. Tyto osoby následovaly královnu do kaple svatého Václava. Ženy kráčely po dvojicích, manželka nejvyššího pražského purkrabího Marie Maxmiliána ze Šternberka s manželkou nejvyššího hofmistra království českého Johanou Emilií Valdštejnskou ze Žerotína. Následovaly je choť nejvyššího sudího království českého Markéta z Talmberka a manželka nejvyššího kancléře Království českého Polyxena Lobkovická z Pernštejna, v třetí řadě šly choť nejvyššího dvorského sudího

¹⁷⁰ Marie KOLDINSKÁ, Petr MAŤA (edd.), *Deník rudolfinského dvořana. Adam mladší z Valdštejna 1602-1633*, Praha 1997, s. 241-242.

¹⁷¹ Halspant je složitě komponovaný šperk. Jakub ŠINDELÁŘ, *Aristokratický oděv rudolfinské Prahy*, České Budějovice 2013, Bakalářská práce Jihočeská univerzita České Budějovice, s. 48.

Lucie Otýlie Slavatová z Hradce a manželka karlštejnského purkrabího Zuzana Alžběta hraběnka z Thurnu. Zástup manželek zemských úředníků uzavírala žena nejvyššího písaře Alžběta z Klenového a z Janovic s manželkou purkrabího hradeckého kraje Evou Kaplířovou ze Slavkova.¹⁷² Na pořadí, ve kterém dámy za královnou kráčely, se odráželo jejich postavení, závisející na urozenosti a úřadu, jež zastávali manželé přítomných dam. Na oltáři v kapli sv. Václava byly připraveny klenoty. Korunovační klenoty zde strážili karlštejnský děkan Pavel Pistorius z Lucky, nejvyšší karlštejnský purkrabí Jindřich Matyáš z Thurnu s Adamem starším Hrzánem z Harasova a hejtman Pražského hradu Diviš Černín z Chudenic. Mimo zraky veřejnosti byla, dle starodávné tradice, svou vlastní korunou ozdobena i abatyše, která ji převzala z rukou Polyxeny Lobkovické z Pernštejna.¹⁷³ Podle barokního historika Jana Floriána Hammerschmida právo abatyše nosit korunu souviselo s jejím uvedením do knížecího stavu ve chvíli přijetí funkce představené kláštera, takzvaným okněžněním.¹⁷⁴

Závěta si ve spisu všímá nejen dění okolo královny v kapli, ale sleduje i příchod hostů do katedrály. Jmenovitě zmiňuje arcivévodu Karla Habsburského a za ním kráčejičího císařova nejvyššího hofmistra Fridricha z Fűstenberka. V průvodu nesli heroldi znaky zemí, jimž Matyáš s Annou vládli. Nejprve herold se znaky rakouskými, za nimi šli společně heroldové království českého a uherského a na závěr byly přinášeny dva znaky císařské. Císařští heroldové nebyli jediným propojením s císařskou mocí. V průvodu byly neseny i císařské klenoty. Císaře a jeho nejbližší následovali vyslanci evropských panovníků. O korunovaci Anny Tyrolské tedy s jistotou víme, že ji navštívili vyslanci Španělska Baltasar de Zúñiga,¹⁷⁵ Benátek Giorgio Giustinian a Florencie. Když

¹⁷² J. ZÁVĚTA, *Korunování Její Milost*.

¹⁷³ Tamtéž

¹⁷⁴ Jan Florián HAMMERSCHMID, *Historia in qua primaeva fundatio et institutio Regiorum ac antiquissimorum monasteriorum S. Georgii in castro Pragensi, et S. Spiritus vulgo ad Misericordias Dei in antiqua Urbe Pragensi ordinis S. P. Benedicti Sancti-Monialium*, Praha 1715, s. 51, 95; TÝŽ, *Prodromus gloriae Pragense*, Praha 1723, s. 384, 387.

¹⁷⁵ Přítomnost španělského diplomata v Praze v době korunovace Anny Tyrolské potvrzuje i Adam mladší z Valdštejna ve svém deník Rudolfského dvořana. M. KOLDINSKÁ, M. MAŤA, *Adam*, 241.

byli všichni hosté v katedrále, vrátila se královna z kaple svatého Václava v doprovodu duchovních, abatyše a dam k hlavnímu oltáři. Před ní byly v průvodu nesené klenoty, jež byly následně položeny na hlavní oltář. V této fázi do rituálu vstoupil král Matyáš a předstoupil před oltář. Vzal do rukou insignie své moci, jablko a žezlo a požádal arcibiskupa Jana Lohelia o provedení korunovace své manželky. Královně bylo následně požehnáno a byla pomazána. V Závětově spisu se také setkáváme s informací, že královna byla pomazána ne rukou arcibiskupa, ale právě abatyše. Té se tak kromě práva usazení koruny na hlavu královny přidalo také privilegium pomazat novou královnu. Osvětlení této změny pro rituály v raném novověku přinesl již Jiří Hrbek v knize *České barokní korunovace*. Uvádí, že v pozdějších dobách již nebylo možné, aby se arcibiskup královny takto dotýkal. Arcibiskup tak pomazání pouze naznačil a abatyše jej provedla.¹⁷⁶ Královna byla následně odvedena za oltář, kde z ní abatyše žemličkou setřela posvátný olej a osušila ji bavlněnou látkou. Královně pak pomohla zapnout oděv, který musel být pro účel korunovace rozevřen, a vrátily se zpět před oltář.

Korunovace se přesunula do své poslední části, předání královně odznaků její moci. V této části se arcibiskup obrátil na české stavy a požádal je o schválení korunování královny. Tento akt byl pouze symbolický, jednak souhlas s korunovací stavové vyjádřili již dříve během zemských sněmů a za druhé královna neměla, jak již bylo řečeno výše, skutečnou politickou moc. Její korunovace byla do jisté míry pouze doplňující ke korunovací krále, který zemi bude skutečně vládnout. Teprve po vyjádření souhlasu stavů abatyše zvedla korunu z oltáře a společně s arcibiskupem a nejvyšším purkrabím ji královně posadili na hlavu. Stejně královně předali i jablko a žezlo. Královna pak obětovala na oltář zlatý groš, stejně jako před několika lety Matyáš při své vlastní korunovací.¹⁷⁷

Po korunovací následovala slavnostní hostina konaná v zemské světnici, stejně jako během korunovace krále Matyáše před pěti lety. Tentokrát však byly u jednotlivých stolů usazeny dámy z českých rodů a jejich doprovody. Čelní stůl však patřil Anně a

¹⁷⁶ J. HRBEK, *České barokní korunovace*, s. 98.

¹⁷⁷ Kateřina PAŘÍZKOVÁ, *Pražská korunovace krále Matyáše 23. května 1611 ve světle dobových pramenů*, Praha 2012, Diplomová práce, Univerzita Karlova, Filozofická fakulta s. 68.

Matyášovi, kde společně s nimi zasedl i arcivévoda Karel. Obsluhoval je dědičný kráječ Jan Sezima z Ústí a dědičný šenk Jan z Wartenberka. U dalších osmi tabulí zasedly manželky nejvyšších zemských úředníků. V jejich doprovodu byly prokazatelně příbuzné, vlastní i nevlastní dcery či vzdálenější přízeň. Dále zde byly dívky, které patřily do fraucimoru manželek zemských úředníků. Manželky zemských úředníků seděly v čele stolů. Některé dámy pravděpodobně, dle jména rodu, nepocházely z Českého království a je možné, že přijely s panovnicí z Vídně a k jednotlivým stolům byly přiřazeny bez větší vazby na ostatní dámy u stolu. Pánové usedli ve vedlejším zeleném pokoji, kde obvykle zasedal komorní soud. Korunovačního rituálu se zúčastnili ale také vyslanci tří evropských vládců, kteří však ve výčtu osob přítomných na hostině jmenovitě chybí. Do oslav byl kromě dvora zapojen i prostý lid. Pro přítomné Pražany byl na nádvoří připraven chléb a víno.¹⁷⁸ Slavnosti pokračovaly turnajem na Hradčanech před Rožmberským palácem, z jehož oken sledovala rytířská klání nová královna Anna se svým fraucimorem.¹⁷⁹

Korunovace Anny Tyrolské je velice podrobně zaznamenána, a to nejen písemně, ale dochovala se také rytina zobrazující důležitý moment vložení koruny na hlavu nové královny.¹⁸⁰ Anna je na ní zachycena, jak klečí před hlavním oltářem, v rukou drží jablko a žezlo, zatímco jí arcibiskup vkládá společně se zemským úředníkem a abatýší na hlavu korunu. Královna je obklopena zástupem duchovních a úředníků. V levé části rytiny je zobrazen trůn královny, za nímž stojí zástup dam, manželek nejvyšších zemských úředníků. Další dámy, pravděpodobně příslušící k fraucimoru, shlíží na korunovaci z vyvýšených tribun. Zvláště spodní tribuna je zajímavě zdobena výjevem připomínajícím lov zvěře. V přední části rytiny je zobrazen také císař Matyáš, jenž k divákovi sedí zády. Na jeho plášti je však jasně rozeznatelný obraz koruny a orla. Po jeho pravici stojí zástup mužů, pravděpodobně heroldů. Ti se objevovali na významných veřejných událostech, včetně korunovací, již od středověku. Že by se mohlo jednat právě o heroldy, ukazuje i dobře rozeznatelný znak orla bez královské koruny na jejich

¹⁷⁸ J. ZÁVĚTA, *Korunování Její Milost*.

¹⁷⁹ Jiří MIKULEC (ed.), *Mikuláš Dačický z Heslova. Paměti*, Praha 1996, s. 167.

¹⁸⁰ Obrázek 1.

pláštích.¹⁸¹ Tuto úvahu by podporoval i Závětův spis, který uvedl, že v blízkosti císaře se postavili z levé strany heroldi a z pravé strany jej obklopil nejvyšší hofmistr Adam mladší z Valdštejna, Fridrich z Füstenberka a nejvyšší císařský komorník Leonard Helfried z Meggau.¹⁸²

¹⁸¹ Nils BOCK, *Die Herolde im römisch-deutschen Reich. Studie zur adligen Kommunikation im späten Mittelalter, Mittelalter-Forschungen*, Band 49, Ostfildern 2015, s. 180-186.

¹⁸² J. ZÁVĚTA, *Korunování Její Milosti*.

6 Alžběta Stuartovna – zimní královna

Nástupce Matyáše Habsburského, Ferdinand II., se na českém trůně příliš dlouho nezdržel. Po stavovském povstání roku 1618 byl katolický Habsburk v létě roku 1619 sesazen a české stavy se chystaly zvolit nového českého krále. Svou kandidaturu ohlásil savojský vévoda Karel Emanuel I., dánský král Kristián I., sedmihradský kníže a jeden z vůdců protihabsburského povstání za třicetileté války Gábor Bethlen, saský kurfiřt Jan Jiří Saský a falcký kurfiřt Fridrich. Poslední jmenovaný byl nakonec v srpnu roku 1619 českým králem skutečně zvolen. Fridrich Falcký titul českého krále přijal a začátkem října téhož roku se společně se svou manželkou Alžbětou Stuartovnou vydal ku Praze. Cesta nového královského páru vedla z Heidelbergu, kde Fridrich s Alžbětou pobývali, přes Sinsheim, Mosbach, Ansbach a Norimberk do Amberku, hlavního města Horní Falce. Odsud se 20. října vydali směrem k Waldsassenu, kde se budoucí královský pár setkal s delegací českých stavů. Zde probíhala první jednání mezi stavy a budoucím králem. Kromě potvrzení náboženských svobod, jež zabezpečoval Rudolfův majestát, tu byla řešena otázka průběhu korunovace Fridricha a Alžběty. V českém korunovačním řádu měly důležité role osoby spojené s katolickou církví, pražský arcibiskup a další duchovní z jeho okolí. To ovšem činilo problém v kontextu zvolení krále kalvinistického vyznání. Dle návrhu českých stavů měla roli, jež zastával arcibiskup, převzít osoba, která měla na starost administraci a dohled nad evangelickou konzistoří v Českém království. Prvek symbolizující katolictví tak měl být nahrazen protestantským.¹⁸³

Fridrich Falcký a Alžběta Stuartovna se svým doprovodem a vyslanci českých stavů překročili v následujících dnech hranici Českého království. Jejich první kroky na nově získaném územím vedly přes Sokolov a Andělskou Horu patřící Linhartu Colonovi z Felsu, který byl zastáncem Fridricha během volby českým králem. Průvod dále pokračoval přes Mašťov do Žatce, kde na královnu čekal zástup místních žen, v jejichž čele stál učitel, jenž královnu v českých zemích jménem přítomných přivítal. Dvůr se zastavil též v Lounech, Slaném, Buštěhradě, až se posledního říjnového dne roku 1619 přiblížil přes královskou oboru na Bílé hoře ku Praze, kde nový královský pár přivítali

¹⁸³ Jana HUBKOVÁ, *Fridrich Falcký v zrcadle letákové publicistiky. Letáky jako pramen k vývoji a vnímání české otázky v letech 1619-1632*, Praha 2010, s. 97-121.

zástupci zemské šlechty i pražských měst.¹⁸⁴ Cesta, po níž se královský pár ubíral do Prahy, se samozřejmě od předchozích korunovačních cest lišila. Na rozdíl od Habsburků, kteří přijížděli do Prahy většinou od východu, tedy z Vídně či Uher a využívali tedy cesty přes Moravu, přijel Fridrich Falcký a Alžběta Stuartovna ze svého vévodství ležícího v západní Evropě.

Nedlouho po příjezdu proběhla samotná korunovace Fridricha Falckého. V pondělí 4. listopadu byl Fridrich v chrámu na Pražském hradě korunován českým králem a o tři dny později ve čtvrtek 7. listopadu 1619 proběhla i korunovace Alžběty Stuartovny českou královnou. Průběh obou korunovací se od aktů předchozích a následných značně lišil. Původní korunovační řád Karla IV. byl zasazen do průběhu katolického obřadu a římská církev zde hrála důležitou roli. Změny, které byly navrhovány, musely být v souladu s Písmem svatým, ale zároveň měly zachovat co nejvíce prvků královského korunovačního aktu. Například mělo být vynecháno pomazání, které však v obřadu zůstalo, jak uvádí *Historii české* Pavel Skála ze Zhoře.¹⁸⁵

Ve čtvrtečních ranních hodinách vstoupila do katedrály Alžběta Stuartovna v doprovodu svého manžela, již korunovaného českého krále, se zástupem panstva a dívek náležejících k jejímu fraucimoru. Královský pár se společně odebral do kaple sv. Václava, kde se Fridrich oblékl do královského oděvu. To byla oproti jiným korunovacím, kdy král zůstával po celou dobu v hlavní části chrámu, změna. Po návratu z kaple král žádal, o korunovaci své manželky kněze Jana Korvína, jenž obřad celebroid. Královně byly předány insignie, žezlo, jablko i koruna, které knězi z oltáře, kde byly klenoty doposud položeny, podával nejvyšší zemský purkrabí Bohuchval Berka z Dubé. Následně byla královna pomazána a uvedena na trůn.¹⁸⁶ Kázání, která byla během aktu pronášena, byla vedena v němčině. Korunovační den zakončovala stejně jako ve všech ostatních případech hostina, jíž byli přítomni král Fridrich s královnou Alžbětou i mnohé paní a dívky z řad české i zahraniční šlechty, zemští úředníci a urození páni.¹⁸⁷

¹⁸⁴ Tamtéž.

¹⁸⁵ Tamtéž, P. SKÁLA ZE ZHOŘE, *Historie*, s. 380-381.

¹⁸⁶ P. SKÁLA ZE ZHOŘE, *Historie*, s. 380-381.

¹⁸⁷ J. HUBKOVÁ, *Fridrich*, s. 97-121.

Korunovace královny však došla jedné poměrně znatelné změně. Alžběta Stuartovna přichází ke korunovaci v doprovodu dam, nikoli však v doprovodu abatyše svatojiřského kláštera. Není to až tolik překvapivý fakt, neboť obřad byl upraven tak, aby odpovídal novým protestantským poměrům v zemi. Nebylo tedy možné, aby královnu kalvinistického vyznání doprovázela představená kláštera reprezentující katolickou církev.

7 Eleonora Gonzagová – pražské představení

Roku 1622 se mladá italská princezna, narozená roku 1598 v italské Mantově, provdala za císaře a krále Ferdinanda II. V Čechách právě doznívala první fáze třicetileté války. Ferdinand se po krátkém panování Fridricha Falckého a Alžběty Stuartovny mezi lety 1619 až 1620, které si čeští stavové zvolili za své panovníky, vrátil zpět na český trůn. Ferdinand i Eleonora k sobě měli povahově velmi blízko, oba patřili mezi velice zbožné osoby a jejich vztah byl velmi důvěrný. Svatbou s císařem a odjezdem ze slunné Itálie do nedalekých Rakous Eleonora nezpřetrhala své vazby s domovem, naopak byla velmi politicky aktivní, zvláště pokud se jednalo o záležitosti spojené s její rodnou Mantovou. Eleonora žila po boku svého manžela až do jeho smrti roku 1637. Po celou dobu manželství se však páru nenarodil žádný potomek. Jako císařovna vdova žila v metropoli habsburské monarchie až do své smrti roku 1655.¹⁸⁸

První korunovaci absolvovala manželka Ferdinanda II. Eleonora již roku 1622 v Šoproni, kde byla svolána uherskou královnou. Na svou další korunovaci si však musela počkat dlouhých pět let. Na českou korunovaci do Prahy se Eleonora vydala v říjnu roku 1627 společně s manželem Ferdinandem II. a nevlastními dětmi, arcivévodkyněmi Marií Annou a Cecílií Renatou a budoucím českým králem Ferdinandem III., jehož korunovace proběhla ve středu 24. listopadu 1627, několik dní po korunovaci Eleonory Gonzagové. Eleonořina korunovace proběhla v neděli 21. listopadu 1627, na památku Zsvěcení Panny Marie. Korunovací na svátek konkrétního svěťce či světice se daný patron stával ochráncem korunované osoby. Jelikož se korunovace odehrávala pět let po svatbě, kdy manželství bylo stále bezdětné, mohl být výběr konkrétního data ovlivněn právě faktem, že Panna Marie je považována za patronku matek a mateřství. Obdobně by se dalo uvažovat i u Eleonořiny uherské korunovace, která se konala 26. července 1622 na svátek sv. Anny. Matka Panny Marie je ochránkyní všech matek a manželství. Kult Panny Marie je ale zároveň i jedním z pilířů habsburské zbožnosti, tzv. *Pietas Austriaca*.¹⁸⁹

¹⁸⁸ V. BŮŽEK, R. SMÍŠEK, *Habsburkové*, s. 251-252; J. ČECHURA, *Královská trilogie*, s. 113-122.

¹⁸⁹ A. CORETHOVÁ, *Pietas Austriaca*.

Stejně jako během předchozích korunovacích bylo i nyní před obřadem v katedrále postaveno lešení a tribuny pro přihlížející hosty, dámy z královna doprovodu i z řad zemské šlechty a manželky nejvyšších úředníků Českého království.¹⁹⁰ Na hlavním oltáři v přední části Chrámu sv. Víta byly umístěny stříbrné svícny se svícemi z panenského vosku.¹⁹¹ Vedle nich stál zlatý kříž a ostatky svatého Václava a několika dalších svatých. Poblíž hlavního oltáře byl umístěn stůl prostřený bílou látkou a na něj byly položeny obdobné stříbrné svícny jako na hlavním oltáři, stříbrné umyvadlo, biskupský klobouk a hůl patřící pražskému arcibiskupovi.¹⁹²

Po příjezdu panovnické rodiny, ještě před začátkem korunovačních oslav, byl svolán zemský sněm.¹⁹³ Ten mimo jiné řešil finance, které mají být na korunovaci

¹⁹⁰ Autor spisu dámy neidentifikuje jmény, ale pouze úřady, které zastávali jejich manželé a které byli určující i pro jejich pořadí a role v procesí. Nalezneme zde manželky: Nejvyššího purkrabího Adama mladšího z Valdštejna Johana Amálie ze Žerotína, zemského hofmistra Viléma Slavaty z Chlumu a Košumberka Lucie Otýlie z Hradce, zemského komořího Jaroslava Bořity z Martinic Marie Eusebie ze Šternberka, zemského sudího Bedřicha z Talmberka Marie Benigna Popelová z Lobkovic, zemského kancléře Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic Polyxena Lobkovická z Pernštejna, dvorského sudího Jindřicha Libštejnského z Kolovrat Alžběta z Lobkovic, zemského písař Kryštofa Vratislavského z Mitrovic Markéta Veronika Vratislavová z Mitrovic, podkomořího Přibíka Jeniška z Újezda Ludmila Kateřina z Talmberka a purkrabího hradeckého kraje Kryštofa Chanovského z Dlouhé Vsi.

¹⁹¹ Jedná se o vosk, který nebyl zatím zakladen matkou. Jeho barva je běložlutý až bílá. Jeho zbarvení však může být ovlivněno pyly rostlin.

¹⁹² *Böhmische Crönungs Relation. Welcher Gestalt der Röm. Kay. auch zu Hungern und Böhmen koeniglichen Mäystät etc. Ferdinandi I. Käyserliche Fraw Gemahlin Eleonora, geborne Hertzogin zu Mantua etc. zu einer Böhmischen Königin etc. Und die zu Hungern Königl. Mayst. Ferdinandus III. zu einem Königin in Böhmen etc. den 21. und 25. November. des 1627 Jahrs. In Prag solenniter gecönet worden, Praha 1627*, dostupné z: https://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=facsimile&pid=NKCR__-NKCR__50_E_000015_0DOW348-csIMG_PART30_00000001 [citováno dne: 1.2.2023].

¹⁹³ Tento sněm se konal mezi 15. listopadem 1627 a 24. listopadem téhož roku.

královny Eleonory a krále Ferdinanda III. vybrány. „*Aby jeden každý z obyvatelů téhož království Českého J. M. Císařové jakožto Králové České od starodávna dával.*“¹⁹⁴ Budoucí královně a manželce císaře Ferdinanda II. sněm přiznal částku ve výši čtvrt úroku svatojiřské berně. Tato částka byla splatná nejdříve následujícího roku 1628. Tentýž sněm se také zabýval financemi na korunovaci následníka trůnu, konané několik dní po korunovaci Eleonory. Ferdinandovi byla přiznána částka ve výši půl úroku svatojiřského, tedy jednou tolik co nově královně Eleonoře.¹⁹⁵

V dopoledních hodinách 21. listopadu vyšel průvod z prostoru Pražského hradu do chrámu svatého Víta. Královna, oděna v tmavě hnědém sametu zdobeném zlatem, prošla chrámem až do kaple sv. Václava, kde na ni čekala abatyše svatojiřského kláštera Žofie Albína z Helfenburka, která byla přítomna již korunovaci Anny Tyrolské před jedenácti lety. V době, kdy královna pobývala v kapli, vešel do katedrály císař ve společnosti pěti heroldů. Opět ve spisu nejsou specifikování, avšak dá se předpokládat, že se jednalo o heroldy nesoucí tytéž znaky jako během korunovace v předchozím desetiletí, tedy s rakouským, českým, uherským a dvěma císařskými znaky. Společně s nimi vstoupil do katedrály král uherský Ferdinand III., pozvaní zástupci duchovního stavu a vyslanci. Mezi zástupci cizích států byli přítomni též princové württemberští, neuburští, anhaltští, tři slezští vévodové a oba vévodové sasko-leuenerští.¹⁹⁶ Obřad probíhal velice obdobně jako při předešlých korunovacích. Po příchodu všech hostů do kostela byla přivedena královna a její doprovod k hlavnímu oltáři, k němuž přistoupil i císař a český král s prosbou o korunovaci své manželky českou královnou. Následně byla královna pomazána, během čehož ji obstoupila a před zraky přihlížejících skryla abatyše svatojiřského kláštera, manželka zemského komořího Jaroslava Bořity z Martinic Marie Eusebie ze Šternberka a některá z dam, jež ve spisu není podrobněji specifikována. Po

¹⁹⁴ *Artikulové sněmu království českého 1627*, Praha 1627, dostupné z: https://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=AIPDIG-NKCR__54C1521615__0PAUC10-cs#search [citováno 31.1.2023].

¹⁹⁵ Tamtéž

¹⁹⁶ AHMP, Sbíрка rukopisů, sign 8304, *Korunovační řád ke korunovaci Eleonory, manželky Ferdinanda II.* (1627).

pomazání abatyše otřela z královny olej, odvedla ji za oltář, kde otřela zbytek oleje a pomohla ji ustrojit. Pokračovalo se vložím koruny na hlavu královny z rukou abatyše, nejvyššího zemského purkrabího Adama z Valdštejna a arcibiskupa Arnošta Vojtěcha z Harrachu. Stejně tak bylo královně podáno žezlo a jablko, odznaky moci. Na závěr královna odevzdala oběť. Ta se od předchozí korunovace Anny Tyrolské odlišovala. Zatímco Anna obětovala zlaté korunovační mince, Eleonora měla obětovat drahou tkaninu zvanou zlatohlav. Na závěr poznamenal autor textu, že v průvodu vycházejícího z kostela šla „*císařovna pod českou korunou*“. Eleonora je zde titulována císařovnou, prakticky však byla v té době pouze královnou uherskou, českou a manželkou císaře. Její císařská korunovace proběhla až roku 1630, nicméně jakožto manželka císaře byla v dokumentech označována titulem císařovny.¹⁹⁷

Odpoledne se konala slavnostní hostina trvající více než tři hodiny. V čele u hlavního stolu seděli kromě královny a císaře také významní hosté, kardinálové František z Ditrichštejna a Arnošt Vojtěch z Harrachu, dále papežský nuncius Carlo Caraffa a španělský vyslanec markýz de Aytona.¹⁹⁸ Dalších devět stolů v místnosti obsadily opět dámy, manželky nejvyšších zemských úředníků a jejich doprovod, zatímco pro pány byl připraven stůl v přilehlém zeleném pokoji. Vše tedy probíhalo stejně jako během

¹⁹⁷ Kurtze Beschreibung Der Kön. krönung der Röm. Kays: Mayst: Ferdinandi II. Käyserlichen Frauen Gemahlin zur Böhmischen Königin, beschehen zu Prag den 21. November, deß 1627. Jahrs, Regensburg, Staatliche Bibliothek -- 999/Caps.17(34) dostupné z: <https://www.digitale-sammlungen.de/view/bsb11299203?page=1> [citováno dne 25.1.2023]; Archiv hlavního města Prahy, Sběrka rukopisů, sign 8304, *Korunovační řád ke korunovaci Eleonory, manželky Ferdinanda II. (1627)*.

O své korunovaci se zmiňuje také sama Eleonora v dopise Isabele Kláre Evženii Habsburské. Informuje ji o své proběhlé korunovaci a o nadcházející korunovaci svého nevlastního syna krále Ferdinanda III. AT-OeStA/HHStA LA Belgien Belgische Korrespondenz 15-483, *Schreiben von Kaiserin Eleonora an Infantin Isabella Einzelstück*.mit einer Mitteilung über ihre erfolgte Krönung zur Königin von Böhmen

¹⁹⁸ AHMP, Sběrka rukopisů, sign 8304, *Korunovační řád ke korunovaci Eleonory, manželky Ferdinanda II. (1627)*.

korunovace Anny Tyrolské. Po setmění, asi kolem osmé hodiny, ozářila Prahu světla ohňostroje, uspořádaného na počest nové české královny.¹⁹⁹

Korunovace královny Eleonory se dostala i do kroniky mladoboleslavského kronikáře Jiřího Kezelia Bydžovského, již sepsal na sklonku svého života, „*Léta 1627. 21. Novembris, v neděli 25. po svaté Trojici, císařová Eleonora, kněžna mantuánská, císaře Ferdinanda 2. manželka, v přítomnosti pána svého a stavův u velikém počtu při sněmu shromážděných a přes teyden J. M. C. syn nejstarší Ferdinand 3. podobně korunou českou slavně na království české korunováni. Kdo přítomen byl, měl se čemu podiviti a podívat*“²⁰⁰

O několik dní později následovala korunovace nového českého krále, Ferdinanda III. Mnohé doprovodné akce a oslavy se konaly až po provedení obou korunovací. Nicméně hned bezprostředně po korunovaci Eleonory následovalo divadelní představení. Během 17. století se přidávají do oslav k turnajům i divadelní představení a ohňostroje, které se postupně stávaly součástí velkých oslav císařského dvora. Obecně divadlo a hudba sloužily jako reprezentativní nástroj císařského dvora. Sepisovány byly hry ke cti panovnického majestátu, vztahující se k námětům vlády, historii českých panovníků nebo k rodu Habsburků. Panovník je v nich často zobrazen jako symbol ctností, jehož je hodno následovat. Hry mohly být předváděny buď pro účely školní výuky, nebo i před samotným panovníkem. Po korunovaci královny Eleonory byla věhlasným mantovským souborem *Comici Fedeli*²⁰¹ pod vedením Giovanniho Battisty Andreiniho předvedena zpívaná komedie *La Trasformazione di Callisto*, jejímž autorem

¹⁹⁹ Kurtze Beschreibung Der Kön. krönung der Röm: Kays: Mayst: Ferdinandi II. Käyserlichen Frauen Gemahlin zur Böhmischen Königin, beschehen zu Prag den 21. November, deß 1627. Jahrs, Regensburg, Staatliche Bibliothek -- 999/Caps.17(34), dostupné z: <https://www.digitale-sammlungen.de/view/bsb11299203?page=1> [citováno dne 25.1.2023]; Archiv hlavního města Prahy, Sbirka rukopisů, sign 8304, *Korunovační řád ke korunovaci Eleonory*, manželky Ferdinanda II. (1627).

²⁰⁰ Jiří Kezelius BYDŽOVSKÝ, *Kronika mladoboleslavská od Mistra Jiřího [Kezelia] Bydžovského sepsaná. vydáno na oslavu 600. výročí povýšení Mladé Boleslavě na město*, Mladá Boleslav 1935.

²⁰¹ Mantovský soubor patřil mezi přední divadelní soubory v Evropě, již před roku 1627 vystupovali na dvoře francouzského krále, nebo na knížecím dvoře v Innsbrucku.

byl příbuzný královny Césare Gonzaga di Guastalla. Dle dochovaných zpráv můžeme soudit, že uvedené zpívané představení mělo i operní charakter. Přesto však ještě nelze mluvit o opeře v dnešním slova smyslu, ale spíše o *comedia cantata* či *pastorálu*.²⁰² Divadelní představení italských umělců tehdy uchvátilo i mladou arcivévodkyni Marii Annu, která je velmi podrobně popisovala v dopisu bratru Leopoldovi z počátku roku 1628. Zatímco o anglických hercích neměla mladá arcivévodkyně valné mínění, italští umělci ji zaujali natolik, že by sledování divadla vyměnila za všechny ostatní kratochvíle, které se jí nabízely. Soubor vzbudil velký ohlas na panovnickém dvoře. Jak psala Marie Anna, Italové zaujali i samotného císaře do té míry, že spíše trávil svůj čas sledováním divadla nežli na lovu. Souboru bylo pro další sezonu nabídnuto angažmá na vídeňském dvoře.²⁰³ Scénografii jednotlivých představení měl na starost další krajan Eleonory Gonzagové Giovanni Pieroni, který byl přítomen i její uherské korunovaci roku 1622.²⁰⁴ Angličtí umělci, jež neoslnili svým uměním mladou arcivévodkyni Marii Annu tak jako italský soubor, vystoupili během korunovačních oslav pod vedením Johna Greena. Kromě zahraničních divadelních souborů se po korunovaci Ferdinanda III. představili též studenti klementinské koleje se svou hrou o Konstantinovi Velikém doplněnou alegorickými mezihrami.²⁰⁵

²⁰² Stanislav BOHADLO, *První barokní opera (1627) a sepolcro či oratorium (1628) v Praze?*, in: Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity, Brno 2006, s. 47-52, zde s. 49.

²⁰³ Týž, *Pražská korunovace 1627 v dopisech VII. I císař dal přednost divadlu před lovem*, Hudební rozhledy, č. 7, 2010, s. 54–55.

²⁰⁴ Guido CARRAI, *Giovanni Pieroni. Uno scenografo fiorentino per l'incoronazione Praghese del 1627*, dostupné z: https://www.academia.edu/34174898/GIOVANNI_PIERONI_UNO_SCENOGRARO_FIORENTINO_PER_L_INCORONAZIONE_PRAGHESE_DEL_1627 [citováno dne 31.1.2023]

²⁰⁵ Tamtéž, s. 413-414.

8 Eleonora II. Gonzagová – poslední královna 17. století

Eleonora Gonzagová se narodila v Mantově roku 1630. Italská princezna se za císaře Ferdinanda III. provdala roku 1651, po smrti císařovy druhé manželky Marie Leopoldiny Tyrolské, jejíž život skončil roku 1649 po porodu jediného syna Karla Josefa. V době jejich sňatku žila u vídeňského dvora Ferdinandova nevlastní matka, jmenovkyňě nové císařovny a její vzdálená příbuzná Eleonora Gonzagová, vdova po Ferdinandovi II. Jméno a sňatek s císařem však nebyly to jediné, co obě dámy spojovalo. Eleonora byla stejně jako její předchůdkyně korunována císařovnou i uherskou a českou královnou, jako jediná ze tří manželek Ferdinanda III. Její korunovace proběhla společně s korunovaci Leopolda I., druhého syna Ferdinanda III. Arcivévoda Leopolda I. byl původně předurčen pro církevní dráhu a po otci měl žezlo převzít jeho starší syn Ferdinand IV., korunovaný českým králem již roku 1646, jen několik měsíců po smrti své matky a první manželky Ferdinanda III. Marie Anny Španělské. Z manželství Eleonory II. Gonzagové s Ferdinandem III., který byl o více než dvacet let starší, se narodily čtyři potomci, z nichž se dvě dívky Eleonora a Marie Anna dožily dospělého věku. Společný život císařského páru ukončila Ferdinandova smrt na jaře 1657. Eleonora svého manžela přežila o téměř třicet let, zemřela ve Vídni roku 1686.²⁰⁶

Vraťme se však nyní zpět ke korunovacím. První korunovaci absolvovala Eleonora II. Gonzagová již roku 1653 v Řezně, kde byla korunována římskou císařovnou. O téměř dva roky později v letech 1655 jí byla na hlavu posazena koruna uherská a teprve o rok později se stala i českou královnou. O korunovaci své manželky a syna Leopolda požádal Ferdinand zprávou zaslou českému zemskému sněmu z Vídně 11. 8. 1656, tedy měsíc před Eleonořinou korunovaci, jež se měla odehrát jako první. Data byla stanovena již v tomto dopise, 11. září a 14. září téhož roku. Zemský sněm záhy začal jednat o berních, jež měly být za tímto účelem vyhlášeny. "*Její Milosti císařově římské Dvanácte tisíc Zlatých a Jeho Milosti královské též podobným způsobem Dvanácte tisíc Zlatých*"²⁰⁷ Budoucí královně tak náležela pro uspořádání obřadu stejná finanční částka

²⁰⁶ V. BŮŽEK, R. SMÍŠEK, *Habsburkové*, s. 265-266.

²⁰⁷ *Artikulové sněmu království českého 1656*, <https://www.manuscriptorium.com/apps/index.php>

?direct=record&pid=AIPDIG-NKCR__65_E_2550__3MVIY33-cs#search [citováno dne 1.2.2023].

jako budoucímu králi Leopoldovi. To je poměrně velká změna oproti korunovaci z roku 1627, kdy Eleonora Gonzagová obdržela o polovinu méně než následník trůnu. Dozvídáme se také konkrétní částky přisouzené oběma aktérům, v předešlých letech přesná částka, která má být vybrána chybí. V předchozích dokumentech se dozvídáme pouze poměrnou částku z úroku vydávány v příslušné dny, například na sv. Jiří.²⁰⁸

Ke korunovaci Eleonory Magdaleny Gonzagové roku 1656 se, stejně jako ke korunovaci Leopolda I. provedené o několik dní později téhož roku, zachoval tiskem vydaný spis.²⁰⁹ Ten popisuje nejen průběh samotné korunovace, ale obsahuje též jména dam, manželek předních zemských úředníků a také velmi detailní popis výzdoby Chrámu sv. Víta. Stejně jako během předešlých korunovaci i v roce 1656 byly tribuny rozestavěné do prostoru chrámu zahaleny do látek v červené a bílé barvě. Jednotlivé tribuny se od sebe odlišovaly svou velikostí a byly určeny pro různé skupiny pozvaných osob. Jedno z hledišť bylo určeno pro pány z Moravy a Čech, měřilo na výšku šest a na délku devět stop. Místo na kúru, z něhož doprovázeli korunovaci přítomní hudebníci, bylo vysoké osm stop a na délku měřilo stop devět. Jedna tribuna byla vyhrazena královninu doprovodu, tedy převážně dámám z jejího fraucimoru, stejně jako u korunovace roku 1627. Dámy tak korunovaci své paní přihlížely z vyvýšené tribuny stojící z pravé strany oratoria.

Velmi podrobně je popsán také oltář a jeho výzdoba. Oltáři dominoval obraz Panny Marie ve stříbrném rámu a okolo něj relikvie pěti bratří mučedníků: Benedikta, Matouše, Jana, Izáka a Kristina.²¹⁰ Mezi relikviemi byly umístěny stříbrné svícny, busty sv. Václava a sv. Víta. Z jedné strany rámu byly položeny busty svatého Vojtěcha a sv. Bartoloměje. Uprostřed oltáře stál velký zlatý kříž, pravděpodobně takzvaný korunovační kříž, který je dodnes součástí Svatovítského pokladu.²¹¹ Většina světců, jejichž relikvie byly umístěny na hlavní oltář, byli patrony Čech a Moravy. Přítomné ostatky patřily sv. Vojtěchu, svatým bratřím Benediktu, Matouši, Janu, Izáku a Kristiánovi. Ostatky všech

²⁰⁸ Tamtéž

²⁰⁹ NA, Česká dvorská kancelář, sign I A-2, *Eleonora römische kaiserin königliche krönung in Bohemia*.

²¹⁰ Tamtéž.

²¹¹ J. CIBULKA, *Korunovační klenoty*, s. 87–88.

těchto svatých přivezl do Čech kníže Břetislav. Společně s nimi byly na oltáři přítomny též ostatky sv. Víta, který byl stejně jako výše zmínění světcí patron Českých zemí. Chybět nesměly ani ostatky sv. Václava, který byl nejen patronem českých zemí a příslušník původního vládnoucího rodu Přemyslovců, ale jemuž byly ve 14. století svěřeny pod ochranu také nové korunovační klenoty.²¹²

V předních prostorech katedrály přímo před hlavním oltářem byla připravena místa pro císaře, jenž seděl na vyvýšeném místě pod baldachýnem, dále pro uherského krále Leopolda a další osoby. Vpředu přímo před oltářem byla připravena stolice pro císařovnu, vedle níž byly přistaveny dvě nízké stoličky pro její asistenty Josefa Cortiho ze Zottega a pomocného pražského biskupa Jana Františka Rasche z Aschenfeldu. Po pravé straně královnina trůnu měla samozřejmě místo i abatyše Justyna Anna Ettlin z Rosenthalu a její doprovod dvou mnišek Cathariny Schmidinové a Sabriny Werdlinové. Po královnině levé ruce seděly manželky nejvyšších zemských úředníků.²¹³ Čestná místa

²¹² Jaroslav KADLEC, *Bohemia sancta. životopisy českých světců a přátel Božích*, Praha 1989, s. 121-125.

Ostatky většiny těchto světců jsou dodnes součástí Svatovítského pokladu. Ostatky pěti bratří jsou v současné době zastoupeny ve třech předmětech. Úlomky kostí vtačené do zlacené masy, v monile <https://kpmk.eu/kpmkeu/index.php/katedrala/relikviare/179-prehled-relikviaru-a-dalsich-predmetu-ve-svatovitskem-pokladu-vztahujim-se-k-ostatkum-svatych> [citováno 1. 11. 2022].

²¹³ Manželka nejvyššího zemského purkrabí Veronika Polyxena Holická ze Šternberka, manželka nejvyššího zemského hofmistra Alžběta Apolonie z Tilly, manželka nejvyššího zemského maršálka Eva Johanka ze Šternberka, manželka nejvyššího zemského komorníka Anna Kateřina Bukůvková z Bukůvky, manželka nejvyššího zemské sudího Marie Alžběta Liebštejská z Kolovrat, manželka nejvyššího zemského kancléře Kateřina Marie ze Žďáru, manželka dvorského sudího Cecilie Renata z Náchoda a Luckenburku, manželka prezidenta apelačního soudu Magdalena Ludmila z Oppersdorfu, prezidenta zemské komory Ludmila Maxmiliána z Lažanská z Bukovic, manželka zemského písaře Mikuláš z Gersdorfu, manželka zemského podkomořího Fridricha Leopolda Věžníka, manželka nejvyššího purkrabího hradeckého kraje Jana Viléma z Gerštorfu

v předních řadách obsadil kromě vysokých úředníků²¹⁴ i vyslanec španělského krále don Gaspar de la Fuente, vyslanec u císařského dvora.²¹⁵

Císař se svou manželkou, svým synem uherským králem Leopoldem a arcivévodou Leopoldem Vilémem přicestovali do Prahy několik dní před korunovacemi. Slavnostního průvodu se účastnili také čeští stavové, kteří jeli v jeho čele, následování šlechtici z řad vídeňského dvora. Za nimi postupovali hudebníci, bubeníci a trubači v oděvu, jenž barevně korespondoval s královským i císařským úřadem. Následovali první členové habsburského rodu, uherský král a budoucí český král Leopold a arcivévoda Leopold Vilém. Ve středu procesí vjel do pražských měst císař Ferdinand III. v zakrytém kočáře, vedle něhož byla nesena císařovna a budoucí česká královna Eleonora. V jejich těsné blízkosti přicházela ozbrojená část družiny a na závěr průvodu jely kočáry vezoucí dámy císařovny dvora. Než dojel habsburský průvod do prostor Pražského hradu, vítali ho po cestě významní i obyčejní obyvatelé pražských měst. U katedrály sv. Víta přivítal královský průvod pražský arcibiskup Arnošt z Harrachu.²¹⁶

Jedenáctého září v ranních hodinách se vydal průvod z Pražského hradu do prostoru svatovítské katedrály, kde jej přivítal zástup kleriků v čele s arcibiskupem Arnoštem Vojtěchem z Harrachu, jemuž v průběhu obřadu asistoval ostříhomský arcibiskup Péter Pázmány a pražský světící biskup Šimon Brosius z Horštejna.²¹⁷ V průvodu byly reprezentovány země, které Habsburkové spravovali, heroldové přinesli odznaky Českého a Uherského království i znaky císařské moci. Královskou a císařskou moc v průvodu reprezentovaly insignie, nejprve odznaky královské, žezlo, jablko a

²¹⁴ Naléztí zde můžeme Václava Eusebia Popela z Lobkovic, Jan Weikhard Augsperg, Rudolf Colloredo, Jan Kryštof z Puchheimu, Jan z Rottalu,

²¹⁵NA, Česká dvorská kancelář, sign I A-2, Eleonora römische kaiserin königliche krönung in Bohemia. Katrin KELLER, Alessandro CATALANO (edd.), *Die Diarien und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598-1667)*, Band 6 Tagzettel 1655-1660, Wien Köln Weimar 2010, s. 218.

²¹⁶ J. F. BECKOVSKÝ, *Poselkyně*, s. 432-433.

²¹⁷ Původně měl při korunovaci asistovat olomoucký biskup kardinál z Dietrichštejna. Nebylo pro něj však přijatelné být v podřízeném postavení vůči pražskému arcibiskupovi, své místo proto přenechal. J. HRBEK, *České barokní korunovace*, s. 87.

koruna, a následně byly nesený insignie císařské moci, jež nesli dvorští úředníci císaře Ferdinanda III. Ten svůj vysoký úřad, císařský majestát, prezentoval nejen přítomností císařských regálií, ale také svým oděvem ze zlaté látky, na němž se skvěl říšský orel. V barvách císařského úřadu přistoupila ke korunovací i císařovna a budoucí královna Eleonora, jejíž šaty byly vyhotoveny z drahých látek ve zlaté a bílé barvě. Královnu doprovázel její nejvyšší hofmistr hrabě Fridrich Cavriani a nejvyšší hofmistryně Marie Elisabeth Wagenbergová. Během čtyř předešlých korunovací doprovázely, dle zápisů, královnu výhradně osoby příslušející k české zemské šlechtě. Během této korunovace však doprovází královnu i její nejbližší dvořané včetně nejvyššího hofmistra a hofmistryně.²¹⁸

Po příchodu do katedrály se královna se svým doprovodem dam odebrala do kaple, kde se setkala s abatyší a jejím doprovodem dvou řeholnic. Zatímco královna vyčkávala v modlitbách v kapli, vstoupili do katedrály královniny nejbližší, zemští i dvorští úředníci a sezvaní hosté. Když byli všichni usazeni, byly z kaple sv. Václava, kde se nacházela i královna, vyneseny regálie a obětní chléb, jež byly následně položeny na hlavní oltář. Nesené předměty následovala s doprovodem k hlavnímu oltáři i královna. Císař následně požádal o korunovací své manželky a pražský arcibiskup Arnošt Vojtěch z Harrachu přistoupil k pomazání nové královny. V tomto důležitém bodě korunovace se i v předchozích případech angažovala přítomná abatyše. Té následně vypomáhala i nejvyšší hofmistryně,²¹⁹ nejvyšší zemská komorná a dvě dívky z královnina doprovodu. Během aktu královnu, jejíž oděv musel být pro účel korunovace rozepnut, zakrývaly před zraky přítomných hostů. Následně ji doprovodily za oltář a pomohly jí osušit od křížma, též obléci a šaty opět zapnout. Poté se královna i s ostatními dámami vrátila zpět před hlavní oltář, kde se přistoupilo k vrcholu celého korunovačního aktu, vložení koruny na hlavu nové královny. Ke královně ponejprv přistoupila manželka nejvyššího zemského komořího Maxmiliána Valentina z Martinic Anna Kateřina Bukůvková z Bukůvky, jež

²¹⁸ NA, Česká dvorská kancelář, sign I A-2, Eleonora römische kaiserin königliche krönung in Bohemia.

²¹⁹ Z textu však není jednoznačně jisté, zdali se jednalo o nejvyšší hofmistryni Eleonory Gonzagové Marii Elisabeth Wagenberg, nebo manželka nejvyššího hofmistra Českého království Alžběta Apollonie z Tilly. Druhou přítomnou dámou však byla manželka zemského komořího.

královně vložila na hlavu červenou atlasovou čepici. Přinesl ji na stříbrném podnose místokomorník Českého království Adam Pecelius z Adlersheimu. Následně byla královna ozdobena také královskou korunou z rukou abatyše, arcibiskupa Arnošta Vojtěcha z Harrachu a nejvyššího purkrabího Českého království Bernarda Ignáce Jana z Martinic. Abatyše poté z oltáře zvedla též zbylé dva odznaky panovnické moci, zlaté jablko a žezlo. Ty pak předala zemským úředníkům. Jablko nejvyššímu sudímu Království českého Vilému Albrechtu Krakovskému z Kolovrat a žezlo podala nejvyššímu zemskému písaři Mikuláši z Gerstorfu. Oba muži tyto předměty předali do rukou arcibiskupa, který je vložil do rukou nové české královny.

Po tomto aktu se nad městem rozezněly zvony a přítomní trubači začali troubit, aby bylo všem na vědomost dáno, že korunovace dosáhla svého vrcholu a České království má opět svou korunovanou královnu. V samotném závěru obřadu ještě proběhlo přijímání a samozřejmě obětování vybraných předmětů. Nová královna obětovala po své korunovaci na oltář zlatý chléb, víno a zlato, načež se vrátila na svůj trůn, kde již zůstala až do konce obřadu. Obdobný obětní dar přinesl i o několik dní později král Leopold I. po své české korunovaci.²²⁰

Po korunovaci se nová královna, císař i ostatní členové dvora a hosté vydali do prostor Pražského hradu, kde se ve Vladislavském sále konala slavnostní hostina ku příležitosti korunovace Eleonory Gonzagové. U čelního stolu zasedl císař s královnou, uherským králem Leopoldem, s arcivévodou a arcibiskupem. Dalších dvanáct stolů v místnosti bylo, stejně jako během předchozích korunovacích královny, určeno manželkám nejvyšších úředníků a jejich doprovodu.²²¹ Zatímco tajní radové, zemští i dvorští úředníci zasedli u dvou dlouhých stolů ve vedlejším zeleném pokoji. U stolů manželek úředníků byly usazeny také dámy z okruhu královny. U prvního stolu zasedly společně s manželkou nejvyššího purkrabího Polyxenou Veronikou hraběnkou Martinicovou a jejími dvěma dcerami i nejvyšší hofmistryně Marie Elisabeth Wagenbergová,

²²⁰ NA, Česká dvorská kancelář, sign I A-2, *Eleonora römische kaiserin königliche krönung in Bohemia*.

²²¹ Symbolika čísel byla stejně důležitá jako například symbolika barev. Dvanáct bylo například apoštolů, při Poslední večeři páně. Dvanáct stolů, tedy i dvanáct významných hostů by mohlo odkazovat právě na tento biblický motiv.

hofmistryně dvorních dam Marie Maxmiliána z Scherffenbergu, nebo dvorní dáma Isabella z Lamberka. I u dalších stolů lze nalézt dámy, jež působily ve službách Eleonory Magdaleny Gonzagové jako dvorní dámy, například Marii Polyxenu ze Scherffenberga, Marii Elisabet z Harrachu, Kateřinu Terezii Slavatovou, Marii Theresii hraběnku z Herbsteina nebo hraběnku Urschenbeckovou. U poslední jmenované není uvedeno jméno, avšak v téže době působila z rodu Urschenbecků na dvoře jako dvorní dáma Eleonory Gonzagové pouze Anna Františka hraběnka Urschenbecková.²²²

Eleonora se v Praze zdržela ještě několik dní po své a Leopoldově korunovaci. Společně během svého pobytu také navštívili Starou Boleslav, místo, kde zemřel zemský patron svatý Václav, zde královna osmý den po korunovaci obětovala před obrazem Panny Marie své drahocenné šaty, v nichž byla korunována.²²³ O návštěvě Staré Boleslavi a obětování oděvu se kroniky a zápisy zmiňují pouze u korunovace Eleonory Gonzagové.

²²²<https://patronage-wiener-hof.univie.ac.at/wienerhof2/hofdamen/hf2.htm?fbclid=IwAR3S5vd>

tTnsHZR9CPmrm3lc33hyAcSXotEZQaepYKY7vSyAbQ1c2Lux-ypI [citováno 2.11.2022]; NA, Česká dvorská kancelář, sign I A-2, *Eleonora römische kaiserin königliche krönung in Bohemia*.

²²³ J. F. BECKOVSKÝ, *Poselkyně*, s. 433-434.

9 Pět habsburských korunovací

Ke korunovaci královny nedocházelo odděleně od korunovací králů až na jednu výjimku, kterou byla Anna Tyrolská roku 1616. Většinou probíhaly společně s korunovací krále. Anna Jagellonská a Marie Španělská byly korunovány společně se svými manžely. Eleonora Gonzagová i druhá mladší Eleonora Gonzagová byly korunovány až společně s následníky trůnu, nevlastními syny Ferdinandem III. a Leopoldem I. V případě, že manželé byli korunováni společně, byla koruna vložena na hlavu nejprve panovníkovi a následujícího dne podstoupila korunovační ceremonii i královna. Společnou korunovaci krále a královny popisuje i korunovační řád Karla IV. ze 14. století, na jehož základě probíhaly korunovace po celou dobu existence Českého království. Řád však popisoval situaci, kdy jsou manželé korunováni společně v rámci jednoho obřadu. Tento model však nebyl po celý raný novověk využit, a to i přesto, že během korunovací v letech 1527 a 1562 byli korunováni manželé. V obou případech byla nejprve provedena korunovace krále a až následující den korunovace královny. Korunovace prvních Habsburků na českém trůně nebyla první, která využila model dvou korunovací v krátkém časovém sledu. Obdobně proběhla již v 15. století korunovace Jiřího z Poděbrad a Johany z Rožmitálu.²²⁴ Je tedy možné, že v případě Ferdinanda a Anny došlo při plánování k využití starších archivních záznamů o korunovaci obou partnerů, tedy právě záznamu korunovace Jiřího a Johany, a proto byl dále udržován model dvou samostatných obřadů rozdělených do dvou dnů.

V 17. století byly dvě korunovace Eleonory I. a Eleonory II. Gonzagových spojeny s korunovací následníků trůnu, tedy nevlastních synů královen. Pořadí obřadů se oproti předchozím případům obrátilo, nejprve byla korunována královna, jakožto manželka staršího krále, a až několik dní poté byl korunován budoucí král. Výjimkou ve výčtu korunovací je Anna Tyrolská korunovaná samostatně. To se však mohlo podepsat na počtu významných hostů, již korunovaci přihlíželi. Anna Tyrolská mohla na své korunovaci přivítat pouze tři významné zahraniční vyslance, a to ze Španělska, Benátek

²²⁴ Karl G. VOCELKA, *Die Forschungslage zur Zeremonialgeschichte und zu den Krönungen der frühen Neuzeit*, *Fontes Rerum Austriacarum* 13, Wien 1990, s. 9-20.

a Florencie.²²⁵ O jedenáct let později, během korunovace Eleonory Gonzagové a Ferdinanda III. Habsburského, navštívili korunovaci nového krále i královny vyslanci ze Španělska, princové württemberští, anhaltští, neuburští, vévodové ze Slezska a sasko-lauenburští.²²⁶ Dvojí korunovace roku 1627 se tedy účastnil mnohem větší počet osob mimo Habsburky ovládané území, a to i přesto, že se Evropa právě zmítala v konfliktu třicetileté války Společná korunovace navíc dvoru i českým zemím šetřila finanční prostředky vynaložené na cestu dvora a hostů do Prahy, jejich stravování a ubytování během cesty.

Na korunovace královen navíc nebylo příliš spěcháno, probíhat mohly i několik let po svatbě nebo k nim za života královny nedošlo vůbec.²²⁷ Z hlediska fungování státu nehrály královny důležitou roli a jejich korunovace byly do jisté míry pouze doplňující ke korunovaci krále. Z hlediska vnějších zahraničních vztahů tak nemusely hrát takový význam, a proto i korunovace Anny Tyrolské nemá vyšší účast zahraničních hostů. Její reprezentativní hodnota na domácím poli je nesporná. Dokládají to pořádané slavnostní vjezdy, oslavy i účast domácí šlechty na korunovační ceremonii. Význam byl tedy především reprezentativní. Korunovace skýtala možnost k symbolickému představení moci panovnické rodiny v království, kde se Habsburkové běžně nevyskytovali.

Během korunovace byl kladen důraz především na zemskou příslušnost. Poukazuje na to barevná výzdoba katedrály, tedy červená a bílá, ale také přítomnost ostatků patronů Českého království během aktu. Podrobnější seznam relikviářů a ostatků světců, jež byly položeny v katedrále na hlavní oltář, obsahuje až popis korunovace roku 1656 Eleonory II. Gonzagové a Leopolda I.²²⁸ Přítomnost ostatků sv. Václava, sv. Víta, čipěti bratří mučedníků, tedy patronů Českého království, více zdůrazňovala význam aktu

²²⁵ J. ZÁVĚTA, *Korunování Její Milosti*.

²²⁶ Archiv hlavního města Prahy, Sbirka rukopisů, sign 8304, *Korunovační řád ke korunovaci Eleonory, manželky Ferdinanda II.* (1627)

²²⁷ Z manželek Ferdinanda III. byla korunována pouze Eleonora Gonzagová. Jeho první manželka Marie Anna Španělská a Marie Leopoldina Tyrolská korunovány nebyly. A ani jedna ze tří manželek Leopolda I. českou královnou korunována nebyla.

²²⁸ NA, Česká dvorská kancelář, sign I A-2, *Eleonora römische kaiserin königliche krönung in Bohemia*.

pro samotné české země. Proto je možná trochu s podivem, že zápisy z dřívějších korunovací se o ostatcích světců nezmiňují. Ani na dochované rytině z korunovace Anny Tyrolské nejsou na hlavním oltáři umístěny a rytec zachytil pouze svíce, chléb a pohár, jež byly později obětovány.²²⁹ Nutno ovšem dodat, že na této rytině není zobrazen ani korunovační kříž, který dle textu Jiřího Závěty byl nesen v průvodu k hlavnímu oltáři a jeho přítomnost je tak doložena jiným nežli obrazovým pramenem.²³⁰

Přítomnost českých světců i během předešlých korunovací by však byla z hlediska legitimizace moci vcelku logická. Ačkoli se Habsburkové v 16. století přiblížili českému trůnu skrze sňatek s poslední příslušnicí českého vládnoucího rodu, jejich dědické nároky nebyly uznány. Během své vlády tak svou moc nad královstvím symbolicky legitimizovali, ať již hledáním vazeb na předešlé panovnické rody, tedy Přemyslovce a Lucemburky, tak i skrze úctu k českým světcům. Umístění ostatků na výrazné místo, jakým byl hlavní oltář, tak mohlo zdůrazňovat důležitost celého rituálu pro království, neboť panovník či panovnice se před zemskými patrony zavazovali ke službě a oddanosti království.²³¹

Ačkoli královna sama nevládla, reprezentovala habsburský rod. Habsburská rodina byla při korunovaci, stejně jako jednotlivé země, zastoupena svými znaky. Nesmíme ale zapomínat, že královny, s výjimkou Marie Španělské a Anny Tyrolské, nepocházely původně z habsburského rodu a během svého pobytu na vídeňském dvoře své původní rodiny podporovaly a politicky se angažovaly v jejich prospěch. Přesto však v průběhu korunovace úplně absentoval jakýkoli odkaz na původní rodinu. Královna tak plně reprezentovala habsburskou dynastii a její vazby na jiné země i rodinu byly zamlčeny. Nejedná se však o české specifikum, jak již uvedla ve svém práci *Obraz habsburské dynastie v symbolické řeči slavností konaných ve Francii Karla IX.* Veronika

²²⁹ Obrázek 1.

²³⁰ Ostatky svatých jsou zaznamenány již v řádu. Viz Bohuslav HAVRÁNEK, Josef HRABÁK (edd.), *Výbor z české literatury od počátku po Husovu dobu*, Praha 1957, s. 790.

²³¹ J. HRBEK, *Panovnický majestát*, s. 40-45.

Hřebíková. I během francouzského korunovačního obřadu byl odstraněn cizí prvek a jakákoli spojitost s rodovým původem královny.²³²

Korunovace královen už na první pohled obsahově do velké míry kopírovaly korunovace panovníků. Nelze si nevšimnout, že daleko větší důraz během obřadu i na následné hostině byl kladen na královnin dámský doprovod. Ze spisů se mnohdy jmenovitě dozvídáme, které osoby se korunovačního rituálu účastnily či byly přítomny na hostině. Je však pravdou, že ne vždy jsou jména zapsaná přesně. Některé dámy jsou označeny pouze jménem rodu nebo i jménem prokreační rodiny, tudíž jejich totožnost, a ani příslušnost k domácí, či rakouské šlechtě nelze přesně určit. Pokud se blíže podíváme na obsazení jednotlivých stolů, je jeho složení velmi podobné. V čele stolů vždy zasedly manželky nejvyšších zemských úředníků, jež byly nové královně nablízku i během korunovace. Další ženy a dívky přítomné hostině bývají často úzce příbuzensky propojeny nebo patřily do okruhu blízkých osob šlechtičny v čele stolu. Například korunovace Marie Habsburské se účastnila manželka nejvyššího zemského purkrabí Jana III. Popela z Lobkovic Anna rozená Žehrovská z Kolovrat. Společně s ní zasedly u prvního stolu také její tři dcery Marie Griselda provdaná Berková z Dubé, Mariana a Ludmila a manželka jejího nejstaršího syna Jana V. Popela z Lobkovic Johana rozená Novohradská z Kolovrat. U druhého stolu Anny z Hradce, rozené z Rožmberka se však vyskytují rody, původně nepocházející z Čech. Šlechtičny jsou většinou jmenovány pouze jménem rodiny, není tedy možné blíže určit, mají-li mezi sebou dámy příbuzenské vazby.²³³ Během korunovační hostiny Anny Tyrolské je znát větší počet dam z Českého království. Manželka nejvyššího purkrabího Českého království Marie Maxmiliána ze Šternberka zasedla společně s nevlastní dcerou Marií Eusebií z Martinic a svou švagrovou Veronikou, rozenou z Veitmile, manželkou Štěpána Jiřího ze Šternberka. V seznamu však můžeme nalézt i Valdštejny, Šternberky, pány z Talmberka, Donína, Kolovrat či Dubé. Zajímavé je, že hostině nebyla přítomna ani nejvyšší hofmistryně královny Anny Tyrolské, Kateřina Libštejnská z Kolovrat, nebo alespoň není uvedena u

²³² Veronika HŘEBÍKOVÁ, *Obraz habsburské dynastie v symbolické řeči slavností konaných ve Francii Karla IX.*, Pardubice 2022, Diplomová práce, Univerzita Pardubice fakulta filozofická, s. 52.

²³³ F, EDELMAYER a kol, *Die Krönungen*, s. 125.

žádného ze stolů.²³⁴ Zatímco u předchozích dvou korunovací převažují jména rodů z českých zemí, během korunovace roku 1656 převládají již jména rodin, které nepochází z Čech a jejichž příslušnice byly součástí královna dvora. Dvořanky nalezneme u hodovních stolů po korunovaci Eleonory II. Gonzagové. Přiřazeny byly k některému ze stolů, v jehož čele seděly manželky nejvyšších zemských úředníků.

Převaha cizí šlechty během korunovace ve druhé polovině 17. století mohla být spojena se změnami, jež přinesly českým zemím události spojené s třicetiletou válkou. České země se měnily ze stavovského státu na absolutistickou monarchii. Království se pevněji přimklo k Vídni skrze ustanovení království jako dědičné državy Habsburků, s čímž souvisela též větší orientace úřední správy země do hlavního města habsburské monarchie.²³⁵ Zvláště zřetelný je rozdíl mezi předbělohorskou korunovací Anny Tyrolské roku 1616 a korunovací Eleonory II. Gonzagové 1656, k nimž jsou zaznamenány podrobné seznamy. Stejně podrobný spis jako ke korunovaci Eleonory II. Gonzagové můžeme nalézt i ke korunovaci Leopolda, konané v témže roce. I zde převažují spíše jména šlechticů cizího původu.²³⁶

Hostině v roce 1656 již nebyla přítomna abatyše svatojiřského kláštera, jež královnu doprovázela pouze v prostoru katedrály. Společně s představenou kláštera byly korunovaci přítomné i dvě mnišky. Dvě řeholnice z kláštera sv. Jiří absentují pouze během korunovace roku 1627. Nepřítomnost dvou mnišek v korunovačním průvodu pouze v jednom případě není pravděpodobná, zvláště proto, že během následující korunovace roku 1656 se jeptišky ve spisu opět objevují. Spíše je tedy pisatel českého zápisu o korunovaci opomněl zmínit. Dvě řeholnice se totiž účastní i korunovací let 1616 a 1656.

U korunovace Marie Španělské vstupuje do popředí ještě Anna Bavorská, jež během rituálu asistuje a doprovází královnu. Ve spisu je také zaznamenána přítomnost „mladší a starší princezny“, pravděpodobně dcer Marie Habsburské, Anny a Alžběty, jež kráčely v průvodu a sledovaly obřad v katedrále, stejně jako jejich bratři Rudolf a Arnošt.

²³⁴ J. ZÁVĚTA, *Korunování Její milosti*.

²³⁵ H. JIREČEK, *Obnovené právo*.

²³⁶ NA, Česká dvorská kancelář, sign I A-2, *Leopoldi königs in hungarn königliche krönung in Bohemia*.

Obřad byl však povětšinou v režii domácí šlechty a až během korunovace Eleonory II. Gonzagové byl zapojen i královnin dvůr. V předešlých letech je přítomnost královnina dvora zpravidla zachycena pouze okrajově zprávou o přítomnosti fraucimoru během obřadu, jež na korunovaci shlížel ze svého vyhrazeného místa. Pouze Eleonora II. Gonzagovou roku 1656 doprovází po celý korunovační obřad nejvyšší hofmistryně Marie Elisabeth Wagenberg. Nicméně i ve starších dobách nekráčí královna sama, kromě abatyše s ní přichází dámy z řad zemské šlechty. Marii Habsburskou doprovázela její příbuzná Anna Bavorská. Zapojení blízké příbuzné vychází ze starší tradice. Roli příbuzné však v průběhu 16. a 17. století nahradila nejvyšší hofmistryně. V takovém případě ovšem zapisovatelé nepovažovali přítomnost hofmistryně za důležitou, neboť jmenovitě je zapsána až Marie Elisabeth Wagenberg. Na rytině z korunovace Anny Tyrolské nestojí v blízkosti královny jiná žena než abatyše svatojiřského kláštera.

Co se však mezi jednotlivými korunovacemi výrazně odlišuje, je obětní dar odevzdávaný na závěr korunovačního rituálu. Anna Jagellonská věnovala zlaté peníze, dva zlaté bochníky chleba a zlatý soudek vína. Zápis z roku 1616 se zmiňuje pouze o obětování jednoho korunovačního groše, stejně tak jako před léty učinil Matyáš. Eleonora Gonzagová roku 1627 přinesla drahocennou zlatou látku a její jmenovkyně roku 1656 obětovala zlatý chléb, víno a zlato. Jak má obětní dar vypadat, nebylo přesně definováno. Mnohdy však byl výčet předmětů, které darovala královna, velice podobný tomu, který během své korunovace obětoval král. Matyáš i Anna Tyrolská věnovali oba zlaté mince, Eleonora II. Gonzagová a její nevlastní syn Leopold I. obětovali kromě mincí zlatý chléb a víno. Mince byly také rozhazovány mezi lid po korunovačním obřadu.²³⁷ Mince zobrazovaly podobu krále či královny, každý buď na samostatných podobiznách, nebo zobrazené na dvojportrétu. Díky těmto mincím měli lidé možnost prohlédnout si budoucího panovníka či panovnici.²³⁸

²³⁷ Právě mince vydávané u příležitosti korunovací, jež byly následně rozdávány mezi prostý lid se dochovaly do dnešní doby. Podrobněji je zpracoval Emil Novák ve své edici *Korunovace a korunovační ražby habsburské monarchie v letech 1526-1918*, vydávané v devadesátých letech minulého století.

²³⁸ Tamtéž.

Celkově je však mezi jednotlivými studovanými korunovacemi pouze nepatrný rozdíl, což potvrzuje i návaznost a vzájemnou inspiraci jednotlivých obřadů, a to i přesto, že některé korunovace dělily desítky let. Vždy bylo potřeba dodržet postup a v obřadu zachovat všechny prvky, jež byly z církevního hlediska důležité pro zachování legitimacy. Korunovační obřady jsou tak do jisté míry velmi podobné pro krále i královnu, a to i přesto, že byla korunovace královny brána spíše jako čistě reprezentativní záležitost.

10 Na návštěvě v Uhrách

Pět korunovaných českých královen bylo zároveň korunováno i v Uhrách. Na rozdíl od Čech a některých dalších evropských států západního okruhu se v Uhrách korunovační místa v průběhu středověku a novověku měnila. Bylo to v důsledku postupujících bojů na východní hranici s Osmanskou říší, která rozpínala sféru svého vlivu stále blíže střední Evropě. Původní korunovační místo Stoličný Bělehrad po osudné bitvě u Moháče roku 1526 ztratil své postavení, a tak se korunovační místo posunulo více k západní hranici Uherského království. Během 16. a 17. století se tak korunovační ceremonie konaly v Šoproni, ležící u hranic dnešního Maďarska a Rakouska, anebo v Prešpurku, dnešní Bratislavě.²³⁹

Obřad byl do jisté míry obdobný jako v Českém království. Začínal v ranních hodinách příchodem do chrámu, kde se obřad konal a zakončen byl hostinami, turnaji a zábavami na počest nového krále či královny. Korunovaný král měl po svém nastolení ještě povinnost vyjet na takzvaný korunovační pahorek a mečem svatého Štěpána máchnout do čtyř světových stran na znamení toho, že je odhodlán chránit zemi, jejímž vládcem se stal.²⁴⁰

Korunovace uherských královen v raném novověku probíhaly obdobně jako v Českém království den po korunovaci krále. Samozřejmě za situace, kdy byli společně korunováni partneři. Na rozdíl od českých korunovací není v Uhrách přítomna žena z řeholního řádu a korunovační úkony tak provádí pouze mužští duchovní. Záznamy také mluví o využití zvláštní novější bohatě zdobené koruny pro královnu.²⁴¹ Ta je zaznamenána již u korunovace Anny Jagellonské. O sto let později se zdá, že pro královnu byly vytvořeny i další insignie, žezlo a jablko, neboť Anně Tyrolské jsou tyto insignie

²³⁹ Korunovační místo bylo v mnoha státech neměnné a je důležité pro uznání legitimacy obřadu. V Anglii jsou dodnes králové a královny korunováni ve Westminsterském opatství, francouzští králové byli korunováni v Remeši a samostatně korunované královny v Saint-Denis.

²⁴⁰ J. BAK, G. PÁLFFY, *Crown*, s. 99-104.

²⁴¹ Pouze svatoštěpánská koruna opravňovala panovníka vládnout, proto i Marie Terezie, ačkoli žena, byla korunována po vzoru králů starší svatoštěpánskou korunou.

vloženy do dlaní, zatímco její manžel Matyáš Habsburský drží uherské žezlo i jablko ve svých rukou. Zajímavé je dotknutí královna ramene korunovační korunou, jež následovalo pomazání královny a odehrálo se před jejím samotným korunováním. Veřejnosti i samotné královně mělo toto gesto symbolicky připomenout, že i ona má společně se svým manželem za úkol nést břímě vlády, která s korunovací přicházela. Pro tento účel byla využívána koruna svatoštěpánská, jež patřila králi. Poprvé je však toto gesto zaznamenáno v roce 1563 při korunovaci Marie Habsburské. Obdobné gesto v českých korunovačních obřadech nenacházíme. Samozřejmě další úkony jako pomazání jsou již s českou korunovací shodné, stejně tak jako je nacházíme v korunovačních aktech v dalších zemích Evropy.²⁴²

Stejně jako v českých zemích i uherské korunovace byly většinou zdvojené, tedy probíhala korunovace krále a královny v blízkém časovém sledu. Ve dvou po sobě jdoucích dnech byli korunováni Ferdinand I. s Annou Jagellonskou a roku 1563 Maxmilián II. a Marie Habsburská. Společně byli korunováni také Eleonora Magdalena Gonzagová a Leopold I. roku 1655. Jejich korunovace však dělilo více než dvacet dní. Eleonora byla korunována 6. června 1655 a Leopold až 27. června 1655. Jejich české korunovace však k sobě byly časově mnohem blíže, pouhé tři dny. Samostatně korunována byla, stejně jako v Čechách Anna Tyrolská roku 1613. K její korunovaci se opět přistoupilo ve chvíli, kdy její manžel byl již 5 let korunovaným uherským králem a na následníka trůnu monarchie zatím čekala. Samostatně však byla v Uhrách korunována roku 1622 také Eleonora Gonzagová. Její česká korunovace o pět let později byla už propojena s korunováním následníka trůnu Ferdinandem III., který se uherským králem stal až roku 1625.²⁴³

²⁴² J. BAK, G. PÁLFFY, *Crown*, s. 93-98; 192-193.

²⁴³ M. KINDL, *Maškaráda*, s. 28, 60-61.

Závěr

Předložená práce si dala za úkol zmapovat korunovace královen z rodu Habsburků v českých zemích raného novověku, popsat jejich průběh, specifika, význam ale i vývoj v průběhu dvou staletí. Zkoumané období bylo vymezeno nástupem habsburků na český trůn po smrti Ludvíka Jagellonského roku 1526 a koncem 17. století. Práce obsahuje primárně popisy korunovací královen patřících k Habsburskému rodu. Nicméně pro úplnost je krátce představena též korunovace Alžběty Stuartovny, manželky „zimního krále“ Fridricha Falckého. Tato korunovace se vzhledem k rozdílné víře v některých částech lišila, zvláště znatelné je to na nepřítomnosti abatyše, jakožto zástupkyně katolické církve.

V práci bylo využito primárně zápisů z průběhu korunovací, jež se dochovaly z většiny ve sbírkách Národního archivu v Praze a dále byly informace doplněny zápisy kronikářů a dalších vydaných textů. Ty povětšinou oznamovaly chystanou korunovaci, popisovaly průběh a některé též obsahovaly jména přítomných hostů z řad domácí šlechty i zahraničních delegací. Jejich podrobnost se však podstatně liší. Zatímco například zápis korunovace Eleonory Gonzagové z roku 1627 je poměrně strohý, zpráva o předchozí korunovaci z roku 1616, jejímž zapisovatelem byl Matyášův dvorní historiograf Jiří Závěta ze Závětic, byla velmi detailní a popisuje nejen průběh korunovace, nýbrž i přítomné hosty.

Pokud však chceme mluvit o korunovacích v českých zemích, nesmíme opomenout základní dokument, jež stál na počátku podoby rituálu udržovaného po čas existence středoevropské habsburské monarchie a byl využíván až do jejího rozpadu. Prakticky však byl využit naposled v roce 1836 během poslední pražské korunovace Ferdinanda V. a jeho manželky. Korunovační řád vydaný Karlem IV. z první poloviny 14. století byl vzorem pro další korunovace, obsahoval nejen postup při korunovaci krále, ale také pro korunovaci královny. Ač nebyl po celou dobu trvání Českého království důsledně dodržován, hlavní linie rituálu zůstala neměnná a zachovány byly i některé specifické prvky. Jedním takovým prvkem byla například přítomnost abatyše svatojiřského kláštera během korunovace královny. Toto ryze české specifikum zůstalo v korunovacích zakotveno až do rozpadu monarchie. Po zrušení svatojiřského kláštera 1782 převzala tuto úlohu představená ústavu šlechticů v Praze. Korunovace královny

nebyla příliš odlišná od původního ustanovení korunovačního řádu Karla IV. Největší změny oproti popisu doléhaly na odění královny, jež měla dle řádu přicházet ke korunovaci prostovlasá a s šatem, jež umožnil odhalení jejího těla a pomazání. Vlivem módních trendů raně novověké Evropy se však odění korunované královny proměňovalo.

Rozdíly v rámci jednotlivých korunovacích jsou v podstatě v pouhých detailech. Odlišovaly se například dary, jež královny obětovaly po korunovačním obřadu. Tyto předměty nejsou přesně shodné mezi korunovacemi královen, avšak můžeme vidět, že korunovační dar královny se odvíjel od daru, jež po své korunovaci věnoval král. Mezi jednotlivými korunovacemi královen jsou drobné odlišnosti ohledně výzdoby chrámu či dění v katedrále mimo zraky většiny hostů. Otázkou samozřejmě zůstává, nakolik se lišila skutečně podoba chrámu a nakolik tyto informace nebyly pouze zaznamenávány autory spisů. K tomuto by bylo velice zajímavé prozkoumat, zdali popisy ve formě deníků či dopisů nezanechali též přítomní šlechtici a šlechtičny. Obecně jsou však korunovace královen podobné a navzájem se inspirovaly. Nutno podotknout, že přesné zopakování určitých úkonů v rámci obřadu bylo důležité pro jeho legitimitu.

Korunovace krále a královny vykazovala taktéž obdobné prvky. Na rozdíl od Uherského království náležela králi i královně během korunovačního obřadu stejná koruna, Svatováclavská. Avšak již od počátku byly z korunovačního obřadu královny vyjmuty pasáže odkazující na královnino zvolení a též logicky neobsahuje například pasování rytířů. Na rozdíl od korunovace krále se do popředí rituálu dostávaly ženy. Většina z nich sice neměla při korunovačním obřadu přesně danou roli, avšak doprovázely královnu na jejích krocích chrámem na Pražském hradě a dostávaly se tak na přední a důležitá místa. Jedinou ženou, která v obřadu měla podstatnější úlohu, byla abatyše svatojiřského kláštera. Její role se postupem času drobně proměňovala, avšak již od korunovace Anny Jagellonské se přímo účastnila aktů pomazání a korunovace královny. Toto byl velký rozdíl oproti korunovacím králů, kde žádná žena ani představená blízkého kláštera nefigurovala. Zajímavé je, že abatyše je pouze českým specifickým a v okolních zemích byla role žen v korunovačním obřadu pouze pasivní. Co se výzdoby chrámu týče, korunovace královen a králů se nelišila. Korunovace se většinou odehrávaly v rozmezí několika dnů a výzdoba chrámu zůstávala stejná. Výzdoba, ať již mluvíme o znacích, relikviích či barvách, reprezentovala předně České království. Neseny byly též symboly vládnoucího habsburského rodu, s jejichž erbem korespondovala též červená

barva, která společně s bílou dominovala výzdobě chrámu. Barvy společně se znaky panujícího rodu byly zdůrazněním habsburské moci i jejich dosaženého postavení císařů Svaté říše římské a uherských králů. Královna stejně jako král reprezentovala habsburský rod, jehož byla součástí. U královny tak nebyl nijak připomínán ani její původ, neboť byla po uzavření manželství již plně vnímána jako členka habsburského rodu. Obě korunovace jak krále tak královny navštívili většinou stejní zahraniční hosté, jež v Praze přebývali po celou dobu korunovačního veselí doprovázející a propojující oba korunovační obřady.

Korunovace královny tak byla stejně jako korunovace krále důležitým politickým divadlem, i přesto, že z hlediska fungování státu nedosahovala korunovace královny takové důležitosti jako korunovace krále. Odkazuje na to i fakt, že několik manželek Habsburků nebylo v době raného novověku za českou královnu vůbec korunováno. Samostatná korunovace královny se nemusela vyplatit ani z reprezentačního hlediska, neboť mohl být nižší zájem i ze strany zahraničních vyslanců, jak je vidět u korunovace královny Anny Tyrolské, jejíž korunovační obřad navštívilo pouze několik zahraničních hostů. I dámy přítomné její korunovaci pocházely převážně z českých zemí. Naproti tomu korunovace Eleonory Gonzagové roku 1656 byla pojata mnohem různoroději, co se národnostního složení hostů týče. I mezi dámami přítomnými u hodovních tabulí nacházíme více cizích jmen. Stejná jména jsou však uvedena též v seznamech žen a dívek jež v téže době působily ve službách Eleonory Gonzagové. Můžeme tedy říct, že korunovace královny nebyla z politického hlediska tolik podstatná. Přesto byla součástí reprezentativního divadla habsburského rodu, jemuž věnovali svou pozornost doboví kronikáři a historiografové, jakým byl například Jiří Závěta.

Tato práce byla postavena primárně na vydaných zprávách o průběhu korunovací, nicméně velmi zajímavý pohled by mohly nabídnout ego dokumenty, ať již samotných žen habsburského rodu, tak i dam z řad české i rakouské šlechty, které byly přítomny korunovačnímu aktu. Z pramenů osobní povahy bylo v práci využito dosud vydaných textů, například *deník rudolfínského dvořana Adama mladšího z Valdštejna*.

Korunovace královen nebyly záležitostí pouze habsburského rodu, ale úzce se dotýkaly i českých stavů. Vzpomeňme na korunovační hostiny a přítomné dámy. Jednotlivé šlechtičny, sedící v čele stolu, si mohly samy vybrat, které ženy a dívky ke svému stolu pozvou. Na základě těchto seznamů, jež máme dochované například ke

korunovaci Anny Tyrolské a Eleonory Gonzagové, mohou texty posloužit jako pramen ke zkoumání provázanosti vztahů v rámci české stavovské společnosti.

Resumé

This diploma thesis has set itself the task of mapping the coronations of the Habsburg queens in the Czech lands in the early modern period, describing their course, specifics, significance and development over two centuries. The period under study was defined by the accession of the Habsburgs to the Bohemian throne after the death of Louis Jagiello in 1526 and the end of the 17th century. The work primarily contains descriptions of the coronations of queens belonging to the Habsburg family. However, for the sake of completeness, the coronation of Elizabeth Stuart, the wife of Frederick the Great, is also briefly introduced. Due to the different beliefs, the coronation is partly different, especially noticeable in the presence of the abbess as a representative of the Catholic Church. The work has primarily made use of the records of the coronation and has further supplemented the information with chroniclers' accounts and other published texts. However, the detail of individual entries varies considerably. While, for example, the account of the coronation of Eleonora Gonzaga in 1627 is rather brief, the account of the previous coronation in 1616, whose recorder was Matthias's court historiographer Jiří Závěta of Závětice, was very detailed and describes not only the course of the coronation but also the guests present.

However, if we want to talk about coronations in the Bohemian lands, we must not forget the basic document that was at the beginning of the form of the ritual maintained throughout the existence of the Central European Habsburg monarchy and used until its dissolution. The Coronation Order issued by Charles IV in the first half of the 14th century was the model for subsequent coronations, containing not only the procedure for the coronation of the king, but also for the coronation of the queen. Although it was not consistently followed throughout the entire duration of the Kingdom of Bohemia, the main line of the ritual remained unchanged and some specific elements were preserved. One such element was, for example, the presence of the abbess of the monastery of St. George during the coronation of the queen. The coronation of the Queen was not very different from the original provisions of the coronation order of Charles IV. The biggest changes from the description were in the Queen's clothing, who, according to the order, was to come to the coronation with a plain head and a dress that allowed her

body to be exposed and anointed. However, the clothing of the crowned queen was changing due to the fashion trends of early modern Europe.

The differences within each coronation are in the details. For example, the gifts offered by the queens after the coronation ceremony differed. These items are not exactly identical between the queens' coronations, but we can see that the queen's coronation gift depended on the gift given by the king after his coronation. Further, the decoration of the cathedral and the events in the cathedral out of sight of most guests differ. The question remains, of course, how much the actual appearance of the cathedral differed and how much this information was not merely recorded by the authors of the writings. In general, however, the coronations of the queens are similar and inspired each other. It should be noted that the exact repetition of certain acts within the ceremony was important for its legitimacy.

The coronation of the king and queen also had similar elements. Unlike in the Kingdom of Hungary, the king and queen wore the same crown, the St. Passages referring to her election and the knighting of knights were excluded from the Queen's ceremony. Unlike the coronation of the king, the noblewomen were brought to the forefront of the ritual. Most of them did not have a precise role in the coronation ceremony, but they accompanied the queen on her steps through the temple at Prague Castle and thus were given prominent and important positions. The only woman who had a more significant role in the ceremony was the abbess of St. George's Monastery. Her role changed slightly over time, but from the coronation of Anna Jagiellonska onwards she was directly involved in the acts of anointing and crowning the Queen. This was a big difference from the coronations of kings, where no woman was present. Interestingly, the abbess is only a Bohemian specificity and in the surrounding countries the role of women in the coronation ceremony was only passive. As far as the decoration of the temple was concerned, the coronations of queens and kings did not differ. Coronations usually took place within a few days and the decoration of the temple remained the same. The decoration represented mainly the Czech Kingdom. The colours, together with the emblems of the reigning family, emphasised the Habsburg power and their achieved status as Holy Roman Emperors and Kings of Hungary. The queen, like the king, represented the Habsburg family of which she was a part. Thus, the Queen's origins were not commemorated in any way, as she was already fully perceived as a member of the

Habsburg family after her marriage. Both coronations of the King and Queen were attended by mostly the same foreign guests, who stayed in Prague throughout the coronation festivities accompanying and connecting the two coronation ceremonies.

The coronation of the queen was thus, like the coronation of the king, an important political spectacle, even though in terms of the functioning of the state the coronation of the queen was not as important as the coronation of the king. This is also indicated by the fact that several Habsburg wives were not crowned Queen of Bohemia at all in the early modern period. A separate coronation of a queen may not have been worthwhile from a representational point of view either, as there may have been less interest from foreign envoys, as seen in the coronation of Queen Anne of Tyrol, whose coronation ceremony was attended by only a few foreign guests. Even the ladies present at her coronation were mostly from Bohemia. In contrast, the coronation of Eleonora Gonzaga in 1656 was much more diverse in terms of the national composition of the guests. Even among the ladies present at the banqueting tables we find more foreign names. However, the same names also appear in the lists of women and girls who were in Eleonora Gonzaga's service at the same time. We can therefore say that the coronation of the Queen was not so important from a political point of view. Nevertheless, it was part of the representative theatre of the Habsburg family, to which contemporary chroniclers and historiographers such as Jiří Závěta paid their attention.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

Archiv hlavního města Prahy

- Sběrka rukopisů, sign 8304, *Korunovační řád ke korunovaci Eleonory, manželky Ferdinanda II. (1627).*

Národní archiv

- Česká dvorská kancelář, sign I A-2, Leopoldi königs in hungarn königliche krönung in Bohemia
- Česká dvorská kancelář, sign I A-2, Eleonora römische kaiserin königliche krönung in Bohemia.
- Rodinné archivy a osobní fondy, sign. 000148/00, Gindelyova sbírka 1853 - 1892

Österreichisches Staatsarchiv

- HHStA LA Belgien Belgische Korrespondenz 15-483, *Schreiben von Kaiserin Eleonora an Infantin Isabella Einzelstück*

Národní knihovna České republiky

- Artikulové sněmu království českého 1615. dostupné z:
https://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=AIPD IG-NKCR__54C1521615__0PAUC10-cs
- Artikulové sněmu království českého 1616, dostupné z:
https://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=AIPD IG-NKCR__65_E_2451__2WI8ZL2-cs#search
- Artikulové sněmu království českého 1627, Praha 1627, dostupné z:
https://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=AIPD IG-NKCR__54C1521615__0PAUC10-cs#search
- Artikulové sněmu království českého 1656,

https://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=AIPDIG-NKCR__65_E_2550___3MVIY33-cs#search

- Bömische Crönungs Relation. Welcher Gestalt der Röm. Kay. auch zu Hungern und Böhmen koeniglichen Mäystät etc. Ferdinandi I. Käyserliche Fraw Gemahlin Eleonora, geborne Hertzogin zu Mantua etc. zu einer Bömischen Königin etc. Und die zu Hungern Königl. Mayst. Ferdinandus III. zu einem Königin in Böhmen etc. den 21. und 25. November. des 1627 Jahrs. In Prag solenniter gecönet worden, Praha 1627, dostupné z: https://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=facsimile&pid=NKCR__-NKCR__50_E_000015_0DOW348-csIMG_PART30_00000001

Staatliche Bibliothek Regensburg

- Kurtze Beschreibung Der Kön. krönung der Röm: Kays: Mayst: Ferdinandi II. Käyserlichen Frauen Gemahlin zur Böhmischen Königin, beschehen zu Prag den 21. November, deß 1627. Jahrs, dostupné z: <https://www.digitale-sammlungen.de/view/bsb11299203?page=1>

Vydané prameny

- BECKOVSKÝ, Jan František, *Poselkyně starých časů*, díl II. Praha 1880.
- BYDŽOVSKÝ, Jiří, *Kronika mladoboleslavská od Mistra Jiřího [Kezelia] Bydžovského sepsaná. vydáno na oslavu 600. výročí povýšení Mladé Boleslavě na město*, Mladá Boleslav 1935.
- BYDŽOVSKÝ Z FLORENTINA, Marek - KOLÁR Jaroslav (ed.), *Svět za tři českých králů. Ferdinand, Maxmilián, Rudolf II. výbor z kronikářských zápisů o letech 1526-1596*, Praha 1987.
- ČORNEJOVÁ, Ivana, *Velké dějiny země Koruny české. Svazek VIII., 1618-1683*, Praha 2008.
- DAČICKÝ Z HESLOVA, Mikuláš, *Prostopravda paměti*, Praha 1955.
- EDELMAYER, Friedrich– KAMMERHOFER, Leopold – MANDLAYR, Martin C. – PRENNER, Walter– VOCELKA, Karl G. (Hrsg.), *Die Krönungen Maximilians II. zum König von Böhmen, Römischen König und König von Ungarn (1562/63) nach*

der Beschreibung des Hans Habersack, Fontes Rerum Austriacarum 13, Wien 1990.

- ERNHART, Gustav, *Poslední korunovace českého krále a oficiální účast královského města Pelhřimova. K stému výročí 7. září*, Pelhřimov 1936.
- HÁJEK Z LIBOČAN, Václav - LINKA, Jan (ed.), *Kronika česká*, Praha 2013.
- HAMMERSCHMID, Jan Florián, *Historia in qua primaeva fundatio et institutio Reginorum ac antiquissimorum monasteriorum S. Georgii in castro Pragensi, et S. Spiritus vulgo ad Misericordias Dei in antiqua Urbe Pragensi ordinis S. P. Benedicti Sancti-Monialium*, Praha 1715.
- HAMMERSCHMID, Jan Florián, *Prodromus gloriae Pragense*, Praha 1723.
- KOLDINSKÁ, Marie - MAŤA, Petr (edd.), *Adam mladší z Valdštejna, Deník rudolfinského dvořana. Adam mladší z Valdštejna 1602-1633*, Praha 1997.
- NOVÁK, Jan Bedřich, *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu. díl 15 Sněmy roku 1611*, Praha 1929.
- PEŠINA Z ČECHORODU, Václav Michal, *Zprávy o Korunování vévodů a králů českých: s církevním obřadem Korunování Jejich Císařských Majestátů Ferdinanda I. za krále Českého, a Marie Anny Karoliny Piy za královnu Českou*, Praha 1836.
- SKÁLA ZE ZHOŘE, Pavel, *Historie česká, od defenestrace k Bílé Hoře*, Praha 1984.
- ZÁVĚTA ZE ZÁVĚTIC, Jiří, *Korunovánj Gehomilosti Mathyásse krále uherského ec. toho jména druhého na Králowstwj české léta Páně, M.DC.XI. w pondělí Swatodussnj na hradě Pražském w kostele S. Wjta sstiasně wykonané*, Praha 1611.
- ZÁVĚTA ZE ZÁVĚTI, Jiří, *Korunovánj Gegjmilosti cýsařowé uherské a české králowny Anny, za králownu českau, kteréž se stalo na Hradě pražském léta M.DC.XVI. w neděli po památce s. třj králůw, ginák desátého dne měsýce ledna*, Praha 1616.
- Sněmy české od léta 1526 po současnost, Praha 1877, dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/snemy/v010/1527/t015800.htm>
- Sněmy české od léta 1526 po současnost, Praha 1884, dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/snemy/v030/1562/t005400.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/snemy/v030/1562/t005600.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/snemy/v030/1562/t006000.htm>

<https://www.psp.cz/eknih/snemy/v030/1562/t007300.htm>

<https://www.psp.cz/eknih/snemy/v030/1562/t007600.htm>

Literatura

- ADÁMEK, Karel, *České korunovační slavnosti*, Praha 1890.
- BAK, János - PÁLFFY, Géza, *Crown and Coronation in Hungary 1000–1916*, Budapešť 2020.
- BAŽANT, Jan, *Pražský Belvedér a severská renesance*, Praha 2006.
- BERNING, Benita, „Nach alldem löblichen Gebrauch“. *Die böhmischen Königskrönungen der Frühen Neuzeit (1526–1743)*, Köln 2008.
- BOCK, Nils, *Die Herolde im römisch-deutschen Reich. Studie zur adligen Kommunikation im späten Mittelalter*, Mittelalter-Forschungen, Band 49, Ostfildern 2015.
- BOHADLO, Stanislav, *První barokní opera (1627) a sepolcro či oratorium (1628) v Praze?*, in: Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity, Brno 2006, s. 47–52.
- BOHADLO, Stanislav, *Pražská korunovace 1627 v dopisech VII. I císař dal přednost divadlu před lovem*, Hudební rozhledy, č. 7, 2010, s. 54–55.
- BORKOWSKA, Urszula, *Dynastia Jagiellonów w Polsce*, Warszawa 2012.
- BŮŽEK, Václav, *Smrt a pohřby Ferdinand I. a jeho synů. Repräsentace katolické víry, politické moci a dynastické paměti Habsburků*, Praha 2020.
- BŮŽEK, Václav, *Šlechta raného novověku v českém dějepisectví devadesátých let*, in: Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku, České Budějovice 1999, s. 5–28.
- BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (eds.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku*, České Budějovice 2000.
- BŮŽEK, Václav - MAREK, Pavel, *Smrt Rudolfa II.*, Praha 2015.
- BŮŽEK, Václav - SMÍŠEK, Rostislav (eds.), *Habsburkové. Země koruny české ve středoevropské monarchii 1526-1740*, Praha 2017.
- CARRAI, Guido, *Giovanni Pieroni. Uno scenografo fiorentino per l'incoronazione Praghese del 1627*, dostupné z:
https://www.academia.edu/34174898/GIOVANNI_PIERONI_UNO_SCENOGRFO_FIORENTINO_PER_L_INCORONAZIONE_PRAGHESE_DEL_1627

- CERMAN, Ivo, *Habsburkové. Vznikání občanské společnosti 1740-1918*, Praha 2016.
- CIBULKA, Josef, *Český řád korunovační a jeho původ*, Praha 1934.
- CIBULKA, Josef, *Korunovační klenoty Království českého*, Praha 1969.
- CORETOVÁ, Anna, *Pietas Austriaca. Fenomén Rakouské barokní zbožnosti*, Olomouc 2013.
- ČECHURA, Jaroslav a kol, *Královská trilogie*, Praha 2016.
- DLOUHÁ, Markéta, *Symbolika barev ve středověku*, Kuděj: časopis pro kulturní dějiny 3, č. 1, 2001, s. 14-38.
- DVOŘÁČKOVÁ – Malá, Dana - ZELENKA, Jan a kol., *Přemyslovský dvůr*, Praha 2014.
- FAJTLOVÁ, Kateřina – KINDL, Miroslav (edd.), *Koně v piškotech. Slavnosti na dvoře Leopolda I.*, Olomouc 2017.
- GONZÁLEZ CUERVA, Rubén, *Maria of Austria. Holy Roman Empress*, London 2018.
- HAJNÁ, Milena, *Šaty chodící. Každodennost a symbolika ve šlechtickém šatníku raného novověku*, Praha 2016.
- HAMANN, Brigitte, *Habsburkové. Životopisné encyklopedie*, Praha 1996.
- HEROLD, Eduard, *Královský hrad pražský*, Praha 1894.
- HRBEK, Jiří, *České barokní korunovace*, Praha 2010.
- HRBEK, Jiří a kol, *Panovnický majestát. Habsburkové jako čeští králové v 17. a 18. století*, Praha 2021.
- HRDLIČKA, Josef, *Hodovní stůl a dvorská společnost*, České Budějovice 2000.
- HRDLIČKA, Josef - KRÁL, Pavel - SMÍŠEK, Rostislav, *Symbolické jednání v kultuře raného novověku. věnováno Václavu Bůžkovi k jeho životnímu jubileu*, Praha 2019.
- HŘEBÍKOVÁ, Veronika, *Obraz habsburské dynastie v symbolické řeči slavností konaných ve Francii Karla IX.*, Pardubice 2022, Diplomová práce, Univerzita Pardubice fakulta filozofická.
- HAVRÁNEK, Bohuslav – HRABÁK, Josef (edd.), *Výbor z české literatury od počátku po Husovu dobu*, Praha 1957
- HUBKOVÁ, Jana, *Fridrich Falcký v zrcadle letákové publicistiky. Letáky jako pramen k vývoji a vnímání české otázky v letech 1619-1632*, Praha 2010.
- JAMBOROVÁ, Martina (ed.), *Korunovační řád Karla IV*, Praha 2021.
- JANÁČEK, Josef, *Ženy české renesance*, Praha 1996, s. 77-85.

- JIREČEK, Hermenegild, *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého. Verneuerte Landes-Ordnung des Erb-Königreichs Böhmen 1627*, Vídeň 1888.
- KADLEC, Jaroslav, *Bohemia sancta. životopisy českých světců a přátel Božích*, Praha 1989.
- KALOUSEK, Josef, *Archiv Český. čili Staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích*, Praha 1887.
- KELLER, Katrin – CATALANO, Alessandro (edd.), *Die Diarien und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598-1667)*, Band 6 ZAgzettel 1655-1660, Wien Köln Weimar 2010.
- KINDL, Miroslav, *Maškaráda a díl komedie. Slavnosti, ceremonie a jejich obrazové a grafické dokumentace na habsburském dvoře ve střední Evropě v~17. století*, Olomouc, 2018, Disertační práce. Univerzita Palackého v Olomouci.
- KOHLER, Alfréd, *Ferdinand I (1503-1564). Kníže Král a Císař*, České Budějovice 2017.
- KOP, František, *Odvěký doklad naší státní svrchovanosti. K začátku českého práva korunovačního*, Praha 1947.
- KRŠKOVÁ, Dagmar, *Královný a jejich věnná města*, Dvůr Králové.
- KUBÍKOVÁ, Blanka - HAUSENBLASOVÁ, Jaroslava - DOBALOVÁ, Sylva (edd.), *Arcivévoda Ferdinand II. Habsburský: renesanční vladař a mecenáš. Mezi Prahou a Innsbruckem*, Praha 2017.
- KUTHAN, Jiří – ROYT, Jan, *Karel IV. Císař a český král – vizionář a zakladatel*, Praha 2016.
- KUTHAN, Jiří - ŠMIED, Miroslav (edd.), *Korunovační řád českých králů*, Praha 2009.
- MACEK, Josef, *Tři ženy krále Vladislava*, Praha 1991.
- MALAŤÁK, Demeter, *Korunovace přemyslovských králů*, in: Martin Wihoda – Demeter Malaťák (edd.), *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku: problémy, názory, otázky. Sborník příspěvků z konference konané dne 18. října 2005 v Brně*, Brno 2006, s. 47–66.
- MAREK, Pavel, *Pernštejnské ženy*, Praha 2018.
- MAUR, Eduard, *12.5. 1743 korunovace na usmířenou. Marie Terezie*, Praha 2003.
- MIKULEC, Jiří (ed.), *Mikuláš Dačický z Heslova. Paměti*, Praha 1996.

- MUK, Jan, *Poslední korunovace českého krále roku 1836*, Praha 1936.
- NOVÁK, Emil, *Korunovace a korunovační ražby habsburské monarchie v letech 1526-1918*, I-V, Praha 1991-1997.
- PACOVSKÝ, Karel, *Úloha svatojiřských abatyší při korunovacích českých královen*, Folia Historica Bohemica 32, č.1-2, 2017, s. 151-178.
- PÁNEK, Jaroslav, *Výprava české šlechty do Itálie v letech 1551-1552*, České Budějovice 2003.
- PAŘÍZKOVÁ, Kateřina, *Pražská korunovace krále Matyáše 23. května 1611 ve světle dobových pramenů*, Praha 2012, Diplomová práce, Univerzita Karlova, Filozofická fakulta.
- PETRÁŇ, Josef, *Staroměstská exekuce*, Praha 1972.
- PRAŽÁKOVÁ, Kateřina, *Vláda Maxmiliána II. pohledem rožmberského zpravodajství*, Folia Historica Bohemica 29, č.2, 2014, s. 257-283.
- RECIO, Raúl Molina, *Pedro Fernández de Córdoba*, dostupné z: <https://dbe.rah.es/biografias/29165/pedro-fernandez-de-cordoba>.
- REZEK, Antonín, *Zvolení a korunování Ferdinanda I. za krále českého*, Praha 1877.
- SEIFERT, Augustin, *Sté výročí poslední korunovace českého krále*, Praha 1936.
- SEKYRKOVÁ, Milada, *7.9.1836 poslední pražská korunovace. Ferdinand V.*, Praha 2004.
- SOJKA, Jaroslav a kol., *Ferdinand V. dobrotivý a umění jeho doby*, Praha 2012.
- SCHAUBER, Vera, *Rok se svatými*, Praha 1994.
- SCHNELLGROVE, Karolína, *Rytířské turnaje a klání ve středověké a raně novověké Praze a jejich obraz ve sbírkách pražských muzeí*, Museum. Muzejní a vlastivědné práce 59/2, 2021, s. 25–38.
- SLÁDEK, Miloš, *Vítr jest život člověka aneb život a smrt v české barokní próze*, Praha 2000.
- SPĚVÁČEK, Jiří, *Václav IV. 1361-1419. K předpokladům husitské revoluce*. Praha 1986.
- STUHLIK, Ludwig, *Die Alttschechischen Handschriften Zur Krönungsordnung Der Böhmischen Könige*, Kiel 2014.
- STRÁNSKÝ, Pavel - RYBA, Bohumil, *Český stát*, Praha 1953.

- ŠINDELÁŘ, Jakub, *Aristokratický oděv rudolfínské Prahy*, České Budějovice 2013, Bakalářská práce Jihočeská univerzita České Budějovice.
- TOMEK, Václav Vladivoj, *Dějepis města Prahy X.*, Praha 1894.
- TOMEK, Václav Vladivoj, *Dějiny Města Prahy XI.*, Praha 1897.
- TOMEK, Václav Vladivoj, *Dějepis Města Prahy XII.*, Praha 1901
- ULIČNÝ, Petr, *The Making of the Habsburg Residence in Prague Castle. History of the Journey of the Imperial Palace from the centre to the Periphery*, Umění. časopis Ústavu dějin umění Akademie věd České republiky, Roč. 65, č. 4 (2017), s. 377-395.
- VÁCHA, Štěpán a kol, *Karel VI. a Alžběta Kristýna. česká korunovace 1723*, Praha 2009.
- VÁLKA, Josef, *Barokní slavnosti*, in: *Kultura baroka v Čechách a na Moravě*, Praha 1992, s. 53-63.
- VEČEŘOVÁ, Petra, *Jiří Závěta ze Závětic (1575-1637?). cesta ambiciózního pražského měšťana do státní správy a na lobkovický vídeňský dvůr*, in: *Pražské městské elity středověku a raného novověku. Jejich proměny, zázemí a kulturní profil*, Praha 2004, s. 131-158.
- VEBER, Václav a kol, *Dějiny Rakouska*, Praha 2009.
- VLASÁKOVÁ, Zuzana, *Mezi normou a každodenní praxí. Správa komorních panství Pardubice, Poběžbrady a Kolín v letech 1614–1702*, Pardubice 2023, disertační práce, Univerzita Pardubice, fakulta filozofická.
- VLK, František, *Haberská cesta*, in: *Vlastivědný sborník*, Moravské Budějovice 2005, s. 68-73.
- VOCELKA, Karl G., *Die Forschungslage zur Zeremoniealgeschichte und zu den Krönungen der frühen Neuzeit*, Fontes Rerum Austriacarum 13, Wien 1990.
- VOCELKA, Karl – HELLER Lynne, *Život Habsburků. kultura a mentalita jednoho rodu*, Praha 2012.
- VOREL, Petr, *Velké dějiny země Koruny české. 1526-1618*, Praha 2005.
- VOREL, Petr, *Vlivné ženy a dívky Království českého v předvečer českého stavovského povstání. Královský dýmský banket na Pražském hradě v lednu roku 1616*, in: Tomáš Jiránek, Karel Rýdl, Petr Vorel (edd.), *Gender history. To přece není nic pro feministky*, Pardubice 2017, s. 49-68.

- ZIMOLA, Josef, *Relátoři českých zemských sněmů před propuknutím stavovského povstání*, České Budějovice 2020, Bakalářská práce, Jihočeská univerzita České Budějovice.
- ŽŮREK, Václav, *Korunovace českých králů a královen*, in: Martin Nodl – František Šmahel (edd.), *Slavnosti, ceremonie a rituály v pozdním středověku*, Praha 2014, s. 15–65.
- ŽŮREK, Václav, *Korunovační řád Karla IV. jako ritualizovaný panovnický program*, *Časopis Národního muzea v Praze – řada historická*, roč. 176, 2007, č. 3–4, s. 105–143.
- *Ottův slovník naučný*. Desátý díl. Praha 1896.
- *Velký národní kalendář pro čas a věčnost na obyčejný rok*, Vimperk 1890.

Elektronické zdroje

- <https://kpmk.eu/kpmkeu/index.php/katedrala/relikviare/179-prehled-relikviaru-a-dalsich-predmetu-ve-svatovitskem-pokladu-vztahujim-se-k-ostatkum-svatych>
- <https://patronage-wiener-hof.univie.ac.at/wienerhof2/hofdamen/hf2.htm?fbclid=IwAR3S5vdtTnsHZR9CPmrm3lc33hyAcSXotEZQaepYKy7vSyAbQ1c2Lux-ypI>
- <https://sammlung.wienmuseum.at/objekt/386397-kroenung-annas-von-tirol-zur-koenigin-von-boehmen-am-10-jaenner-1616/>

Přílohy



Obrázek 1. Česká korunovace Anny Tyrolské roku 1616.
Wien Museum <https://sammlung.wienmuseum.at/objekt/386397-kroenung-annas-von-tirol-zur-koenigin-von-boehmen-am-10-jaenner-1616/>



Půdorys západního a jižního křídla.

A. Vladislavský sál (palác). — B. Zelená světnice. — C. Předstí Vladislavského sálu a zelené světnice. — D. Česká kancelář. — E. Východní okno. — F. Kamna. — G. Památník hraběte Slavaty. — H. Památník hraběte Martinice. — J. Točité schody, vedoucí z české kanceláře do hořejší světnice říšské dvorní rady a do dolejší registratury místodržitelské. — K. Přskop. — L. Zámek. — M. Věžní schody, vedoucí z malého Vladislavského dvora Q do předstí C. — N. Vladislavská komnata. — O. Chodba k oratoriu. — P. Věž vedoucí do Vladislavské

Obrázek 2. Půdorys pražského hradu. Během korunovací královen zasedali v zelené světnici obvykle zemští úředníci.
Eduard HEROLD, *Královský hrad pražský*, Praha 1894.